

კავკასიის
საერთაშორისო
უნივერსიტეტი

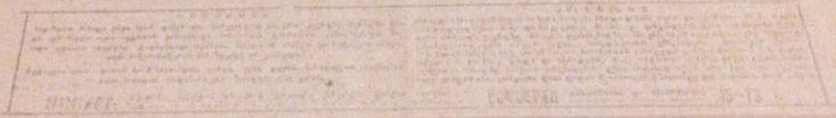

CAUCASUS
INTERNATIONAL
UNIVERSITY

ციცინო ბუკია

გაზეთი „საქართველო (1918 - 1919 წწ.)“

საქართველო

კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი,
სოციალურ მეცნიერებათა დოქტორი

ციცინო ბუკია

განეთი „საქართველო
(1918-1919 წწ.)“

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი 2020

ანოტაცია

ნაშრომი ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის პერიოდული ორგანოს, გაზეთი „საქართველოს“, 1918-1919 წლებში გამოცემული ნომრების კვლევის საფუძველზე შეიქმნა. მოცემული პერიოდი საქართველოს ისტორიაში უმნიშვნელოვანეს მოვლენას, დამოუკიდებლობის გამოცხადებას, ემთხვევა.

მონოგრაფიაში იკვეთება „საქართველოელთა“ პოზიცია ყველაზე მწვავე პრობლემების შესახებ. ყურადღებას იქცევს ის ფაქტი, რომ კრიტიკის პარალელურად პუბლიცისტები მთავრობას გამოსავლის თავისეულ ვარიანტს ყოველთვის სთავაზობდნენ.

მონოგრაფია შეიძლება დამხმარე სახლმძღვანელოდ გამოიყენონ ჟურნალისტიკის სპეციალობის სტუდენტებმა და ჟურნალისტიკის ისტორიით დაინტერესებულმა პირებმა.

რეცენზენტი

კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის
ჟურნალისტიკის საბაკალავრო და მედიის
კვლევებისა და მულტიმედია ნარმოების
სამაგისტრო პროგრამების ხელმძღვანელი,
პროფესორი **ზაზა ცოტნიაშვილი**

© ც. ბუჯია, 2020

გამომცემლობა „**უნივერსალი**“

თბილისი, 0186, ა. ჰოლიბაოვსკაიას №4, ☎: 5(99) 33 52 02, 5(99) 17 22 30

E-mail: universal505@ymail.com; gamomcemlobauniversal@gmail.com

ISBN 978-9941-26-803-8

1 თავი. ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის მიზანდასახულობა

XX საუკუნის პირველ ნახევარში საქართველოს პოლიტიკურ რეალობაში სამი პარტიის როლი გამოიკვეთა. ეს იყო: სოციალ-დემოკრატიული, სოციალ-ფედერალისტური და ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიები.

სოციალ-დემოკრატია, რომელმაც შემდგომში ქვეყნის პოლიტიკური ასპარეზი ჩაიგდო ხელში, ეროვნულ საკითხს მეორეხარისხოვნად მიიჩნევდა და „წინა პლანზე რეაქციასთან ბრძოლაში იმპერიის პროგრესულ ძალთა ერთობლივ ძალისხმევას აყენებდა. ეროვნული პრობლემისადმი გულგრილი, ნიჰილისტური დამოკიდებულება სოციალ-დემოკრატიის ორივე ფრთას, როგორც ცნობილია, მისი ჩამოყალიბების დროიდანვე ახასიათებდა“ [1].

სოციალ-ფედერალისტთა პარტია ფართო ავტონომიის საკითხს თავის პროგრამაში მუდამ წინა პლანზე აყენებდა, თუმცა რევოლუციის გამარჯვებამ და „იმის შიშმა, რომ მასებისაგან იზოლაციაში არ აღმოჩენილიყვნენ, აიძულა ისინი სოციალიზმის მოდური ლოზუნგის უპირატესობა გაეზიარებინათ“ [1]. ეს უკანასკნელნი ეროვნული საკითხის მოგვარებას მომავალ დამფუძნებელ კრებას ანდობდნენ.

„ყველაზე თანმიმდევრულ ძალას ეროვნულ დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლაში წარმოადგენდა ქართველ ინტელიგენტთა ის მცირე ჯგუფი, რომელიც 1917 წელს ეროვნულ-დემოკრატიულ პარტიად ჩამოყალიბდა“ [1].

„ეროვნულ-დემოკრატიზმი თავისი შინაარსით ევროპული ფენომენი იყო. ამ მოძღვრებას საქართველოს ევროპულად გარდაქმნის, ანუ ქვეყნის ევროპეიზაციის ილია ჭავჭავაძისეული იდეის განხორციელებაში თვალსაჩინო როლი ჰქონდა დაკისრებული.“

ეროვნულ-დემოკრატიული მიმართულების ფუძემდებლებს თავიანთ უმთავრეს მიზნად საქართველოს ეროვნული სახელმწიფოებრიობის აღდგენა მიაჩნდათ. მათი იდეალი იყო ერთიანი, განუყოფელი მამული და არა დასებად დაპირისპირებული და დაყო-

ფილი საქართველო: „ეროვნულ დემოკრატიზმი სამშობლოს თავისუფლების დროში ქვემ მოუხმობდა ყველა წოდების ქართველს“ [2].

XX საუკუნის პირველ მეოთხედში საქართველოში მოქმედ პოლიტიკურ ძალთა შორის ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია ყველაზე გვიან წარმოიშვა. „თერგდალეულთა“ თეორიული შეხედულებების პოლიტიკურ ყალიბში ჩამოსხმას თითქმის ექვსი ათეული წელი დასჭირდა.

სოციალისტ-ფედერალისტური პარტიის წიაღში 900-იან წლებში ავტონომისტებისაგან განსხვავებული მიმართულება გაჩნდა. ეს გახლდათ ე.წ. მემარჯვენე ფრთა, რომელიც „ეროვნულ საკითხში უშუალოდ „თერგდალეულთა“ პროგრამას აგრძელებდა და რუსეთთან ურთიერთობის საფუძვლად 1783 წლის ტრაქტატს მიიჩნევდა“ [1]. რევოლუციამდელ პერიოდში ამ მიმართულების მესვეურნი იყვნენ: გ. დეკანოზიშვილი, თ. სახოკია, პ. სურგულაძე, ლ. კერესელიძე, გ. მაჩაბელი და სხვანი. „მესამოციანელთა“ ეროვნულ-დემოკრატიული მიმართულების პოლიტიკურ პარტიად ჩამოყალიბების ცდას უკვე 1905 წელს ჰქონდა ადგილი“ [3].

დაიბეჭდა პარტიის პროგრამა და წესდება, მაგრამ საქმე არსებითად წინ ვერ წავიდა. იდეამ ფრთები მოგვიანებით შეისხა.

ილიას იდეურ მემკვიდრეობაზე პრეტენზიას ეროვნულ-დემოკრატთა გარდა სხვა პოლიტიკური ძალებიც აცხადებდნენ, „კერძოდ, ბოლშევიკები „განახლებულ“ საბჭოთა სოციალისტურ საქართველოს ილიას იდეების პრაქტიკულ ხორცშესხმად წარმოაჩენდნენ, ხოლო ემიგრაციაში მყოფი ფედერალისტები ცდილობდნენ დაემტკიცებინათ, რომ ილია ჭავჭავაძის ეროვნული დროშა „ხელში აიღო და აღმართა ახალ ვითარებასთან შეგუებით სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიამ“, თუმცა ეჭვგარეშეა ის, რომ „როდესაც დიდი მწერლისა და მოღვაწის იდეურ-პოლიტიკურ მემკვიდრეობაზეა საუბარი, აქ ეროვნულ-დემოკრატიულ პარტიას ვერაფერს შეეცილება, რადგან სწორედ მან გაიხადა თავის მსოფლმხედველობრივ საფუძვლად ილიას ეროვნულ-პოლიტიკური

პროგრამა, დაიცვა იგი უძნელეს პირობებში და ბოლომდე ემსახურა მის მიზანდასახულობათა განხორციელებას“[4].

ქართველმა ეროვნულ-დემოკრატებმა თავიანთი ჟურნალ-გაზეთების გამოცემაზე ზრუნვა პოლიტიკურ მიმდინარეობად ჩამოყალიბებისთანავე დაიწყეს. ისინი „თერგდალეულთა“ პუბლიცისტურ ტრადიციებს დაეფუძნენ.

ეროვნულ-დემოკრატთა პირველი ბეჭდვითი ორგანო გახლდათ რუსულენოვანი „გრუზინსკაია მისლ“ (1907წ), რომელსაც მოჰყვა: ჟ. „ერი“ (1909წ), ყოველკვირეული ჟ. „კლდე“ (1912წ), რომელიც 1915 წ. ყოველდღიურ ჟურნალ „თავისუფალ საქართველოდ“ გადაკეთდა, ასევე, ქუთაისში გამოვიდა ყოველდღიური გაზეთი „იმერეთი“.

უნდა აღინიშნოს, რომ ისინი მკაფიოდ გამოხატულ ეროვნულ პოზიციებს იჭერდნენ, მაგრამ მათი გავლენის სფერო ლოკალურ ფარგლებს არ გასცდენია [5].

2. თაჰი. გაზეთ „საქართველოს“ რედაქცია

1915 წლიდან „კლდისა“ და „იმერეთის“ ნაცვლად თბილისში დაარსდა ყოველდღიური გაზეთი „საქართველო“, რომელიც 1920-1921 წლებში „ახალი საქართველოსა“ და „ივერიის“ სახელწოდებით გამოდიოდა.

ამ პერიოდულმა ორგანომ, ფაქტობრივად, მთელი საქართველოს მასშტაბით ერთიანი ეროვნული მიმართულების შექმნას ჩაუყარა საფუძველი. ამასთან დროთა განმავლობაში იგი პოლიტიკური პროგრამის ჩარჩოებშიც მოექცა, რითაც მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი მომავალი პარტიის იდეურ და ორგანიზაციულ ფორმირებას.

ამ გაზეთების ირგვლივ შემოკრებილი ჯგუფების გაერთიანება ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის ჩამოყალიბების საფუძვლად იქცა.

1917 წელს, მარტის დამდეგს, გაზეთების „საქართველოსა“ და „სამშობლოს“ ხელმძღვანელი ბირთვის გაერთიანებით შეიქმნა ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის მეთაური რგოლი – მთავარი საორგანიზაციო კომიტეტი, რომლის შემადგენლობაშიც შედიოდნენ: სპირიდონ კედია, გიორგი გვაზავა, ვასილ წერეთელი, გრიგოლ ვეშაპელი, შალვა ამირეჯიბი, შალვა ქარუმიძე.

მთავარმა კომიტეტმა შეიმუშავა პარტიის ფუძემდებლური დოკუმენტები: პროგრამა და წესდება.

ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის დამფუძნებელი ყრილობა გაიხსნა 1917 წლის 4 ივნისს თბილისში, ახალი კლუბის დარბაზში. მან პარტიის პროგრამა და წესდება დაამტკიცა. ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის მთავარი კომიტეტის წევრებად აირჩიეს: ალ. ასათიანი, დავით ვაჩნაძე, გრ. ვეშაპელი, რევაზ გაბაშვილი, გიორგი გვაზავა, გ. გორდეზიანი, გ. ჟურული, სპირიდონ კედია, სანდრო შანშიაშვილი, სანდრო ქარუმიძე, გერონტი ქიქოძე და ა.შ.

პარტიის „პროგრამა სამ ძირითად დებულებას ემყარებოდა: პირველი იყო ეროვნული სუვერენობის იდეა. მეორე – სოციალური

ცხოვრების კერძო საკუთრების ნიადაგზე შენება და მესამე – სახელმწიფოებრივი წყობის აგება მთელი ერის, მთელი ხალხის უფლება-მოვალეობათა თანასწორობის ნიადაგზე, ხალხური, დემოკრატიული მმართველობის საფუძველზე“ [6], რაც ილიას მოძღვრებას ეფუძნებოდა. ახლადდაარსებული პარტია მთელ იმედებს დამფუძნებელ კრებაზე ამყარებდა.

„გაზეთ „საქართველოსა“ და ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის ხელმძღვანელობა ისტორიულმა ბედმა სპირიდონ კედიას არგუნა“ [5]. რედაქციაში მისი უახლოესი თანამშრომლები იყვნენ: ალ. ასათიანი, ი. მაჭავარიანი და ლ. კვარაცხელია.

კედიამ გაზეთის ირგვლივ შემოიკრიბა საქართველოს მაშინდელი მაღალი ინტელიგენცია ნიკო ნიკოლაძის, გერონტი ქიქოძის, გიორგი გვაზავას, მიხ. ჯავახიშვილის, შალვა დადიანის, ვასილ ბარნოვის, ექვთიმე თაყაიშვილის, კორნელი კეკელიძის, ივანე ზურაბიშვილის ხელმძღვანელობით.

„გაზეთის პოპულარობა არაჩვეულებრივად გაიზარდა და მისი მაღალი პრესტიჟი სამუდამოდ ჩაინერა ქართული ჟურნალისტიკის ისტორიაში“ [7].

„საქართველო“ „საპოლიტიკო, საეკონომიო და სალიტერატურო“ ორგანო გახლდათ. „საქართველოელები“ გაზეთის ორიენტაციისა და მიზნის შესახებ წერდნენ: „საქართველო“ „არის ეროვნულ-დემოკრატიული მიმართულებისა. განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს ჩვენი ქვეყნის ეკონომიურ, ვაჭრობა-მრეწველობის და სასოფლო მეურნეობის წარმატებას, აგრეთვე საპროფესიო და სატექნიკო ცოდნათა გავრცელებას. გაზეთში უახლოეს თანამშრომლობას ეწევიან ცნობილი პუბლიცისტები და მწერლები“ [8].

„საქართველოს“ 1915-1916 წლებში პოეტი და დრამატურგი სანდრო შანშიაშვილი (1888-1979წ) რედაქტორობდა. ძირითადი მიზეზი ამ კანდიდატურის წამოყენებისა ის იყო, რომ იგი ხელისუფლების წინააღმდეგ ქმედებაში შემჩნეული არ გახლდათ, რაც მის დამტკიცებას გააიოლებდა. მას განათლება ციურიხში, ბერნში, ბერლინსა და ლაიფციგში ჰქონდა მიღებული.

შანშიაშვილი ძალიან მალე გაათავისუფლეს. ამ საქმეში უთუოდ ხელისუფლება ჩაერია. მავანმა მისი თბილისში არყოფნით ისარგებლა. დაბრუნებულს პრესაში აბსურდული განცხადება დახვდა, რომლის თანახმადაც ის საკუთარი ნება-სურვილით „საქართველოს“ რედაქტორობაზე უარს აცხადებდა.

1917 წლიდან გაზეთს სათავეში გრ. ვეშაპელი ჩაუდგა (1891-1926წ.). ის მოსკოვის უნივერსიტეტის ფილოლოგიური ფაკულტეტის კურსდამთავრებული და ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის ერთ-ერთი დამფუძნებელი გახლდათ, თუმცა მოგვიანებით გაემიჯნა მას და დამოუკიდებელი, ეროვნულ-დემოკრატიული მიმართულების პარტია შექმნა. ვეშაპელი სემის, საქართველოს ეროვნული საბჭოს, მისი აღმასკომის, საქართველოს პარლამენტის, საქართველოს დამფუძნებელი კრების წევრი იყო. 1920 წელს მან სხვებთან ერთად საქართველოს მიწის მესაკუთრეთა ეროვნული პარტია შექმნა და მსხვილ მფლობელთა ინტერესებს იცავდა. ამავე დროს 1918-20 წლებში გაზ. „კლდის“, 1920-21 წლებში კი გაზ. „მინის“ რედაქტორი იყო. 1929 წელს ვეშაპელმა პარიზში გაზ. „ახალი საქართველო“ გამოსცა.

1919 წლიდან გაზეთ „საქართველოს“ მწერალი, მთარგმნელი და კრიტიკოსი გერონტი ქიქოძე (1885-1960წწ.) რედაქტორობდა. მან ლაიფციგისა და ბერნის უნივერსიტეტებში ფილოსოფიური განათლება მიიღო. ქიქოძე 1905-1910 წლებში თავისი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მოღვაწეობის გამო ხელისუფლებისაგან იდევენობდა. 1921-22 წლებში იგი მინათმოქმედების სახელმწიფო კომისრის მოადგილე იყო.

საგულისხმოა, ის ფაქტიც, რომ ქეთევან ჯავახიშვილის ინფორმაციაზე დაყრდნობით, ხშირად „საქართველოს“ ფაქტობრივი რედაქტორი მიხ. ჯავახიშვილი გახლდათ. უბრალოდ ოფიციალურად ამის აღიარება არ შეიძლებოდა.

„საქართველოს“ რედაქცია შემოსულ მასალებს შემდეგი პირობით ბეჭდავდა: მასალა ერთი გვერდის მოცულობისა და გარკვევით ნაწერი უნდა ყოფილიყო, რომელსაც ავტორის ვინაობა და

მისამართიც უნდა ხლებოდა თან. უპირობოდ გამოგზავნილი მასალა უფასოდ მიიჩნეოდა. დაუბეჭდავი პუბლიკაცია არ შეინახებოდა და გაზეთი ამის შესახებ არავითარ მინერ-მოწერას არ კისრულობდა.

„საქართველოს“ რედაქცია განთავსებული იყო სასახლის ქუჩის N5-ში, ქართული ქარვასლის შენობაში და დილის 9-დან 3 საათამდე მუშაობდა. გაზეთზე მითითებული გახლდათ ფოსტის მისამართი – ყუთი N76, ტელეგრაფის მისამართი – თბილისი, საქართველო და ტელეფონის ნომერი – 15-73.

გაზეთის ფასი 1918 წელს 1 წლით 50 მანეთს, 6 თვით – 27 მანეთს, 3 თვით – 13 მანეთსა და 50 კაპიკს, ერთი თვით (მხოლოდ თბილისში) – 3 მანეთს, ცალკე ნომერი კი 20 კაპიკს შეადგენდა.

1919 წელს გაზეთის ღირებულება წლით 150 მანეთს, ნახევარი წლით – 75 მანეთს, 3 თვით – 40 მანეთს, ერთი თვით (მხოლოდ თბილისში) 15 მანეთს შეადგენდა.

გაზეთი გამოდიოდა კალანდაძის სტამბაში, რომელიც განთავსებული იყო გაბაევის შესახვევში, N 47-ში.

„საქართველოს“ ჰქონდა შემდეგი მუდმივი რუბრიკები: „ომი“, „ზავის შესახებ“, „ბოლშევიკების დიქტატურა“, „ქრონიკა“, „პრესა“, „კორესპონდენცია“, „თეატრი და ხელოვნება“, სადაც შესაბამისი მასალა ინფორმაციული შენიშვნების ან ქრონიკების სახით იბეჭდებოდა.

ზოგიერთი რუბრიკა რამდენიმე ნომერში გრძელდებოდა. მაგ: „ანარქია კავკასიაში“, „პრესის მაგიერი“, „სომხური პრესა“, „ქართული პრესა“, „ფელეტონი“ და ა.შ.

გაზეთ „საქართველოში“, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მაშინდელი ინტელიგენციის საუკეთესო ნაწილი მუშაობდა. ისინი ხშირად ფსევდონიმებით სარგებლობდნენ, ამიტომ, მათი ვინაობის გარკვევა ჭირს. თუმცა არიან გამონაკლისებიც, მაგალითად: მ. ადამაშვილი – იგივე ივანე ჯავახიშვილია, ი. გ. – იოსებ გიორგის ძე ივანიძე, დ. კ. – დ. კილოსანიძე, ი-ი – იოსებ ზაქარიას ძე იმედაშ-

ვილი, ია კარგარეთელი – კირილე ბეჟანის ძე ლორთქიფანიძე, ინ-ბანი – იროდიონ თომას ძე სონლულაშვილი და ა. შ. [9]

„საქართველოს“ პუბლიცისტები ცდილობდნენ მასალები გასაგები, სარწმუნო და, შეძლებისდაგვარად, ობიექტური ყოფილიყო, თუმცა, რასაკვირველია, თავიანთი სუბიექტური მოსაზრების პროპაგანდასაც ეწეოდნენ. გაზეთში გამოქვეყნებულ პუბლიკაცი-ათა სხვადასხვა ჟანრისათვის მიკუთვნება თითქმის შეუძლებელია, რადგან მკვეთრი ზღვრის გავლება ჭირს. მხოლოდ ინფორმაციული შენიშვნის, ქრონიკისა და მონინავე სტატიის გამოყოფა შეიძლება. რამდენიმე მასალას, მასში განვითარებული მსჯელობის, მოყვანილი ფაქტების, გაანგარიშებებისა თუ პროცენტული მაჩვენებლების დართვის გამო, შესაძლებელია სტატიაც ვუნდოთ.

დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, რომ „საქართველოელთა“ მიერ კონკრეტული ჟანრის ნაწარმოებად მიჩნეულ მასალას მასთან საერთო არაფერი აქვს. მაგალითად, რუბრიკით ფელეტონი, რომელიც მათ რამდენჯერმე გამოიყენეს, მცირე ზომის მოთხრობები იბეჭდებოდა, რაც, რა თქმა უნდა, ხსენებული ჟანრის სპეციფიკას არ შეესაბამება.

ასევე, რუბრიკაში „კორესპონდენცია“ გაზეთი ქვეყნის სხვადასხვა კუთხიდან, რეგიონიდან ან სოფლიდან თავისივე კორესპონდენტის მიერ გამოგზავნილ აღწერიითი ხასიათის მასალებს ათავსებდა. როგორც ვხედავთ, ისინი კორესპონდენციას გზავნილის სინონიმად აღიქვამდნენ.

გაზეთი „საქართველო“ თავისი ისტორიული რეალობისათვის დამახასიათებელ ყველა საკითხსა თუ პრობლემას ეროვნული თვალსაზრისის გათვალისწინებით განიხილავდა და წყვეტდა, რაც მის მიმართულებას შეესაბამებოდა კიდევ.

3 თავი. პარტიული თემატიკა გაზეთ „საქართველოში“

3.1 „საქართველო“ და „ქართული ორიენტაცია“

„საქართველოელები“ ხედავდნენ, რომ დროის ცვლილებამ ახალი გარემოებები შვა. ამიტომ ისინი, ქვეყნის ირგვლივ შექმნილი პოლიტიკური კლიმატის გათვალისწინებით, საქართველოსათვის ოპტიმალური გამოსავლის პოვნისა და რეალიზების საშუალებებს განიხილავდნენ.

„საქართველოელთა“ აზრით, ძველ თაობებს ხელ-ფეხი შებორკილი ჰქონდათ, მათ კი მოქმედებისათვის ახალი ასპარეზი გადაეშალათ.

თუ „ნიკო ნიკოლაძე რამდენიმე წლის წინათ ასე არკვევდა საქართველოს ორიენტაციას: „სანამ ჩვენ ჩრდილოეთით რუსეთი გვაკრია და სამხრეთით ოსმალეთ-სპარსეთის ალაგს სხვა ერი, რასა ან სახელმწიფო არ დაიჭერს, მანამ ჩვენი ორიენტაცია ისეთივე იქნება, როგორც მეფე ერეკლეს დროს იყოო [10],“ – გაზეთი რადიკალურად განსხვავებულ პოზიციას იზიარებდა.

გრ. ვეშაპელი აცხადებდა, რომ აუცილებელია შეიცვალოს პროგრამის ტერმინოლოგია და „ავტონომია“ ყველგან „სახელმწიფოთი“ ჩანაცვლდეს. პუბლიცისტი დარწმუნებული იყო, რომ „ყოველი ერის იდეალი, სრულიად დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნა არის [10]“.

„საქართველოელები“ მიიჩნევდნენ, რომ რუსეთში არსებული ქაოსის გამო ჩვენს ქვეყანას თავდაცვითი პოლიტიკა უნდა ეწარმოებინა და ძირითად საზრუნავად იმპერიის ნანგრევებიდან დაუზიანებლად გამოსვლა ჰქონოდა. ამ მიზანს, მათი აზრით, მხოლოდ დამფუძნებელი კრების მოწვევა უზრუნველყოფდა.

ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია დემოკრატიის იდეალად სამართლებრივი სახელმწიფოს შექმნას აცხადებდა. რა თქმა უნდა, ამ აზრს „საქართველოელებიც“ იზიარებდნენ. გაზეთის პუბ-

ლიცისტები ამ ძირითადი მიზნის მისაღწევად დროებითი მთავრობის შექმნის აუცილებლობაზე წერდნენ.

ეს სურვილი ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის მე-2 კონფერენციის რეზოლუციაშიც გამოითქვა. რის თანახმადაც, დაუყოვნებლივ უნდა შემდგარიყო დროებითი მთავრობა, რომლის პრეროგატივაშიც ჯარის შეკრება და საქართველოს დამფუძნებელი კრების მონვევა შევიდოდა.

გრ. ვეშაპელი თავის ერთ-ერთ პუბლიკაციაში იმასაც აღნიშნავდა, რომ ეროვნული საბჭო და აღმასრულებელი კომიტეტები უფრო მოქნილი უნდა გამხდარიყო, ამის მისაღწევად კი არა მარტო საკანონმდებლო და აღმასრულებელ ფუნქციათა გამიჯვნა, არამედ ეროვნული საბჭოს ორგანიზაცია იყო საჭირო. მისი რწმენით, მიზნის მიღწევა მხოლოდ ნაციონალურ და დემოკრატიულ მთავრობას შეეძლო [11].

1918 წელს „საქართველოელებს“ დამოუკიდებელი ქვეყნის აშენებისთვის პოლიტიკური კლიმატი მომნიშვნეულად მიაჩნდათ. ისინი კლასთა ბრძოლისა და სოციალურ საკითხთა მოგვარების აუცილებლობას არ გამოირიცხავდნენ, მაგრამ უპირველეს პრობლემად ეროვნული თვითგამორკვევა ესახებოდათ. ამის დასტურია შემდეგი სიტყვები: „ჩვენთვის ისტორიაში არსებობს უფრო მეტი მნიშვნელოვანი მოვლენა, ვიდრე კლასთა ბრძოლა – ეს არის ეროვნება“, „არსებობს ერი, – და შემდგომ არსებობს ერში კლასთა ბრძოლა [12]“.

გაზეთი ეროვნული ორიენტაციის უპირატესობაზე აშკარად მიუთითებდა. ამ ფრაზის ავტორი, გივი გოლენედი, მიიჩნევდა, რომ ეროვნულ მომენტს თვით სოციალისტებმაც სოციალურივე თვალსაზრისის გამო უნდა მიანიჭონ უპირატესობა, რადგან თავისუფალ ეროვნულ სხეულში და მხოლოდ მასში შეიძლება კლასთა ბრძოლის გაღრმავებაცა და ამგვარი პრობლემების გადაჭრაც. რწმენას ნაციონალიზმის უცილობელი გამარჯვების შესახებ, მისი თქმით, რეალური ფაქტები ასაზრდოებდა. კერძოდ, ის, რომ „ინ-

გრევიან ხელოვნური ზეეროვნული სახელმწიფოები, რათა ადგილი დაუთმონ ეროვნულ სახელმწიფოებს [13]“.

რუსეთის, როგორც ზოგადად ყველა იმპერიის, რღვევა გარდაუვალი იყო. ეს პროცესი „საქართველოელთა“ თვალწინ დაიწყო და მათაც სიტუაციის ადეკვატური გეგმა ჩამოაყალიბეს.

გაზეთმა ეროვნული ორიენტაცია აირჩია. პირველი რიგის ამოცანა მათთვის დამოუკიდებელი და დემოკრატიული ქვეყნის შექმნა იყო. რადგან „საქართველოელები“ მიიჩნევდნენ, რომ „დემოკრატიული პოტენცია ყველგან მომქმედ ენერგიათ იქცევა: კაცობრიობა დემოკრატიზმში ხედავს ერთსოლიდარობის, საბოლოო მშვიდობიანობის სანინდარს [14]“.

ხოლო რაც შეეხება ყველა დანარჩენი პრობლემის, მათ შორის, სოციალურ საკითხთა მოგვარებას, „საქართველოს“ პუბლიცისტთა რწმენით, ეს მხოლოდ დემოკრატიულ და სუვერენულ ქვეყანაში იქნებოდა შესაძლებელი.

3.2 „საქართველოელთა“ შიხადულუბა სეიმში

ამიერკავკასიის სეიმის ჩამოყალიბებას „საქართველოელები“ პოლიტიკური აუცილებლობით ნაკარნახევ ნაბიჯად არ მიიჩნევდნენ. ის ფაქტი, რომ ეს იდეა სოციალისტებში დაიბადა, ეროვნულ-დემოკრატიებს აფიქრებინებდათ, რომ სეიმი რუსეთის დამფუძნებელ კრებამდე იარსებებდა და დროებითი მოვლენა იქნებოდა. ამიტომ საეჭვო ღირებულებებით ნასაზრდოებ ორგანოს, რომელსაც თვალი კვლავაც ძველი ჰეგემონისკენ ექნებოდა, არც „საქართველოელები“ სცნობდნენ.

ზემოთ თქმულმა იმის ილუზია არ უნდა შეგვიქმნას, რომ გაზეთი სეიმის იდეას მხოლოდ მის მოპირდაპირე ბანაკში ჩამოყალიბების გამო იწუნებდა. „საქართველოელები“ თავიანთ უარყოფით დამოკიდებულებას ლოგიკური მსჯელობით ასაბუთებდნენ. მათ არ მოსწონდათ ის ფაქტი, რომ მომიჯნავე ქვეყნები სეიმში ნაციონალურ პარტიებს გზავნიდნენ, ჩვენთან კი ეროვნული ძალების-

თვის ერთი ადგილიც არ იყო განსაზღვრული. მხოლოდ ოპონენტთა მიერ დაკომპლექტებული სტრუქტურა კი, ა. ასათიანის აზრით, იმიტომ არ ივარგებდა, რომ „სოციალისტი ჰფიქრობს იმის გაკეთებას, რაც არ გაკეთდება, არასოციალისტი კი აკეთებს იმას, რისი გაკეთებაც შეიძლება და მოხერხდება [15]“.

პუბლიცისტი მკითხველს ოპონენტთა პოლიტიკურ უმნიშვნელობაზე მიანიშნებდა. როგორც ზემოთ მოყვანილი ციტატიდან ჩანს, ეროვნულ-დემოკრატიები ერთპარტიულ სეიმს, სადაც სოციალისტების პოლიტიკას ნაციონალისტების რაციონალიზმი ვერ დააბალანსებდა, არაეფექტურობას უწინასწარმეტყველებდნენ.

უნდა აღინიშნოს ის ფაქტიც, რომ „საქართველოელებს“ სეიმი ახალი ეროვნული მთავრობის ჩამოყალიბების სათავედ და კარგი გამოცდილების მიღების საშუალებად ესახებოდათ. თუმცა იმასაც უსვამდნენ ხაზს, რომ თუ ეს მენშევიკებით დაკომპლექტებული ორგანო რუსეთისკენ ცქერას არ შეწყვეტდა, უდღეური იქნებოდა.

რ. ინგილო თავის ერთ-ერთ პუბლიკაციაში აღნიშნავდა, რომ რუსეთის რევოლუციის ნორმალური განვითარების შემთხვევაში, მართვა დამფუძნებელ კრებას გადაეცემოდა. ამდენად, ის სეიმს რევოლუციის არასწორი განვითარების შედეგად მიიჩნევდა და ხელოვნურად შექმნილ დაწესებულებას უწოდებდა. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ მიუხედავად ამ ორგანოს მიმართ უარყოფითი დამოკიდებულებისა, „საქართველოელები“ მის მიერ გადადგმულ დადებით ნაბიჯებს უყურადღებოდ არ ტოვებდნენ. კერძოდ, სეიმის მიერ ოსმალეთის საზავო წინადადების მიღებას, ამ ორგანოს მიერ დამოუკიდებლობის აღიარებად აღიქვამდნენ და ეს ახარებდათ [16].

ამდენად, რასაკვირველია, ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის პოზიცია „საქართველოელებისას“ ემთხვეოდა. ისინი სეიმს ხელოვნურ და მენშევიკთა სიჭარბის გამო არაეფექტურ ორგანოდ მიიჩნევდნენ და მას მხოლოდ ეროვნული მთავრობის ჩამოყალიბებისათვის გარდამავალ ეტაპად აფასებდნენ.

3.3 „საქართველოელთა“ შეხედულება სოციალისტურ პარტიაზე

„საქართველოელები“ სოციალისტების ოპონენტებს წარმოადგენდნენ და, შესაბამისად, მათ პოლიტიკურ შეხედულებებს ემიჯნებოდნენ. ისინი აცხადებდნენ, რომ სოციალიზმი სათავეს ევროპიდან იღებდა და კარგი რომ ყოფილიყო, იქ მას ზურგს არ შეაქცევდნენ. ამიტომ „საქართველო“ რუსეთისა და ჩვენი ქვეყნის 98%-ის გასოციალისტებას არანორმალურ მოვლენად მიიჩნევდა და „სოციალისტურ ფსიხოზად“ ნათლავდა.

გაზეთი სოციალიზმისა და კაპიტალიზმის დაპირისპირებისას უპირატესობას ამ უკანასკნელს ანიჭებდა: „ჩვენი მხსნელი ლოზუნგები უნდა იყვეს პატიოსანი, რაც ძალი შეგვწევს შრომა, სიმდიდრის შექმნა და დაგროვება, კერძო საკუთრების განმტკიცება და დაცვა [17]“.

„საქართველოელების“ რწმენით, პრობლემები ასეთი თანმიმდევრობით უნდა მოგვარებულიყო: „ჯერ ერი – მერე ნაწილები, ჯერ ეროვნული – მერე კლასიური, ჯერ საქართველო – მერე ქართველები. „საქართველოს ინტერესებს უნდა შეეწიროს კერძო ქართველთა და ქართულ სოციალურ-პოლიტიკურ ჯგუფთა მისწრაფებანი [18]“.

სოციალისტები წინა პლანზე იმას აყენებდნენ, რაც ნაციონალისტებს მეორეხარისხოვნად მიაჩნდათ. ასეთი მსჯელობის მერე გასაკვირი არ უნდა იყოს „საქართველოელთა“ განაცხადი, იმის შესახებ, რომ ეროვნულ საბჭოში არსებული სოციალისტური უმრავლესობა, მათი აზრით, ჩამორჩენას ინვევდა. ის „მეოცნებება, უტოპისტია, რომელიც რეალურ პირობებს, ცხოვრების სინამდვილეს ანგარიშს არ უწევს“, „სოციალისტური კომუნა მონასტერია, სადაც პიროვნების მეობა, თავისუფლება და ინიციატივა უარყოფილია“, „სოციალიზმისკენ სვლა ისტორიის ბორბლის უკუღმა დატრიალება“, – წერდნენ „საქართველოელები“, – „ლიბერალიზმი და არა სოციალიზმი, თავისუფლება და არა კორპორატიული შევიწროე-

ბა – აი, თანამედროვე ცხოვრების დედააზრი“, „სოციალისტურმა სისტემამ, ლიბერალურ სისტემებს უნდა დაუთმოს ადგილი“. ამ ორი მოძღვრების შერევა, „საქართველოელთა“ აზრით, ქაოსის მშობელი იყო [19].

გაზეთის პოზიციის თანახმად, სოციალ-დემოკრატია განვითარების თავისეულ გზას ასცდა და სხვის კომპეტენციაში შეიჭრა. ჩვენი ქვეყნის შემთხვევაში კი, მათი რწმენით, სიძნელეს ისიც ამძაფრებდა, რომ მენშევიკებს ლიბერალიზმთან მშვიდობიანი თანაარსებობა არ შეეძლოთ.

ისინი წერდნენ: „ჩვენმა სოციალ-დემოკრატებმა კი ამ სისტემას უღმობელი ბრძოლა გამოუცხადა და მით ანარქია შექმნაო [20]“.

მიუხედავად აზრთა სხვადასხვაობისა, „საქართველოელებს“ მიაჩნდათ, რომ დემოკრატიული მთავრობის შესაქმნელად ვინრო პარტიული ინტერესები ყველას უნდა დაევიწყებინა და ძალები გაერთიანებინა. ასეთ ჟამს სამთავრობო გაზეთებს „შინაური მტრები“ არ უნდა ეძებნათ. აქედან გამომდინარე, თამამად შეიძლება დავასკვნათ, რომ ნაციონალისტებს ოპონენტებთან თანამშრომლობის უნარი შესწევდათ.

ვასილ წერეთელი გაზეთის ოპოზიციაში ყოფნას ასე ამართლებდა: „ოპოზიციაში რომა ვართ ეს იმას კი არ მოასწავებს, თითქო ჩვენი თავი ცხოვრების სრბოლიდან გავრიყეთ და თავი მოვიკალით! არა! ოპოზიციაში, მიტომა ვართ, რომ არ შეგვიძლია ვიკისროთ პასუხისმგებლობა იმ პოლიტიკისათვის, რომელსაც სოციალისტური მთავრობა აწარმოებს. პირიქით, ჩვენი მოქალაქეობრივი მოვალეობაა თვალი ავუხილოთ მთავრობასაც და მისი შეცდომები ნათლად დავანახოთ [21]!“

პუბლიცისტს არც ის მოსწონდა, რომ სოციალ-დემოკრატებმა და სოციალ-ფედერალისტებმა ეროვნული საბჭოს ტრიბუნა ეროვნულ-დემოკრატთა საგინებელ ასპარეზად აქციეს. ის უპირატესობას საქმიან ურთიერთობას ანიჭებდა და მიიჩნევდა, რომ ეს

ბანაკი განსხვავებულ მოსაზრებათა დაპირისპირების გზით საუკეთესო გამოსავლის ძიებისთვის იყო საჭირო.

საგულისხმოა, აგრეთვე, „საქართველოელთა“ მნიშვნელოვანი დასკვნა, რომლის გაკეთების საშუალებაც მათ მოვლენათა მაშინდელმა განვითარებამ მისცა. მათი განცხადებით: „ისინი (იგულისხმება მენშევიკთა ბანაკი) იძულებული იქმნებიან თავის ხელით აკეთონ ის, რასაც ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის პროგრამა მოითხოვს [22]“.

მოგვიანებით, როგორც ვიცით, დამოუკიდებელ საქართველოს მენშევიკურმა მთავრობამ ჩაუყარა საფუძველი, ანუ მან ეროვნული საქმე ითავა. „საქართველოელთა“ პროგნოზი გამართლდა.

4 თავი. კრიტიკა გაზეთ „საქართველოს“ ფურცლებზე

გაზეთ „საქართველოს“ პუბლიცისტები საქმიანი, მოტივირებული კრიტიკით გამოდიოდნენ. მათი ნეგატიური დამოკიდებულება დასაბუთებული არგუმენტებით მყარდებოდა, რაც მკითხველთათვის უთუოდ საინტერესო და სარწმუნო უნდა ყოფილიყო. ამავე დროს, მთავრობის წარმომადგენლებს, სურვილის შემთხვევაში, გამოცემის მასალებიდან შეეძლოთ ბევრი საგულისხმო რეკომენდაციის მიღება.

კვლევამ ცხადყო, რომ მეოცე საუკუნეში კრიტიკული შეხედულებები ბევრად უფრო სწორად იყო ფორმულირებული და არ ჰგავდა ლანძღვა-გინებას, რაც, სამწუხაროდ, ძალზე გავრცელებულია ოცდამეერთე საუკუნის პრესაში.

ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია თავის პერიოდულ ორგანოში ოპონენტთა მწვავე კრიტიკით გამოდიოდა. თუმცა, „საქართველო“ მათი ლანძღვა-გინების ტრიბუნად არასოდეს ქცეულა. პირიქით, გაზეთი სხვა პოლიტიკური გაერთიანებების მოსაზრებათა განმარტებით, სადავო საკითხების ირგვლივ მსჯელობითა და დასაგმობი საქციელის მხილებით საკუთარ დებულებათა სისწორეში არა მარტო მკითხველების, არამედ საკუთრივ ოპონენტების დარწმუნებასაც ცდილობდა.

უმრავლეს შემთხვევაში, კრიტიკის ობიექტი მთავრობა და, შესაბამისად, მმართველი პარტია გახლდათ, თუმცა არცთუ იშვიათად სხვა პოლიტიკურ გაერთიანებათა კრიტიკასაც ვხვდებით.

გაზეთის ფურცლებზე 1918-1919 წლებში გამოქვეყნებულ პუბლიკაციათა შესწავლისას დადგინდა, რომ „საქართველოელები“ კრიტიკულ მოსაზრებებს რამდენიმე მნიშვნელოვან თემასთან დაკავშირებით გამოთქვამდნენ. ძირითადად, მათი უარყოფითი დამოკიდებულება მთავრობის ქმედებათა შეფასებისას მჟღავნდებოდა.

უუნარობის გარდა, „საქართველოელები“ მთავრობას არა-ეროვნულობასა და ინტერნაციონალიზმის ერთგულებაშიც ადანაშაულებდნენ. მართალია, მათი აზრით, „ამიერ-კავკასიის რეს-

პუბლიკა გარდამავალი საფეხურია დამოუკიდებელი საქართველოსაკენ“, მაგრამ, მეორე მხრივ, ინტერნაციონალის იდეის ერთგულება და კავკასიაზე ზრუნვა, მაშინ, როცა მასში შემავალი ერები თავიანთ თავზე ფიქრობდნენ, გაზეთის პუბლიცისტებს მთავრობის მხრიდან არასწორ ქმედებად მიაჩნდათ.

„საქართველოელებისათვის“ ამიერკავკასიის დამოუკიდებლობა იდეალი არასოდეს ყოფილა. ისინი სეიმს ყოველთვის რუსეთის დამფუძნებელი კრების ნაწყვეტად მიიჩნევდნენ და სოციალ-დემოკრატთა ფრთხილი და შენელებული პოლიტიკა აღიზიანებდათ.

ისინი წერდნენ: „ქართველი ხალხი თითქოს სხვას მეთაურობდა, სხვას აწყობდა, სხვას ხელმძღვანელობდა... დღეს გამოირკვა, რომ მხოლოდ ის იყო უპატრონო, უმეთაურო და უთავო [23]“.

აქედან გამომდინარე, გაზეთი მთავრობას მფარველობის ძებნაზე უარის თქმისა და რუსოფილობის გამო ადანაშაულებდა: „დღეს მათ უნდა მისცენ ანგარიში ქართველ ერს საით მიყავდათ ის და სად მოიყვანესო [23]!“– წერდა „საქართველო“.

გაზეთს ამიერკავკასიაზე საქართველოს მთავრობის გადაჭარბებული ზრუნვა განსაკუთრებით იმიტომ აღიზიანებდა, რომ მმართველობა სიტუაციაში ვერ ერკვეოდა და ვერც მტერ-მოყვარეს არჩევდა.

მათი მოსაზრებით, სანამ მთავრობა გაბრუებული იქნებოდა, სომხებიც, ოსებიცა და ბევრი სხვაც, უცხო მინა-წყალზე თავისი დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნას შეეცდებოდნენ. მათი მსჯელობის სისწორეში მკითხველი ეჭვს ვერ შეიტანდა, რადგან საქართველოს ძველი და, გენბავთ, ახლანდელი ისტორიის განმავლობაში ამ სიტყვების სიმართლე ყოველთვის იგრძნობოდა.

გაზეთ „საქართველოს“ პუბლიცისტი რ. ინგილო თავის ერთ-ერთ სტატიაში წერდა, რომ ქართველი დელეგატები უნდა გამოსულიყვნენ და საქართველოსთვის მიეღოთ ის, რაც ზოგიერთებს ამიერკავკასიისთვის ნაადრევად მიაჩნდათ. მთავრობა, ამ შემთხვევაში, კრიტიკის ობიექტად იმის გამო იქცა, რომ

ამიერკავკასიის დამოუკიდებლობა დროულად არ გამოაცხადა, რადგან ცნობილი იყო, რომ ოსმალეთის დელეგაცია ზავს მხოლოდ ასე თუ დასთანხმდებოდა.

რ. ინგილო მთავრობისგან შემხვედრ ქმედებას მოითხოვდა ან გაცილებით თამამ ნაბიჯს – საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებას [24].

„საქართველოელები“ სოციალ-დემოკრატებს ძალად ნაციონალისტებსა და უნებურად მამულიშვილებს უწოდებდნენ, რადგან მათ ერი კლასთა კრებულად ესახებოდათ.

პუბლიცისტი ფსევდონიმით – „შეუპოვარი“ თავის ერთ-ერთ სტატიაში წერდა, რომ მთავრობა ურწმუნო ადამიანს ჰგავდა ღვთისმსახურის როლში. გაღიზიანებას განსაკუთრებით ის იწვევდა, რომ მმართველი პარტია თვალს კვლავაც რუსეთისკენ აპარებდა, დაბნეულობას კი ნაციონალიზმად და შოვინიზმად უთვლიდნენ.

„საქართველო“ სოციალ-დემოკრატის შემდეგ ბრალდებებს უყენებდა: „ამიერ-კავკასია არ გამოეყო რუსეთს მაშინ, როდესაც ამას საქართველოს ინტერესები მოითხოვდა, არამედ მაშინ, როდესაც ამიერ-კავკასიის დემოკრატია იძულებული იყო ეს ნაბიჯი გადაედგაო“. „ამიერ-კავკასიის გაზეთებს: „ერთობას“ და „ბორბას“ დღემდის ამშვენებს წარწერა – „რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტია“. ასეთი გზა კი წინ ვერ წაგვიყვანსო, – წერდა პუბლიცისტი [25].

გაზეთი მთავრობას ზედმეტ სიფრთხილეს, საჭირო დროს რადიკალური გადაწყვეტილებების მიღების უუნარობასა და რუსოფილობას საყვედურობდა, რასაც ოფიცოზის სამარცხვინო იარლიყიც ადასტურებდა.

„საქართველოელები“ სოციალისტ-რევოლუციონერთა ინიციატივას სოციალისტური პარტიების ეროვნულ-დემოკრატთა წინააღმდეგ გაერთიანების შესახებ წყალწალბულის მიერ ხავსის მოჭიდებას ადარებდნენ. მათი აზრით, ხალხში სოციალისტთა რეიტინგი მათივე უნიათო პოლიტიკისა და ადმინისტრაციის პარტიუ-

ლი პრინციპით დაკომპლექტების გამო, ძალიან დაეცა და მათ ვერავითარი გაერთიანება ხეირს ვერ დააყრიდათ.

„საქართველოელები“ წერდნენ: „გაჩნდა მესამე დასი თუ არა, მაშინვე მასში გაავრცელეს აზრი, აკაკი, ილია რისი მაქნისია, არარაობას შეადგენენ, მნიშვნელობა მხოლოდ პარტიულ ლიტერატურას აქვს“. მათ მიერ არასოციალისტთა უგულებელყოფა იმ ზომამდე მივიდა, რომ ეს უკანასკნელნი თვითონვე აღიარებდნენ:

„ესა და ეს ადამიანი იმისთვის დავაყენეთ ამ თვალსაჩინო და პასუხისმგებელ თანამდებობაზე, რომ პარტიის კაცი არისო და მას არც ცოდნა აქვს და არც სხვა რამ კარგი თვისებაო“. როგორც ვხედავთ, მწვავე კრიტიკის საფუძველი ნამდვილად არსებობდა, „საქართველოელები“ ილიას თაობის ძაგებას არავის პატიობდნენ [26].

გაზეთი მენშევიკების დემაგოგობის გამო აღშფოთებას გამოხატავდა. „გერმანელები მთავრობამ მოიწვია საზღვრების დასაცავად, ვინაიდან მას საკუთარი ძალა არ შესწევდა და ეხლა მან შინაური წესრიგიც რომ ვერ დაიცოს, ვინ შეიძლება იყოს ამისთვის პასუხისმგებელი გარდა იმ პარტიისა, რომლის ხელშია მთავრობის ყოველივე ძალაუფლება [27]“.

მათი თქმით, ხელმძღვანელობის სიტყვა მოზომილი უნდა ყოფილიყო, სოციალ-დემოკრატები კი ამ კრიტერიუმს, როგორც ჩანს, ვერ აკმაყოფილებდნენ.

„საქართველოელები“ მთავრობას იმასაც საყვედურობდნენ, რომ დამოუკიდებელი სახელმწიფოს დაბადებას მან „იძულებითი ნაბიჯი“ უწოდა. ის ამ უკანასკნელისგან მოითხოვდა შეექმნა „ახალი სახელმწიფო ფორმა და სალი აპარატი [28]“, ასევე, საკუთარ თავზე აეღო „სრული ნაციონალიზაცია“, ყველა საქმე ქართულად ეწარმოებინა, ძველი რეჟიმის უვარგისი დაწესებულებანი ლიკვიდირებულად გამოეცხადებინა და პროფესიონალები მოეზიდა.

როგორც ზემოთ მოყვანილმა მაგალითებმა დაგვარწმუნა, „საქართველოელებს“ ყველაზე მეტად მთავრობის არაეროვნულობა აშფოთებდათ, მაგრამ კრიტიკამ ამ კუთხით კულმინაციურ წერ-

ტილს მენშევიკთა მიერ დროშის უპატივცემულობის გამო მიანა. „სოციალ-დემოკრატიულ მასას ვერ შეუგვნია, რომ სოციალისტური დროშის დანიშნულება სულ სხვაა და მისი გამოფენა სახელმწიფოს ნიშნად ზედმეტად ამტკიცებს ქართველ სოციალ-დემოკრატიის სახელმწიფოებრივ კრეტინიზმს“... ერთმა სამთავრობო ორატორმა განაცხადა „ნითელი დროშა ზემოთ ეკიდოს, ხოლო ქვემოდ ეროვნული [29]“, – აღშფოთებას ვერ მალავდნენ „საქართველოს“ პუბლიცისტები.

გაზეთი ამ ფაქტს მთავრობის მხრიდან ორდროშიანობის შემოთავაზებად ნათლავდა და მიიჩნევდა, რომ ის ეროვნულ სიმბოლოზე მალლა პარტიის დროშის დაყენებით საკუთარ ხალხს სილას აწნავდა.

„საქართველოელები“ არაეროვნულ მთავრობას ეროვნულ სიკოტრეშიც ადანაშაულებდნენ. ისინი ნ. ჟორდანიას განცხადების გამო თავს შეურაცხყოფილად გრძნობდნენ. ამ უკანასკნელმა ეროვნულ-დემოკრატებს საქართველოს დამოუკიდებლობის მოსასპობად უცხო ძალის მოყვანა დააბრალა. ამ ცილისწამებას გაზეთმა საკადრისი პასუხი გასცა: „ამას ამბობს ნოე ჟორდანია, რომელიც სამშობლოს იდეის წინააღმდეგ ბრძოლაში დაბერდა, ჩვენ, სამშობლოს იდეისათვის მებრძოლთ, სამშობლოს მოღალატეობას გვწამებსო [30]“.

„საქართველოს“ პუბლიცისტები მთავრობას უგულისყურობასა და არაპროფესიონალიზმში ადანაშაულებდნენ, რითაც, ფაქტობრივად, მათ ფსევდომზრუნველობას ააშკარავებდნენ. „სოციალ-დემოკრატების იმ მასას, რომელსაც შეადგენს ეს მოუმზადებელი ხალხი, სრულიად არ აინტერესებს ყოველ დღიური სისტემატიური მუშაობა პარლამენტში [31]“. ამიტომ ისინი მიიჩნევდნენ, რომ დეპუტატთა „აბსცენტიზმს მაშინ მოელება ბოლო, როცა ამ სახელმწიფოს მართვა-გამგეობის თავში მოექცევა სახელმწიფოებრივი ძალები [31]“.

გაზეთი ამხელდა საერთო საქმისადმი მთავრობის არასერიოზულ დამოკიდებულებას. ასეთ საქციელს, მათი აზრით, საქარ-

თველოს ინტერესები ენირებოდა. „რამდენადაც უფრო დამთმობი და თავაზიანია ჩვენი სოციალისტური მთავრობა, მით უფრო თავხედი ხდება შეერთებული სომეხ-რუსობის კოალიციის იერიშები [32]“.

„საქართველოელებს“ აღაშფოთებდათ მენშევიკთა ყოველგვარ ლოგიკას მოკლებული განაცხადი თითქოს სომხეთის მთავრობა ჩვენ წინააღმდეგ მიმართულ აქციებში დამნაშავე არ არის, – როგორ შეიძლება სახელმწიფო ომს ანარმობედეს და მისმა მთავრობამ ეს არ იცოდესო? – წერდნენ ისინი.

მენშევიკთა პოლიტიკური სიბეცე საკმაოდ ხელშესახებად ჩანს, ამიტომ გასაკვირი არ გახლავთ „საქართველოელთა“ სკეპტიციზმი: „წარმოსადგენია სახელმწიფოებრივი საკანონმდებლო და სააღმშენებლო მუშაობა იმგვარ დაწესებულებაში, სადაც ერთი პარტიის ადამიანებს უჭირავთ ყველა სექტორები!? [33]“ მით უმეტეს, თუ ეს ძალა მმართველი პარტია იქნებაო. ავტორი მენშევიკთა მონოპოლისტობისაკენ სწრაფვას აპროტესტებს, რადგან ერთპარტიულობა ოპოზიციის არსებობას გამორიცხავს, რაც დემოკრატიულ ფასეულობებს არ ეთანხმება.

ყურადღებას იქცევს ის ფაქტიც, რომ „გაზეთი „საქართველო“ თავის ფურცლებს სამთავრობო პარტიის გარდა სხვა პოლიტიკური ოპონენტების კრიტიკასაც უთმობდა, ტონი და მიდგომა ამ შემთხვევაშიც საქმიანი გახლდათ.

გრ. ვეშაპელი ერთ-ერთ პუბლიკაციაში ქვეყნის ტერიტორიულად მონყობის აზრს, რომელსაც სოციალისტ-ფედერალისტები იზიარებდნენ, უტოპიას უწოდებდა, რადგან მისი თქმით, რუსეთის ხალხები ერთმანეთისაგან ეკონომიკურად და კულტურულად განსხვავდებოდნენ. ფედერაციაში შემავალი ერები კი ერთი დონისანი უნდა ყოფილიყვნენ. ამიტომ რუსეთისთვის უპრიანი იქნებოდა ან კვლავ იმპერიად დარჩენილიყო, ან სუვერენულ რესპუბლიკათა უნიად ქცეულიყო [34].

„საქართველოელები“ ფედერალისტებსა და მათ ორგანოს „სახალხო საქმეს“ სოციალისტთა იდეების გაზიარების გამო აკრი-

ტიკებდნენ. ისინი წერდნენ: „საქართველომ თავი უნდა დაანებოს სახელმწიფოს შენებასო, განა მოელოდა ვინმე, რომ ფედერალისტები ამ დასკვნამდე მივიდოდნენ?“ „საქართველოელებმა“ ამ სიტყვების გამო მათ სასიკვდილო განაჩენი გამოუტანეს და ამ განცხადებას „საბედისწერო კომეტა“ უწოდეს [35].

ეროვნულ-დემოკრატიები თავიანთ პარტიაში მიმდინარე პროცესებს ყოველთვის ყურადღებით აკვირდებოდნენ. ისინი თავიანთსავე წიაღში ნაშობ რადიკალ-დემოკრატთა მოღვაწეობას აკრიტიკებდნენ. ამ უკანასკნელთა მოთხოვნებს უპრეზიდენტო, სრულიად დამოუკიდებელი საქართველოსა და სხვა ქვეყნებთან თავისუფალი კავშირის შესახებ პოლიტიკურ რადიკალიზმად ნათლავდნენ, ხოლო გლეხთათვის მიწის უსასყიდლოდ გაცემასა და კერძო პირისაგან მამულის გაყიდვის აკრძალვის იდეას ეკონომიკურ რადიკალიზმად მიიჩნევდნენ.

თავიანთ პოზიციას „საქართველოელები“ ასე ასაბუთებდნენ: სუვერენობა არა პროგრამის, არამედ ტაქტიკის საქმეაო. მიწის გაყიდვის უფლების მხოლოდ მთავრობისათვის (სახელმწიფოსათვის) მინიჭება კი, მათი თქმით, კერძო საკუთრების ცნებას დამსხვრევდა და რუსულ „ობშჩინას“ გაუტოლდებოდა.

ასათიანი ერთ-ერთ გამოსვლაში აღნიშნავდა, რომ რადიკალ-დემოკრატიული პარტიის მოღვაწეობა, რომელიც თავს წვრილ მესაკუთრეთა ინტერესების დამცველად მიიჩნევდა, ნაადრევი იყო. იმიტომ, რომ საამისო პირობები, იმ დროისათვის, მისი აზრით, არ არსებობდა. კლასთა ქონებრივი შეკავშირება თავისთავად უნდა მომხდარიყო და პოლიტიკურ პარტიათა ქმედებაც დროის შესატყვისი უნდა ყოფილიყო [36].

„საქართველოელები“ თვითკრიტიკასაც მიმართავდნენ, ამის კარგი მაგალითია მათი შემდეგი განცხადება: „აღმოჩნდა, რომ ეროვნული დემოკრატია თავისი შემადგენლობითა და დისციპლინით ჯერ კიდევ არ სდგას თავისი პრინციპების სიმალლეზე, ამის გამო სოციალ-დემოკრატთა თავისდაუნებურად ეროვნული დემოკრატიის საქმე იკისრაო [36]“.

უცხო ნიადაგზე მდგარი მენშევიკების შესახებ წერდნენ, რომ პარტიული სინმინდის დასაცავად ისინი ამ უკანასკნელთა ასპარეზიდან გარეკვას ლამობდნენ და ეროვნულ-დემოკრატიებს ნამდვილ კლასობრივ ძალად ასაღებდნენ, ანუ თავიანთ იდეებს აჩეჩებდნენ. გაზეთი ყოველივე ზემოთ თქმულში თავისი პარტიის ბრალსაც ხედავდა.

როგორც პუბლიკაციებზე დაკვირვებამ დაგვარწმუნა, „საქართველოელები“ მთავრობის უსუსურობას, არაეროვნულობასა და პოლიტიკურ სიბეცეს ამხელდნენ. ისინი ყოველ ბრალდებას მკითხველისთვის გასაგებად, ლოგიკური მსჯელობით წარმოადგენდნენ და თავიანთი პოზიციის დასამტკიცებლად კონკრეტული ფაქტები მოჰყავდათ, რაც მასალას სარწმუნოსა და ობიექტურს ხდიდა.

გაზეთის ფურცლებზე სხვა პოლიტიკური გაერთიანებების კრიტიკაც გვხვდებოდა, იყო თვითკრიტიკის მაგალითებიც. შეიძლება თამამად დავასკვნათ, რომ „საქართველოელთა“ მოღვაწეობის განმსაზღვრელი იდეა „მოყვრისათვის პირში ზრახვა“ იყო.

5 თავი. პოლიმიკა გაზეთ „საქართველოს“ ფურცლებზე

„საქართველოს“ პუბლიცისტები პოლემიკის დროს შესაშურ ოსტატობას ავლენდნენ. ლოგიკური მსჯელობითა და ბასრი ირონიით შეზავებული პასუხი ოპონენტს გაპაექრების სურვილსაც კი უხშობდა. გამონაკლის შემთხვევებში კი, უმნიშვარი გამოსვლის გამო, ამ უკანასკნელის უსუსურობა მეტად ხელშესახებია.

პოლიტიკური თემატიკის გაცნობისას აშკარად ჩანს, რომ „საქართველოელები“ სარწმუნოებისა და ობიექტურობის პრინციპებს იცავენ: თავიანთ მსჯელობას ცნობილი ადამიანების გამონათქვამებით ასაბუთებენ და საკუთარი პოზიციის სისწორის ხაზგასასმელად და ოპონენტებთან პაექრობისას თავიანთ უპირატესობაში მკითხველის დასარწმუნებლად უამრავ პარალელს ავლებენ, შედარებას აკეთებენ და საოცრად ზუსტ ეპითეტებს იმარჯვებენ, რაც საჭირო ეფექტის მიღწევას უზრუნველყოფს.

გაზეთი „საქართველო“ პოლემიკური მასალების სიუხვით გამოირჩეოდა. რედაქცია ძირითადად სოციალ-დემოკრატიულ „ერთობას“ ეპაექრებოდა. პუბლიცისტები ცდილობდნენ ყველა მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვანი ბრალდებისთვის ჯეროვანი პასუხი გაეცათ.

ოპონენტებთან პოლემიკისთვის „საქართველო“ აქტიურად იყენებდა რუბრიკას - „პრესსა“, თუმცა პოლემიკური წერილები ხსენებული რუბრიკის გარეთაც იბეჭდებოდა.

გაზეთის სტრატეგიის მიხედვით, ავტორი მკითხველს ჯერ ოპონენტთა პერიოდული ორგანოდან ამონარიდს უცვლელად სთავაზობდა, ხოლო შემდეგ, არგუმენტირებული მსჯელობით, გადამწყვეტ დარტყმას აყენებდა მოწინააღმდეგეს, რითაც მის მოსაზრებებს აბათილებდა. „საქართველოს“ პუბლიცისტები მათ კონტრბრალდებებსაც ხშირად უყენებდნენ.

ფვიქრობ, ამ პროცესისთვის თვალ-ყურის მიდევნება ინტერესმოკლებული არ უნდა იყოს. მით უმეტეს, რომ ამ ხერხით განსახილველ პრობლემათა სპექტრიც რელიეფურად წარ-

მოჩნდება და „საქართველოს“ მუშაკთა შესაშური პუბლიცისტური ოსტატობაც აშკარავდება.

სოციალ-დემოკრატიულმა გაზეთმა „ერთობამ“ ნაციონალურ ბანაკს მოლაღატეობა დასწამა. „საქართველოელთა“ კონტრბრალდება მკვეთრი და პირდაპირი იყო: „ერთობა“ ნუ ივინყებს ვინ არის მოლაღატე და ვინ მოუძღვება ოსმალებს [37]!“ „ჩვენ პოლიტიკურ ხელმძღვანელებს ყოველგვარი იმედები დაეკარგათ ალბად და დღეს ისინი მხოლოდ თავის ცოდვების სხვისთვის მოხვევას სცდილობენო [38]“.

ამის პასუხად „ერთობა“ ჩიოდა, რომ ეროვნულ-დემოკრატები მათ ყველაფერს უწუნებდნენ. მინის კანონს მთავრობის მიერ მოსახლეობისთვის იჯარის წართმევად აფასებდნენ. „ერთობა“ წერდა: „ნაციონალ-დემოკრატებსაც ნილაბი უნდა ჩამოეხსნათ და მოვექცეთ ისე, როგორც ხალხის მტრებს ექცევიანო [39].

„საქართველოელებმა“ მათ განცხადებას ასე უპასუხეს: ჩვენ თავიდანვე უნიღბოდ ვმოღვაწეობთ, ხალხს მთავრობის წინააღმდეგ ჩვენ კი არ ვამხედრებთ, არამედ ეს უკანასკნელი ასეთ დასკვნამდე თვითონ მიდისო.

„საქართველო“ ხელისუფლებას ყველაფერს კი არ უწუნებდა, არამედ საძრახისს გამობდა, სწორ ნაბიჯს კი დადებით შეფასებას აძლევდა. ამიტომ „ერთობელთა“ თავდაცვა მეტად უსუსურად გამოიყურებოდა.

„საქართველოს“ პუბლიცისტები წერდნენ, რომ მენშევიკური მთავრობა მისთვის მძიმე საქმეს ეჭიდებოდა, როცა ქვეყნის მართვას ცდილობდა. მით უმეტეს, რომ თვით ენგელსიც კი ძალაუფლების მუშათა ხელში გადასვლას, თუ ამისთვის პირობები მომზადებული არ იქნებოდა, მიზანშეწონილად არ მიიჩნევდა.

„ერთობა“ აცხადებდა: „თუ ისტორიამ ეს როლი დაგვაკისრა, უნდა ჩვენთვის ეს არასასიამოვნო საქმეც ვაკეთოთო [40]“. „საქართველოელები“ ირონიულად შენიშნავდნენ, რომ თურმე მთავრობა „იძულებითი მმართველია“. მათ მარქსისა და ენგელსის „ერთობაში“ დაბეჭდილი ნააზრევი საკუთარი მსჯელობის დასასაბუთებლად უცვლელად გადმოუტანიათ: „სოცია-

ლისტები სახელმწიფოს მართვა-გამგეობას არ უნდა ებლაუჭებოდნენ, ისინი ოპოზიციაში უნდა იდგნენო [40]“.

„საქართველოელები“ წერდნენ: მარქს-ენგელსს ეს აზრები ახლა არ გამოუთქვამთ, სოციალ-დემოკრატებმა მათი იდეები შარშანაც იცოდნენ. ამიტომ შეუსაბამობაა, როცა მათთვის საძულველ ძალაუფლებას თვითონვე ებლაუჭებიანო.

„ერთობელებმა“ „საქართველოელთა“ მიერ №66-ში გამოქვეყნებულ მონინავეზე – „ეროვნული ფრონტი“ – პასუხისას ცხინვალის ამბები ნაციონალისტთა მონაჭორად მონათლეს. მათ ოსების მიერ ცალკე ერთეულის შექმნის საფრთხეს ეროვნულ-დემოკრატთა ცრუ განგაში უწოდეს: სამთავრობო ორგანო მათ გასაგონად წერდა, რომ გადაუმონმებელი ინფორმაციის გავრცელება საჭირო არ იყო და სვამდა კითხვას, თუ როდის მოედებოდა ბოლო მათ პოლიტიკურ სიბეცეს?

„საქართველომ“ ტექსტი გადმობეჭდა და კომენტარის დართვა საჭიროდ არ ჩათვალა, რადგანაც მიიჩნია, რომ ამ განცხადებას კომენტარი არ სჭირდებოდა და ყველაფერი ისედაც ნათელი იყო.

„საქართველოს“ დაშნაკურ „ორიზონთანაც“ უხდებოდა დაპირისპირება. ეს უკანასკნელი იტყობინებოდა, რომ სომხებს საქართველოში უპატიოდ ექცეოდნენ და ლუპავდნენ კიდეც.

„საქართველოელები“ პასუხობდნენ: „ჩვენ ყოველთვის ველოდით, რომ სომხები უმადურობას გამოიჩენდნენ, მაღლიერების გრძნობა რაინდობის გრძნობაა და დაშნაკელებს ვინ მისცათ რაინდობა, მაგრამ როცა უმადური ალაპარაკდება, საჭიროა მისი ადგილის მიჩენაო [41]“. ამიტომ მოგვიანებით მათ მთავრობის მიერ „ორიზონის“ დახურვის ფაქტი ამ გაზეთისათვის არასაკმარის სასჯელად მიიჩნიეს.

„საქართველოს“ მოღვაწეობა უცხოურენოვანი პრესის მიერ დადებითად ფასდებოდა, როგორც ჩანს, ეს მთავრობას არ მოსწონდა.

გერმანული გაზეთი „კაუკაზიშე პოსტი“ №32-ში წერდა, რომ საქართველოში ანარქიის ჩასაქრობად საჭიროა არა პარტიული მმართველობა, არამედ მამულიშვილთა შემოკრება. „ერ-

თობას“ უკვირდა: ამ გაზეთს ზედმინევნიტ შეუთვისებია „საქართველოს“ აზრებიო.

„საქართველოელებმა“ პასუხად აღნიშნეს, რომ გერმანელებს კი არ შეუთვისებიათ მათი მოსაზრებები, არამედ ყველა კულტურული ერი ასე ფიქრობდა: „ასეთი აზრები მხოლოდ ჩვენ გზა აბნეულ პოლიტიკოსებს თუ ეუცხოვებაო [42]“, – წერდნენ ისინი.

„საქართველოს“ არა მარტო ქართულ, არამედ უცხოურენოვან პრესასთანაც უწევდა პოლემიკა. ის დაშნაკელთა ინგლისურ გაზეთს – „The Trans Caucasian Post“ მცდარი ინფორმაციის გავრცელებას საყვედურობდა. მისი თქმით, 1917 წელს ჩვენი ქვეყანა რუსეთის შემადგენლობაში იყო და რუსეთ-სომხობაც ამომრჩეველთა რიცხვში შედიოდა, შემდეგ კი მათი საარჩევნო ხმა შემცირდა, ამიტომ „უკანასკნელი არჩევნების შედარება 1917წ. არჩევნებთან თბილისში პირდაპირ თვალის ახვევაა იმ ინგლისელი მკითხველისა, რომლის „გასანათლებლად“ იღვნიან ალბად „სოლოლაკელი ჯენტლმენებიო [43]“, – იუნყებოდა გაზეთი.

„საქართველოელთა“ აზრით, უმჯობესი იქნებოდა ამ უკანასკნელთ ის ემცნოთ ინგლისელი მკითხველებისთვის, რომ „დაშნაკცუტიუნმა“ ბოიკოტი გამოუცხადა არჩევნებს [43]“.

სომხების ცდას საქართველოსთვის დაბალი დონის ქვეყნის იმიჯი შეექმნათ, გაზეთი „საქართველო“ საკადრის პასუხს სცემდა.

გაზეთს ძირითადი აქცენტი პოლემიკის დროსაც ეროვნულ საკითხებზე გადაჰქონდა და ოპონენტების მიერ გამოთქმულ ყველა ბრალდებას აბათილებდა. „საქართველო“ ერთდროულად თავსაც და ქვეყნის ინტერესებსაც იცავდა.

ხსენებული გაზეთის პოლიტიკური თემატიკის პუბლიკაციათა გაცნობამ დაგვარწმუნა, რომ მას საზოგადოების სამსჯავროზე მხოლოდ იმ დროისათვის ყველაზე აქტუალური საკითხები გამოჰქონდა.

მართალია, წარმოდგენილ პუბლიკაციათა ამა თუ იმ ჟანრისათვის მიკუთვნება ჭირს, მაგრამ საგულისხმოა ის ფაქტი,

რომ ჟურნალისტი მკითხველს მისთვის გასაგები ენით ესაუბრება. მასალებში ყველა საჭირობოროტო თემა, ყოველი გაურკვეველი, ბუნდოვანი საკითხი საგულდაგულოდ ახსნილი და განმარტებულია. გაზეთის პოზიციაც ნათლად ჩანს. შესაბამისად, მკითხველისთვის „საქართველოელთა“ აღშფოთების მიზეზი და კრიტიკის მართებულობა გასაგები ხდება.

6. თავი. ეროვნული თემატიკა გაზეთ „საქართველოს“ ფურცლებზე

ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია ილიას გზას აგრძელებდა, ამდენად, მისთვის ეროვნული საკითხი ყველაზე მთავარი იყო. შეიძლება თამამად დავასკვნათ, რომ ეს გაზეთი მკითხველთა ეროვნული თვითშეგნების ამაღლებას ემსახურებოდა. ის დეტალურად განიხილავდა ყველა იმ პრობლემას, რომელიც უშუალოდ ეროვნული კონსოლიდაციისა და ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის პროგრამა-მაქსიმუმს – დამოუკიდებელი რესპუბლიკის ჩამოყალიბების იდეას ეხებოდა. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ისტორიული მასალებით პუბლიცისტები ქვეყნის წარსული დიდების ხაზგასმასა და მკითხველში ეროვნულ-პატრიოტული გრძნობის გაღვივებას ცდილობდნენ.

„საქართველო“ თავის პოზიციას თამამად გამოხატავდა და მთავრობას შექმნილი მდგომარეობიდან გამოსვლის გზას სთავაზობდა.

გაზეთ „საქართველოში“ ეროვნული თემატიკის სხვა საკითხებისაგან გამიჯვნა, ფაქტობრივად, შეუძლებელია, ვინაიდან ყველა თემა ამ ერთი ძირითადი იდეის ირგვლივ ჯგუფდებოდა და ამ პოზიციიდან ფასდებოდა.

ეროვნული თემატიკა გაზეთ „საქართველოში“ პრობლემათა ფართო სპექტრს მოიცავდა. წმინდა სახელმწიფოებრივი და ადმინისტრაციული საკითხების გარდა, გაზეთში სამხედრო, საფინანსო, მიწის, საზღვრების გადამიჯვნის, განათლებისა და იმ პერიოდისათვის მიმდინარე საზავო მოლაპარაკებების თემაზე იწერებოდა.

„საქართველოს“ უპირველეს საზრუნავად რუსეთის იმპერიის ნანგრევებიდან გამოღწევა და დამოუკიდებელი პოლიტიკის წარმოება ესახებოდა. რედაქციას ჩვენი ჩრდილოელი მეზობლის ფლეგმატური ხასიათი აფიქრებდა და მიიჩნევდა, რომ რუსეთს „ქარების დანყნარება“ არ შეეძლო და არც „სააღმშენებლო გენია“ გააჩნდა. სწორედ ამიტომ ბოლშევიკურმა ტალღამ მისი „ცხოვრების გემი“ ქვევით ჩააქანა.

„საქართველოს“ პუბლიცისტთა აზრით, რუსეთი იძირებოდა, ამიტომ „ჩვენი მათი აყოლა ისეთივე სისულელე იქნებოდა, როგორც მაგალითად ცურვის არმცოდნე გადახტეს წყალში სხვის გადასარჩენად“ [44]. „რუსეთი, რომელიც აქამდე უფსკრულის პირას იდგა, უკვე ამ უფსკრულშია ჩაგდებული [45]“, – წერდნენ „საქართველოელები“.

ამ ფონზე გაზეთი, ფაქტობრივად, სამოქმედო გეგმას აქვეყნებდა: „ქართველი ხალხი დაუყოვნებლივ უნდა შეუდგეს თავის ბედის გამოყოფას იმ ცეცხლ-წაკიდებული ბედისაგან, რომელსაც დღეს „რუსეთის ბედისწერა“ ეწოდება“... „ქართველ ხალხს ეროვნულმა ყრილობამ საკუთარი „ხარტია უბოძა და ეს ხარტია გვავალებს ჩავატაროთ ქართული დამფუძნებელი კრება [45]“.

ეროვნულ-დემოკრატიები 1918 წლის 9 აპრილის გადაწყვეტილებას კავკასიის დამოუკიდებლობის შესახებ დადებითად აფასებდნენ. პირველ რიგში, იმიტომ, რომ ეს მოვლენა დამოუკიდებელი საქართველოსაკენ მიმავალ გზაზე გარდამავალ ეტაპად ესახებოდათ. ხოლო ის ფაქტი, რომ ამიერკავკასიის სახით ოსმალეთს რუსეთთან ზღუდე აწყობდა, მათი აზრით, ამ იდეის განხორციელებას ზურგს სერიოზულად უმაგრებდა, თუმცა ისინი სეიმს მაინც დროებით ორგანოდ მიიჩნევდნენ.

„ამიერ-კავკასიის სეიმი უსათუოდ მიგვიყვანს ქართულ დამფუძნებელ კრებამდე [46]“, – წერდნენ ისინი. მათი აზრით, ამიერკავკასიის ეს ორგანოცა და მთავრობაც უსიცოცხლონი იქნებოდნენ, თუ ეროვნულ საბჭოებს არ დაემყარებოდნენ და დეპუტატებსაც ხალხი არ აირჩევდა.

მიუხედავად ასეთი განწყობისა, გაზეთი სეიმს ორ მისიას აკისრებდა: საზავო მოლაპარაკებების გამართვასა და ამიერკავკასიის სახელმწიფოებრივ ტერიტორიათა გამიჯვნას [47].

დანარჩენს კი რეორგანიზებული ეროვნული საბჭოს, დროებითი მთავრობისა და დამფუძნებელი კრების პრეროგატივად მიიჩნევდა. „საქართველოელთა“ პოზიციით, ამის მისაღწევად სეიმს კავკასიის დამოუკიდებლობა უნდა გამოეცხადებინა.

მოგვიანებით „საქართველოელებმა“ ქვეყნის ეროვნული და პოლიტიკური განვითარების სამი ეტაპი გამოყვეს: 1. რუსეთთან ერთად საერთო რევოლუციური ფრონტი; 2. ამიერკავკასიის შემადგენლობაში რესპუბლიკად ყოფნა; 3. ხანა, როცა საქართველომ დაკარგა ჯერ რუსეთი და მერე ამიერკავკასია და საკუთარი ბედის განმგებლად თვითვე იქცა. გაზეთის რედაქციის აზრით, ამ შემთხვევაში, ყველაზე სწორი ნაბიჯი დამოუკიდებლობის გამოცხადება და საზღვრების გადამიჯვნა იქნებოდა [48].

„დროა ახლა ქართველმა ერმა თვითონ მოუაროს თავის თავს და თავისი საკუთარი მთავრობა შეჰქმნას. ამას გვეუბნება დღევანდელი მომენტი [49]“, – წერდნენ „საქართველოელები“.

მათი პროგნოზი გამართლდა – პოლიტიკური მოვლენების განვითარებამ საქართველოს ისტორიაში ყველაზე მნიშვნელოვანი გადანყვეტილება მოამწიფა. 1918 წლის 26 მაისს დამოუკიდებლობა გამოცხადდა.

ეროვნულ-დემოკრატიები ამ მოვლენას, რასაკვირველია, დიდი აღფრთოვანებით შეხვდნენ და ეს „საქართველოს“ ფურცლებზეც უთუოდ აისახებოდა, მაგრამ, სამწუხაროდ, ამ დღის ნომერი დაკარგულია. თუმცა ამ ისტორიული თარიღის შესახებ ინფორმაციის მიღება გაზეთის მომდევნო ნომრებიდან შეიძლება. ეს ერთგვარად საინტერესოც გახლავთ, რადგან პირველი მღელვარების გადავლის შემდეგ ცივმა გონებამ, როგორც ჩანს, რამდენიმე მნიშვნელოვანი დეტალი გამოკვეთა.

„საქართველოელები“ წერდნენ, რომ „საქართველოს მიესალმნენ: უკრაინელები, ბერძნები, ლატიშები, ებრაელები. საქართველოში მცხოვრებმა ყველა ეროვნებებმა საღამო უძღვნეს საქართველოს და გამოსთქვეს თავისი სიხარული, რომ მისი დამოუკიდებელი სახელმწიფოებრივობა აღსდგა [50]“.

ამ მოვლენას დადებითად გამოეხმაურნენ: თათრები, პოლონელები, გერმანელების წარმომადგენლები. გაზეთის განცხადებით, გამონაკლისს სომხობა წარმოადგენდა, „მათ არ მოულოცეს საქართველოს სახელმწიფოებრივი აღდგენა, ისინი არ

მიესალმნენ ქართველი ერის თავისუფლებასო!“ – იუნყებოდნენ ნაწყენი „საქართველოელები“. [50]

მართალია, ისინი იმედოვნებდნენ, რომ ეს არა სომეხი ხალხის, არამედ ზოგიერთი პოლიტიკოსის ბინძური მუშაობის დამსახურებით მოხდა, მაგრამ, ცხადია, რომ მომლოცველთა სიის გამოქვეყნებით გაზეთი ხაზს უსვამდა იმ ფაქტს, რომ ქვეყანას უამრავი მეგობრის გარდა, არაკეთილმოსურნეებიც ჰყავდა.

„საქართველოელები“ წერდნენ, რომ მთავრობამ უკადრისი საქციელი ჩაიდინა. კერძოდ, დამოუკიდებლობის აქტის ნაკითხვისას შენობის გუმბათზე წითელი დროშა ეროვნულით შეუცვლიათ, რაც ზოგიერთს „კონტრრევოლუციურ გამოსვლად“ მოსჩვენებია და ერთ საათში რუსულწარწერიანი წითელი დროშა კვლავაც თავის ადგილს დაჰბრუნებია. „ერთობას“ კი „ზნამია ტრუდასთვის“ ძველი დროშის ჩამოხსნის გამო ბოდიშიც მოუხდია და ეს ინციდენტი ხალხის სურვილით გაუმართლებია. „საქართველოელების“ პოზიციით, სახელმწიფოებრივ უზენაეს პოლიტიკურ დაწესებულებას უნდა ამშვენებდეს ქართული დროშა და „მას ყოველი მანანნალა ჭუჭყიანი ხელებით არ ეხებოდეს“.

„საქართველოელებს“ მიღწეულით დაკმაყოფილება არ სურდათ, ისინი მიიჩნევდნენ, რომ ქვეყნის აღმშენებლობისათვის, უპირველეს ყოვლისა, ეროვნული ძალების მობილიზება იყო საჭირო.

„საქართველოს იხსნის ყველა მისი ძალების გაერთიანება. საქართველოს სჭირია ეროვნული მთავრობა და ეროვნული პოლიტიკა [51].“ „ჩვენის აზრით, ეხლაც, ამ საშინელის განსაცდელის ჟამს, საქართველოს თუ რამე იხსნის, ეს მხოლოდ ისეთი პოლიტიკა, რომელიც შემოიკრებს და გააერთიანებს ეროვნულს ძალებს და არა ისეთი პოლიტიკა, რომელიც ეყრდნობა ერთი კლასის და ერთი პარტიის ძალებს [52]“.

„საქართველოელები“ ქვეყნის მოწყობის ასეთ მოდელს აყალიბებდნენ: „საქართველოს ხალხმა უნდა აირჩიოს პრეზიდენტი. დროებით ეს უფლება შეიძლება გადაეცეს დამფუძნებელ

კრებას, დამფუძნებელი კრების მონვევამდის კი ეროვნულ საბჭოს. პრეზიდენტს უნდა ჰქონდეს უფლება მიიწვიოს და დაითხოვოს სამინისტრო. იმავე დროს, როდესაც საკანონმდებლო კრება სამინისტროს უნდობლობას უცხადებს, პრეზიდენტს უნდა ჰქონდეს უფლება დაეკითხოს ხალხს ე.ი. მოახდინოს ახალი არჩევნები [53].

„ორში ერთი უნდა ამოვარჩიოთ: ან ინგლის-საფრანგეთის პარლამენტური სისტემა, ან შვეიცარიის სახალხო საკანონმდებლო ინიციატივა და რეფერენდუმიო“, – აცხადებდნენ ისინი. ამასთანავე აღსანიშნავია, რომ „საქართველოელები“ წერდნენ: „საკანონმდებლო დაწესებულებას ის სახელწოდება უნდა მიეცეს, რომელიც შეეფერება მის დანიშნულებასა და გამომდინარეობს ერის ლექსიკოლოგიის კანონებიდან“, ანუ, მათი თქმით, საკანონმდებლო ორგანოს სახელში სიტყვა – „ეროვნული“ უნდა ფიგურირებდეს [54].

გაზეთ „საქართველოს“ ამიერკავკასიის დამოუკიდებლობა სუვერენული ქვეყნის შექმნის წინაპირობად ესახებოდა. ის საქართველოს რესპუბლიკის დამოუკიდებლობის პირველივე დღეებიდან მთავრობას თავისეულ სამოქმედო გეგმას სთავაზობდა.

„საქართველოელები“ შექმნილი პოლიტიკური მდგომარეობისთვის ადეკვატურ და ეროვნულ მიმართულებას ირჩევდნენ.

6.1 „საქართველოელები“ და ორიენტაციის საკითხი

„საქართველოელთა“ პოზიციით, გერმანული ორიენტაციის არჩევა იმ დროისათვის საუკეთესო ნაბიჯი იქნებოდა. მით უმეტეს, რომ ეს, მათი აზრით, ამ მსოფლიო ჰეგემონის ინტერესებშიც შედიოდა, რადგან ამ უკანასკნელის დიდი გეგმის ნაწილი რუსეთის დაქუცმაცებაც იყო.

პუბლიცისტების მოსაზრებით, საქართველოსთვის გერმანიის ეკონომიკურ კავშირში შესვლაც მეტად სასარგებლო იქნებოდა, რაც ექსპორტ-იმპორტსაც განავითარებდა.

„საქართველოელები“ დემოკრატიული და დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შესაქმნელად გარეშე ძალის დახმარების საჭიროებას აღიარებდნენ და ასეთად მაშინდელი მსოფლიო ჰეგემონი ესახებოდათ, რადგან, მათი თქმით: „გერმანიას არავითარი ინტერესები არა აქვს, რომ ჩვენი ეროვნული განვითარება შეაფერხოს, ან მოსპოს, ვინაიდან ის მისთვის არც ეკონომიკურად და არც პოლიტიკურად არავითარ საფრთხეს არ წარმოადგენს [55]“. „მეორეს მხრივ ჩვენი ქვეყანა მისთვის გახდება ერთგვარი ბაზა მისი აღმოსავლეთისაკენ მიმართული პოლიტიკურ-ეკონომიკური მსვლელობისათვის [55]“. „ჩვენც უნდა შეგვწევდეს უცხო ძალის მოწვევის გამბედაობა, როდესაც საკუთარი სახსრით არ შეგვიძლიან საქართველოს ეროვნული არსებობის უზრუნველყოფა, არსებულის შენარჩუნება და დაკარგულის დაბრუნება [55]. ამიტომ „პოლიტიკური გონიერება და გამჭრიახობა მოითხოვს ისინი მოვიწვიოთ, როგორც მფარველნი და დამხმარენიო“ [55].

სკეპტიკოსების გასაგონად „საქართველო“ წერდა, რომ გერმანიამ ჩვენი დამოუკიდებლობა სცნო და გარეშე მტრისგან ჩვენი ქვეყნის დაცვის სურვილიც გამოთქვა: „იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ ყოველი მხრით დანინაურებულ გერმანიასთან დაახლოვებით ჩვენ შევიძინებთ მრავალ კულტურულსა და ეკონომიურს ღირებულებებს და მისი პოლიტიკური გავლენა ჩვენს ქვეყანაში განამტკიცებს საღს სოციალურ ინსტიტუტებს და პოლიტიკას“ [55].

ამგვარად, „საქართველოელთა“ აზრით, ინტერესთა თანხვედრა გერმანია-საქართველოს მეგობრობას საუკეთესო საფუძველს უქმნიდა.

6.2. „საქართველოელთა“ პოზიცია მტრებთან მიმართებით

„საქართველოელები“ სომხების მტრულ პოლიტიკას ამხელდნენ. პირველ რიგში, ისინი ამ უკანასკნელთა მხრიდან საქართველოს სტუმართმოყვარეობის ბოროტად გამოყენებას გმობდნენ და აღნიშნავდნენ, რომ „მშვიდობიანი დაპყრობა ჩვენი ქვეყნის, ლტოლვილთა მოწყობის სახით, სომეხთა საქართველოში გადმო-

სახლების წარმოება, საქართველოს მინა-წყალზე სომხობის აბსოლუტურ უმრავლესობის შექმნა“ მათი მხრიდან ვერაგი გეგმა იყო. ამიტომ „საქართველოელთა“ აზრით, საჭირო გახლდათ: „საქართველოს საზღვრების შეკვრა შეიარაღებულის ძალით [56]“ და მათი აქედან გასახლება.

ამ პოზიციას კიდევ უფრო ამყარებდა ის ფაქტი, რომ, მათი თქმით, სომხეთსა და ადერბეიჯანს საქართველოს ხარჯზე სახელმწიფოების მონყობა სურდათ, რაშიც მათ ოსმალეთიც ეხმარებოდათ. ამიტომ „საქართველოს“ აზრით, საჭირო იყო საკუთარი ინტერესების დაცვა, რადგან: „ოსმალეთის მადას დღეს საქართველოს მისწრაფება ძვალისით ეჩხირება ყელში და ამისათვის ის დროებით გაამაგრებს სომხებს და იქნება სხვადასხვა კომბინაციების საშვალებით რეალურადაც დაეხმაროს ჩვენთან ბრძოლაში“ [57].

იმის დასამტკიცებლად, რომ სომხეთის მხრიდან მოსალოდნელი საფრთხე სავსებით რეალური იყო, გაზეთს სხვადასხვა არგუმენტი მოჰყავდა, მთავრობის უგულისყურობა კი აღიზიანებდა: „საქართველოს ლმობიერ მთავრობას ირგვლივ ერთგულნი და მოკეთენი ელანდებოდა. სიტყვით, წერიტა და ხშირად საქმით, მოქმედებით მტრები ჩვენს სახელმწიფოს ანგრევდნენ, მაგრამ რესპუბლიკის საჭეთმპყრობელნი ამას თითქოს ვერ ამჩნევდნენ“ [58].

„საქართველოელები“ აცხადებდნენ: „დღეს, როცა სომხეთ-საქართველოს ომი ფაქტია კიდევ, ჩვენ გვმართებს, რომ გულდამშვიდებით ავსწონოთ და ვიანგარიშოთ ჩვენ საწინააღმდეგოთ მომქმედი ძალები. მტრის მნიშვნელობის დამცირება უპატივებელი შეცდომა იქნებოდაო“ [59].

ამგვარად, გაზეთის მესვეურნი ცდილობდნენ მთავრობისთვის დაემტკიცებინათ, რომ სომხობის მხრიდან მომავალი საფრთხე რეალური იყო და მისი ზედმეტი ლოიალურობა საქართველოს ეროვნულ მისწრაფებას საფრთხეს უქმნიდა. ლოგიკური მსჯელობითა და სწორი დასკვნების გამოტანის უნარით, „საქარ-

თველოს“ პუბლიცისტები საზოგადოებრივი აზრის თავიანთი შეხედულებისამებრ ფორმირებას ახერხებდნენ.

6.3. „საქართველოელთა“ პოზიცია საზღვრების გადამიჯვნისა და სადავო ტერიტორიების საკითხთან დაკავშირებით

ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია დამოუკიდებელი ქვეყნის საზღვრების დადგენა-დაცვასა და ტერიტორიული მთლიანობის უზრუნველყოფას უმნიშვნელოვანეს საკითხად მიიჩნევდა. მეოცე საუკუნის დასაწყისში მეზობელ სახელმწიფოებთან დავა ძირითადად ამ მიზეზით წარმოებდა.

გაზეთ „საქართველოს“ პოზიცია მოცემულ საკითხთან დაკავშირებით რადიკალური იყო. საზღვრების გადამიჯვნის დაჩქარება, მათი აზრით, ამ ნიადაგზე წარმოქმნილ ყველა კონფლიქტს განმუხტავდა და ტერიტორიული მთლიანობის დაცვაც გაცილებით გაიოლდებოდა, ანუ ისინი ამ ორ საკითხს ერთმანეთთან მჭიდროდ აკავშირებდნენ.

„საქართველოელები“ უპირატესობას სტრატეგიულ გადამიჯვნას ანიჭებდნენ. მათი აზრით, ბუნებრივი დამცავი საშუალებები: ზღვა, მდინარე, მთა შესაძლებლობას იძლეოდა მშვიდობიანობისას – იაფად, ომიანობისას კი ადვილად დაეცვათ ქვეყნის უსაფრთხოება [60]. ამ საკითხის მოგვარებას გაზეთი არა კავკასიის ორგანოს, არამედ ეროვნული საბჭოს პრეროგატივად მიიჩნევდა.

„საქართველო“ საკუთარ პოზიციას გამოხატავდა სეიმის მიერ ეროვნული საბჭოების წარმომადგენლებისაგან დაკომპლექტებული განსაკუთრებული კომისიის შესახებაც, რომელსაც ამიერკავკასიის კონსტიტუციაზე უნდა ემუშავა.

„საქართველოს“ აზრით, „ადვილია თვით კონსტიტუციის შემუშავება და მიღება, მაგრამ ძნელია იმ ქვეყნის შემოფარგვლა, რომელზედაც ეს კონსტიტუცია იმოქმედებს“ [61]. „საქართველოს ეროვნული საბჭო დაჩქარებით და მტკიცედ უნდა შეუდგეს საქართველოს კონსტიტუციის შემუშავებას და ტერიტორიული გადა-

მიჯვნის საქმეს“ [61]. ყოველივე ეს ცხადყოფს, რომ „საქართველოელები“ ამიერკავკასიის კონსტიტუციაზე წინ საქართველოსას აყენებდნენ და მიიჩნევდნენ, რომ საზღვრების საკითხის გადანყვეტა ამ უკანასკნელის კომპეტენციაში შედიოდა.

„საქართველოს“ განცხადებით, გადამიჯვნის შესახებ ორი ურთიერთსაპირისპირო აზრი არსებობდა: სოციალისტები რეალური მოსახლეობის პრინციპს ანიჭებდნენ უპირატესობას, მეორე შეხედულებით კი ამაში დიდი როლი ისტორიულ, პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სტრატეგიულ მოსაზრებას უნდა შეესრულებინა. გაზეთი სოციალისტთა პოზიციას ემიჯნებოდა. ეს ნაბიჯი ქვეყნისათვის წამგებიანად მიაჩნდა და მაგალითად მოჰყავდა ის, რომ „საინგილოში შემოხიზნულთა და შემდგომ დასახლებულთა რიცხვი გაცილებით აღემატება მკვიდრ მცხოვრებლებს“ [62].

იმის გამო, რომ უმრავლესობას ამ მხარეში ლეკები შეადგენდნენ, რეფერენდუმი გამართლებული არ იქნებოდა. საინგილოს დათმობაზე ლაპარაკიც არ შეიძლებოდა, ამიტომ „საქართველოელები“ გადამიჯვნისას ისტორიული პრინციპით ხელმძღვანელობას მოითხოვდნენ და მთავრობას არასწორი მოსაზრების ლობირებას უსაყვედურებდნენ. ისინი არგუმენტირებულად უხსნიდნენ სოციალისტებს, რომ „რეალი მოსახლეობის“ პრინციპის დაცვას საინგილოს დაკარგვა მოჰყვებოდა.

„საქართველოელები“ შავი ზღვის საზღვრების მკაცრ შემოფარგვლას მოითხოვდნენ, რადგან მიიჩნევდნენ, რომ „სოჭისა და თუაფსეს ოლქი გელენჯიკის ხაზამდის არ არის ბუნებრივი საზღვარი, რომლითაც უნდა განისაზღვროს ჩრდილოეთ-დასავლეთის მიჯნა ჩვენი რესპუბლიკისა“ [63].

ტერიტორიების მიტაცების სურვილი, გაზეთის თქმით, სომხებსაც ჰქონდათ. ისინი პრეტენზიას ახალციხე-ახალქალაქზე გამოთქვამდნენ. გაზეთი ამასთან დაკავშირებით აღნიშნავდა: „ეს მაზრები ამ სომხობამ ფსიხოლოგიურად მიითვისა და საქართველო ფსიხოლოგიურად იმ მოძალადედ ჰყავს დასახული, რომელსაც სომხეთი გაუქურდავს და რომელიც ხელს უშლის დიდი სომხეთის

აღდგენას. აქედან იზადება საქართველოს წინააღმდეგ აკტიური მოქმედების აუცილებლობა“; „თქვენი არ გვინდა და ჩვენსას კი მხოლოდ მაშინ წაიღებთ, როდესაც საქართველოს გვამზე გადმოივლით“ [64].

„საქართველოელთა“ აზრით, ჩვენს მეზობლებს დიდი სომხეთის აღდგენის იმედი ჰქონდათ ინგლის-საფრანგეთის გამარჯვების შემთხვევაში, ოსმალეთის ნანგრევებზე, მაგრამ მათ ეეჭვებოდათ, რომ ისინი სომხებს მოკავშირედ მიიჩნევენ. „მაშინ ერევნის პოლიტიკოსები უეჭველია მცირე სომხეთის იდეას ჩაებლაუჭებინან, ე. ი. შეეცდებიან აინაზღაურონ ის, რაც ოსმალეთის ხარჯზე ვერ მიიღეს [65]“.

ეროვნულ-დემოკრატიები აფრთხილებდნენ მთავრობას და სიფხიზლეს ურჩევდნენ, რათა სომეხთა ინტერესებს ჩვენს საზღვრებსა და ტერიტორიებზე არ გაეველო. სიტუაციას ისიც ამძაფრებდა, რომ სომხური პრესა გესლიანობას არ იშლიდა. „ჰორიზონი“ ჯავახეთსა და სადავო ადგილებზე საქართველოს უფლებებს არ სცნობდა. სომხების გაზეთი „კავკაზსკოე სლოვო“ კი წერდა: „არავითარი უფლებრივი საფუძველი რომ ეს ოლქები თავის ტერიტორიად ჩასთვალოს, საქართველოს არა აქვსო“ [66]. „საქართველოელები“ მათ შეახსენებდნენ, რომ საერთაშორისო ნორმების მიხედვით რუსეთის პროტექტორატის დროსაც ეს ტერიტორიები საქართველოს იურისდიქციაში შედიოდა.

„საქართველოს სახელმწიფოებრივი სუვერენიტეტის განმტკიცება აუცილებლად მოითხოვს საზღვრების გადამიჯვნას, ყოველს შემთხვევაში, ეს პროცესი უნდა დაჩქარდეს იქ, სადაც ჩვენი სახელმწიფო საზღვარი დავას ინვევს მომიჯნავე სახელმწიფოსაგან“ [67]; „რუსებმაც და სომხებმაც უნდა იცოდნენ, რომ ქართველი ერი პატივისცემით მოეპყრობა მათ უფლებებს, მაგრამ არასდროს არ დასთმობს ერთ ნამცეცს თავისუფლებისას“ [68]; „ქართველი ერის ძირითადი უფლებაა მის ტერიტორიაზე სუვერენობა უზენაესი ხელმწიფება. თბილისიც ამ ტერიტორიის ნაწილია, მისი

ცენტრია და აქ სადაო არავის არაფერი აქვს“ [69], – წერდა გაზეთი.

ამგვარად, „საქართველოელები“ თავიანთი ქვეყნის ტერიტორიაზე სხვის პარპაშს ეწინააღმდეგებოდნენ და არა მარტო დედაქალაქზე, არამედ სახელმწიფოს საზღვრებზე მავანთა იერიშს ადეკვატურად პასუხობდნენ.

„საქართველო“ აღნიშნავდა: „რამდენადაც ღვარძლიანად და მტრულად აყაყანდა სომხეთის პრესა, იმდენად თავაზიანად და, საფიქრებელია, გულწრფელად მოეპყრო კონფედერაციის მოწყობას თათრული პრესა“ [70]. მაგრამ გაზეთი ამ უკანასკნელის სინრფელეს მაინც ეჭვქვეშ აყენებდა, რადგანაც თათრებს ზაქათალის ოლქი ეჭირათ და მიაჩნდათ, რომ საჭირო იყო „სახელმწიფოების შენება ნაციონალურსა და ფაქტიურ მოსახლეობის ნიადაგზე“ [70]. „საქართველოს“ მოსაზრება კი ასეთი გახლდათ: „არც ნებას მისცემს ვინმე მესამის თავისებურად გაგებულ „ეთნიკური პრინციპის განაღდებისას“ [70].

„საქართველოელები“ ოსმალეთის ადგილას სომხეთისა და ტრაპეზუნდის შექმნის იდეას უჭერდნენ მხარს. რაც ევროპის სახელმწიფოებსაც ხელს მისცემდათ და მაჰმადიანთა მართვასაც გააიოლებდა. თუმცა უპირველეს საზრუნავად მათ ისტორიული საზღვრების აღდგენა მიაჩნდათ, რადგან „მხოლოდ ამის შემდეგ მას შეერგება და გამოადგება სამუდამო ნეიტრალიტეტის ძებნა და მოპოვება“ [71].

ეს პროცესი აუცილებლად უნდა დაჩქარებულიყო, რადგან, „საქართველოს“ პუბლიცისტები ამტკიცებდნენ, რომ „სამხრეთით შეიძლება შეიქმნას ისეთი ახალი და დიდი ძალა, რომელიც ხვალ ჩვენთვის სახიფათო გახდება“ [72]. კერძოდ ფრანგული, რუსეთისა და ოსმალეთის სომხეთის გაერთიანების შემთხვევაში, ამიერკავკასიაზე ორჯერ დიდი სახელმწიფო დაარსდებოდა. რედაქციის აზრით, „ამის საწინააღმდეგოდ საქართველომ უნდა ამოიღოს და მთელი თავისი ძალა-იმედი შეუერთოს დიდს ბრიტანეთს, რომლის ინტერესი სავსებით ეთანხმება საქართველოს ინტერესს“ [72].

ეს არასახარბიელო პერსპექტივა გაზეთს სავსებით რეალურად ეჩვენებოდა. სომეხთა ქმედების გამო „საქართველო“ წერდა: „არავითარი ზავი არ შეიძლება იმ მეზობელთან, რომელიც გაურბის ზავის ძირითად პირობას საზღვრების გამორკვევას“ [73].

პარიზის კონფერენციაზე სომეხებმა უარი თქვეს ლორე-ჯავახეთზე, მაგრამ არტაან-ოლთისსა და ოსმალეთის საქართველოს მიკუთვნებას კი ითხოვდნენ. ყოველივე ამის შემდეგ, გაზეთის თქმით, მთავრობამ მათთან ყოვლად სამარცხვინო ზავი დადო, რომელიც მხოლოდ სომეხებს აძლევდათ ხელს. „საქართველოელების“ განცხადებით: „ჩვენმა ჯარმა ბრძოლის ველზე გაიმარჯვა, მაგრამ შედეგის მიხედვით საქართველო სასტიკად მარცხდება“ [73].

ამდენად, როგორც ვხედავთ, გაზეთს ის ალაშფოთებდა, რომ სომეხებს ომში მოპოვებული უპირატესობის მიუხედავად, მთავრობამ ყველა მოთხოვნა დაუკმაყოფილა, ამიტომ სომხეთ-საქართველოს ხელშეკრულებამ რეალური შედეგი არ დამოიღო.

„საქართველოელები“ კავკასიის რესპუბლიკათა საერთო კონფერენციის იდეას განხორციელებადად მიიჩნევდნენ. მათი თქმით, „მისი ბედი და ნაყოფიერობა ერთიანად დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად ლოიალურად იქნება დაცული ეს პრინციპი: სხვისი არ მინდა, ჩემი – მე [74].

თუ ეს საკითხი კონფერენციაში მონაწილე ქვეყნების მხრიდან მკაცრად იქნებოდა განსაზღვრული და ყველა ამ პოზიციას გაიზიარებდა, „საქართველოს“ აზრით, საზღვრების გადამიჯვნა სამართლიანად დასრულდებოდა და ყველა იმას მიიღებდა, რაც ერგებოდა. ეს კი ერთიანი ძალისხმევითა და თანხმობით უნდა მომხდარიყო.

ამდენად, საზღვრების გადამიჯვნისა და ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის პრობლემა „საქართველოელებისათვის“ უმთავრესი გახლდათ. ისინი ამ საკითხის გადაჭრისას უპირატესობას ისტორიულ მიკუთვნებულობას ანიჭებდნენ და მიიჩნევდნენ, რომ პრობლემა მოსაზღვრე ერებთან მოლაპარაკებით, ერთიანი

ძალისხმევითა და, რაც მთავარია, სამართლიანად უნდა მოგვარებულყო.

ზემოთ აღნიშნულ საკითხებზე მსჯელობისას „საქართველოს“ პუბლიცისტები თავიანთ მოსაზრებებს დასაბუთებულად, მკითხველისთვის გასაგებად აყალიბებდნენ. ეს კი მათ მიერ დანახული საფრთხის რეალურობაში საზოგადოებასაც არწმუნებდა.

6.4. „საქართველოს“ პოზიცია ზავის საკითხთან დაკავშირებით

მოვლენათა თანმიმდევრული აღქმისთვის უპრიანი იქნება მცირე ისტორიული ექსკურსი, რაც, თავის მხრივ, ზავის საკითხზე „საქართველოელთა“ პოზიციას უფრო მკაფიოდ წარმოაჩენს.

1918-1919 წლები პოლიტიკური მოვლენებით მეტად დატვირთული აღმოჩნდა. 1918 წლის 3 მარტს ქ. ბრესტ-ლიტოვსკში კაიზერულ გერმანიასა და საბჭოთა რუსეთს შორის საზავო ხელშეკრულება გაფორმდა, რაც ამ უკანასკნელისთვის მეტად არახელსაყრელი იყო.

ეს ისტორიული მოვლენა ამიერკავკასიას, მათ შორის, საქართველოსაც შეეხო. ამ მოლაპარაკების მიმდინარეობის პროცესში კავკასიის საკითხი პირველად 1918 წლის 18 იანვარს დაისვა. რუსეთმა ის თავის სამფლობელოდ გამოაცხადა და შედეგად მოხდა ისე, რომ „ბრესტის საზავო მოლაპარაკებაზე ამიერკავკასიიდან არავინ არ მოუწვევიათ, ასე რომ, ქართული და სომხური მიწა-წყლის გაცემის საკითხი რუსეთმა გადაწყვიტა ქართველი და სომეხი ხალხების დაუკითხავად მათი ნების გარეშე [75]“. ზავის მეოთხე მუხლის ძალით ოსმალეთის ხელში გადადიოდა არდაგანის, ყარსის ოლქები და აჭარა ბათუმითურთ.

პარალელურად ტრაპიზონში დაიწყო ამიერკავკასია-თურქეთის სეპარატიული საზავო მოლაპარაკება. კავკასიის გეგმა შეთანხმებას 1914 წლის სასაზღვრო ფარგლებში ითვალისწინებდა, თურქეთი კი ბრესტის ხელშეკრულების შესრულებას ითხოვდა. ასევე,

გასათვალისწინებელია ის ფაქტიც, რომ ეს უკანასკნელი მოლაპარაკებას მხოლოდ იმ შემთხვევაში წარმართავდა, თუ ამიერკავკასია დამოუკიდებლობას გამოაცხადებდა.

1918 წლის 22 აპრილს სეიმმა ეს ნაბიჯი გადადგა და იმავე დღეს ბათუმში თურქეთთან საზავო მოლაპარაკების განახლება გადაწყდა, მაგრამ თურქეთი უკვე აღარც ბრესტის პირობებს სჯერდებოდა.

სეიმმა არ გაამართლა. საქართველოს გამგებლობა ხელში ეროვნულმა საბჭომ აიღო. ბათუმში კი შუამავლად გერმანიის დელეგაცია ჩამოვიდა. „ქართველ დიპლომატთა მართებული ვარაუდით, გერმანიას იმ მომენტში თურქეთის ალიკაპის როლი უნდა ეთამაშა [76]“. ჩვენი ქვეყნისა და მაშინდელი მსოფლიო ჰეგემონის მყარი ურთიერთობა კი საქართველოს დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ ქცევის შემთხვევაში იქნებოდა შესაძლებელი. ამდენად, საზავო მოლაპარაკებებმა სუვერენიტეტის გამოცხადების დაჩქარებას შეუწყო ხელი.

გაზეთი „საქართველო“, რასაკვირველია, ასეთ მნიშვნელოვან პოლიტიკურ პროცესს ყურადღების მიღმა არ დატოვებდა. მის ფურცლებზე ზავის თემა აქტიურად შუქდებოდა. გაზეთს ამისთვის საგანგებოდ მუდმივი რუბრიკა – „ზავის გარშემო“ ჰქონდა გამოყოფილი, სადაც მოლაპარაკებებისა და მათი შესაძლო შედეგების შესახებ დაწვრილებითი ინფორმაცია ქვეყნდებოდა.

გარდა ამისა, ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია ბრესტ-ლიტოვსკისა და ოსმალეთ-კავკასიის შესახებ თავის მოსაზრებას ვრცელი პუბლიკაციებითაც გამოხატავდა. (უფრო მოგვიანებით, სომეხ-ქართველთა კონფლიქტის დროს, ამ ორი ქვეყნის საზავო მოლაპარაკებების შედეგებიც განიხილებოდა.)

„საქართველოელები“ ბრესტ-ლიტოვსკის საზავო პროცესის მიმდინარეობისას ყურადღებას რუსეთის ვერაგობაზე ამახვილებდნენ. ისინი აღშფოთებას გერმანიისთვის ამიერკავკასიის (განსაკუთრებით სამხრეთ-დასავლეთი ნაწილის) შეთავაზების გამო გამოხატავდნენ. გაზეთი აცხადებდა, რომ ჩრდილოელმა მეზობელმა

ამჯერადაც „გვიმუხთლა და გვიღალატა: ჩვენს დაუკითხავად ხელშეკრულება დადო ოსმალეთთან და მთელი ბათუმის მხარე ჩამოაცალა საქართველოს სხეულს [77]“. ამიტომ მას ოსმალეთის სეპარატიული ზავი გადარჩენის ყველაზე რეალურ საშუალებად მიაჩნდა.

„საქართველო“ წერდა: „ქართველი ერის მეთაური პოლიტიკური პარტია ყოველთვის სწორედ იმდენს აგვიანებს, რამდენიც საქმის გასაფუჭებლად არის საჭირო [77]“. ის მათ აბრალებდა ორი ხელსაყრელი შემთხვევის ხელიდან გამოცლას: ოსმალეთის მიერ ამიერ-კავკასიისთვის ზავის შეთავაზებასა და ბრესტ-ლიტოვსკში მიწვევას. გაზეთის პროგნოზით, „ბოლოს საქართველო მაინც იძულებული გახდება ეროვნული მთავრობა შეადგინოს და საზავო მოლაპარაკება დამოუკიდებლად აწარმოოს [77]“. „საქართველოს“ შეხედულებით, ოსმალეთთან ურთიერთობის გამწვავება იმანაც გამოიწვია, რომ ამიერკავკასია ამ ზავში დამოუკიდებელ მხარედ კი არა, არამედ რუსეთის ნაწილად მონაწილეობდა. ამ უკანასკნელმა კი ყარსისა და ბათუმის ოლქები ბრესტ-ლიტოვსკში ოსმალეთს დაუთმო. „საქართველოელები“ მენშევიკურ მთავრობას რუსეთის გავლენას საყვედურობდნენ, მოლაპარაკებების მარცხი კი ამიერკავკასიის უფარგისი პოლიტიკის შედეგად მიაჩნდათ [78].

გაზეთის თანამშრომელთა თვალსაზრისით, გამოსავალი მცირე ტერიტორიის დათმობა და ეროვნული საბჭოს შედგენა იყო. ოსმალეთს სურდა, მასა და რუსეთს შორის სხვა სახელმწიფო ყოფილიყო, მაგრამ სოციალ-დემოკრატები დამოუკიდებლობის გამოცხადებას აყოვნებდნენ.

საზავო მოლაპარაკებების წარმატებას, „საქართველოელთა“ აზრით, კავკასიის მოუმზადებლობის გარდა, ხელს ისიც უშლიდა, რომ ისინი სუვერენული ქვეყნის წარგზავნილნი არ იყვნენ და სეიმის ოთხპუნქტიანი ფორმულაც არაკომპეტენტური გახლდათ. რის გამოც ოტომანის დიპლომატი რაუპ ბეის ჩვენი ჩვენების დაჯაბნა არცკი გასჭირვებია.

გაზეთის თქმით, საერთაშორისო სუვერენიტეტის აღიარების აუცილებლობა და ისიც, რომ გაუფორმებელი სახელმწიფოს პროტესტი იურიდიულ ძალას მოკლებულია, ხელისუფლებისთვის ცხადი მოგვიანებით გახდა. ამიტომაც „სოციალისტურმა მთავრობამ სამარცხვინო დამარცხება იწვნია [79]“.

„საქართველოელები“ ოსმალეთთან მორიგების იმედს არ კარგავდნენ. რ. ინგილო თავის ერთ-ერთ პუბლიკაციაში წერდა, რომ ამიერკავკასიის საზავო დელეგაციისა და საქართველოს ეროვნული საბჭოს პრეზიდიუმის წევრმა და, ამავე დროს, „საქართველოს“ მაშინდელმა რედაქტორმა – გრ. ვეშაპელმა ენვერ ფაშასა და მთიელთა და თათართა დელეგაციის მოლაპარაკებაზე გაარკვია: „რომ მთელი ოსმალეთის მთავრობას, რომელიც გერმანეთთან შეთანხმებით მოქმედებს კავკასიაში, არავითარი აგრესიული მიზანი არა აქვს. საქართველოს ტერიტორიაზე, თუ ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულება შესრულებული იქნება, ენვერ ფაშამ განაცხადა, რომ ისიც და მთელი ოსმალეთის მთავრობა მომხრეა საქართველოს სახელმწიფოს და მთავრობის აღდგენისა [80]“.

ამგვარად, გაზეთი საზავო მოლაპარაკებებში ცალკე მხარედ მონაწილეობას მოითხოვდა და ოსმალეთთან გარკვეულ დათმობაზე წასვლასაც არ თაკილობდა, ამასთანავე, მისი კეთილგანწყობის იმედიც ჰქონდა. მოგვიანებით, სომხეთ-საქართველოს ომისა და ზავის საკითხებსაც განიხილავდა. ოპონენტთა მოსაზრებებს წარმოაჩენდა და შემდეგ პასუხობდა, რაც მკითხველს მტყუან-მართლის განსხვავებაში დიდ დახმარებას უწევდა.

„საქართველოელთა“ განცხადებით, „მშაკი“ მიიჩნევდა, რომ ომი ნაციონალურმა შხამმა გამოიწვია. საჭირო იყო დროებითი ზავი და სომხეთ-საქართველოს კონფერენციის შეკრება [81]. იმავე გაზეთში გამოქვეყნდა წერილი: „დეე, შეწყდეს სისხლის ღვრა“, სადაც ავტორი საქართველოს მთავრობის კონსტრუქციულობას თვითონვე აღიარებდა. ის წერდა, რომ ჩვენმა მხარემ მას საგანგებო მატარებელიც კი გაუგზავნა, მაგრამ სომხებმა მოლაპარაკებაზე წამოსვლა არ ინებეს.

„საქართველო“ ვარაუდობდა, რომ ზემოთ მოყვანილი პუბლიკაციის ავტორს შეთანხმების შედეგად ლორე-ახალქალაქის დაბრუნების იმედი ჰქონდა. მაგრამ რედაქცია მას განუმარტავდა, რომ საქართველო ტერიტორიების დარიგებას არ აპირებდა და მთავრობაც სომხებთან არავითარ დათმობაზე არ უნდა წასულიყო.

„საქართველოელები“ „სახალხო საქმის“ პუბლიცისტებს ეთანხმებოდნენ. სომხეთთან ზავის დადება მხოლოდ იმ შემთხვევაში იქნებოდა შესაძლებელი, თუ ისინი ბორჩალოსა და ახალქალაქის მახრებზე ფიქრსაც კი შეწყვეტდნენ და მოყენებულ ზარალსაც აანაზღაურებდნენ [82].

1919 წლის დაცულ ნომრებში ზავის შესახებ მასალები აღარ ჩანს, რაც იმაზე მიგვითითებს, რომ ამ პერიოდისათვის სხვა აქტიუალურმა პრობლემებმა იჩინა თავი. ამ თემაზე მხოლოდ მუდმივი რუბრიკა მოგვითხრობდა, სადაც მოვლენათა განვითარება ქრონიკების საშუალებით იყო გადმოცემული.

ამდენად, „საქართველოელები“ ბრესტ-ლიტოვსკის მოლაპარაკებებში ჩვენს მარცხს მთავრობის არაკომპეტენტურობას აბრალებდნენ და სომხებთან მიმართებით ყოველგვარ დათმობაზე წასვლას უგუჟურობად ნათლავდნენ.

საგულისხმოა ის ფაქტიც, რომ მუდმივ რუბრიკაში – „ზავის გარშემო“ ძირითადად სათქმელის ფორმად ინფორმაციული შენიშვნა და ქრონიკაა გამოყენებული. სხვა მასალათა ჟანრობრივი მიკუთვნებულობის დაბეჯითებით განსაზღვრა ძნელია, თუმცა პუბლიცისტთა ოსტატობაზე კრიტიკის ობიექტისადმი მათი პრეტენზიების გასაგებად ჩამოყალიბების უნარი მეტყველებს. ჩანს, რომ ისინი საზოგადოებრივ აზრს, თავიანთი შეხედულებისამებრ წარმართავდნენ.

7 თავი. სამხედრო თემატიკა გაზეთ „საქართველოში“

ეროვნულ-დემოკრატიებს ახლადფეხადგმული სუვერენული ქვეყნის თავდაცვის უზრუნველყოფის აუცილებლობა კარგად ესმოდათ. მათ ძლიერი სახელმწიფოს საფუძვლად ასეთივე ჯარი ესახებოდათ. ამიტომაც გაზეთი „საქართველო“ სამხედრო თემატიკას ჯეროვან ყურადღებას უთმობდა. ეს პერიოდული ორგანო რუბრიკაში – „ომი“ მკითხველს პირველი მსოფლიო ომის სხვადასხვა ფრონტიდან მოკლე ინფორმაციულ შენიშვნებს სთავაზობდა. სამხედრო თემატიკა ძირითადად ვრცელი პუბლიკაციებით გახლდათ წარმოდგენილი, სადაც ახალგაზრდა სახელმწიფოს თავდაცვის სისტემის შექმნისა და ჯარის რეორგანიზაციის შესახებ „საქართველოელთა“ ნააზრევი იბეჭდებოდა.

გაზეთი საქართველოს ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის მოწოდებას ეთანხმებოდა და შვეიცარიის მსგავსად სახალხო პოლიციის შექმნას მოითხოვდა [83]. ამისათვის კი ყველა მოქალაქე 18-დან 45 წლამდე, სამხედრო ბეგარის მომხდელთა გარდა, თავის სოფელში სავარჯიშოდ და თოფის შესასწავლად უნდა გამოსულიყო. სამხედრო სამსახური კი 19-დან 25 წლამდე მოქალაქეებს შეეხებოდათ, სადაც ისინი სამ-ნახევარი წლის ნაცვლად ნთვებს დაყოფდნენ. „საქართველო“ წერდა: „შეერთებული მუშაობა სამშობლოს დაცვისათვის ქართული ჯარის შექმნით უნდა დავიწყოთ [84]“, „ჯარი უნდა იყოს ნამდვილი ძალა და არა შეიარაღებული ბრბო [84]“.

ოსმალეთთან დაძაბული ურთიერთობა ომის საშიშროებას რეალურს ხდიდა, ამიტომ „საქართველოელები“ სამხედრო საქმის სწორ ორგანიზებას უდიდეს ყურადღებას უთმობდნენ. ისინი წერდნენ: „ომის საწარმოებლად მარტო პური არ არის საკმაო, საჭიროა, რომ ეკონომიკური ცხოვრების არც ერთი მნიშვნელოვანი დარგი არ მოდუნდეს და არ მოსცდეს [85]. ადამიანმა დღის პირველ ნახევარში უნდა იმუშაოს, მეორეში კი – ივარჯიშოს. ეროვნული საბჭოს სამხედრო სექციამ უნდა ითავოს ჯარის არა მარტო ყაზარმაში, არამედ მის გარეთ მოწყობაცო.

ეროვნული თვითშეგნების ასამაღლებლად „საქართველო“ განსაცდელში ჩავარდნილი სამშობლოს ღირსეულ შვილებს ხოტბას ასხამდა: „ჯარების მობილიზაცია საერთო ენთუზიაზმით მიმდინარეობს, უარს ამბობენ ექიმის გასინჯვაზე, ჰმაღავენ ფიზიკურს თავის ნაკლულოვანებას, მოდიან თავის იარაღით, საგზა-ლით [86]“.

ხალხის ქების პარალელურად გაზეთი მთავრობას აკრიტიკებდა, რადგან სწამდა, რომ ტანი უთავოდ ვერას გაანყობდა: „მეთაურებს ავინყვებათ ყოველივე, ახსოვთ მუდამ მხოლოდ კლასი, მხოლოდ პარტია [86]“.

ისინი ამ საკითხს საკმარის ყურადღებას არ უთმობდნენ, ამ ფონზე, გაზეთის აზრით, ფრიად გასაკვირი იყო სამხედროთა მონდომება. ის წითელი გვარდიის მოღვაწეობის შესაფასებლად თბილ სიტყვებს არ იშურებდა: „ძნელად თუ სადმე კიდევ წარმოუშვია რუსეთის რევოლუციას ასეთი საიმედო ძალა [87]“. „მათდა სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ ამ გვარდიისთვის ისტორიაში ჯერ არ მოიპოვება არც ერთი შავი ნიშანი [88]“. თუ არის შეცდომები, ისევე მთავრობის გამოო.

მგავს პროფესიონალთა აღსაზრდელად, „საქართველოს“ აზრით, მთავრობას უდიდესი ძალისხმევა უნდა გამოეჩინა. გამოცდილების გაზიარების მიზნით ის საზოგადოებას ამ სფეროში სხვადასხვა ქვეყნის მაგალითს აცნობდა. გაზეთი წერდა, რომ ბუდას მიმდევარი იაპონელები შვილებს მამულისთვის დაღუპვის აუცილებლობას ჩააგონებდნენ. ისინი, როგორც მოქალაქენი, სამართლიანნი, მშვიდნი და მომთმენნი უნდა ყოფილიყვნენ, ხოლო, როგორც მხედრებს, ომში წასვლისას ოჯახი და კერძო ინტერესები დაევიწყებინათ [89]. „საქართველო“ მიიჩნევდა, რომ იგივე სულისკვეთება ქართველ მამულიშვილებშიც უნდა ყოფილიყო.

ასეთი თავგანწირვის საჭიროება შინაურ თუ გარეშე მტერთა მოძალებით იყო განპირობებული. მაგალითად, „საქართველოს“ ოსები მოჰყავდა, რომელთაც ნაციონალური პოლიტიკის წარმოება მონდომებოდათ და „ნაგლეჯის ხერხს“ მიმართავდნენ.

გაზეთი წერდა: „ჩვენ არ ვიცით საქართველო უფრო ქართული, ვიდრე ის ადგილი საქართველოსი, სადაც ამჟამად ოსები სცხოვრობენ [90]“. „შესაძლებელია უკულტურო და პატარა ერს ადვილად მოეჩვენა ამ ტვირთის ზიდვა, და ჩაება ავანტიურაში [90]“. „ცხინვალის ამბები საშიში მოჩვენებაა საქართველოს მომავლისათვის და, საჭიროა, არა მარტო მისი სასწრაფო ლიკვიდაცია, არამედ სიმკაცრეც, რომ იგი არ განმეორდეს [90]“. ამდენად, როგორც ვხედავთ, სამაჩაბლოს პრობლემა სათავეს სწორედ 1918 წლიდან იღებს და გაზეთსაც სწორი პოზიცია უჭირავს.

„საქართველოელები“ ჯარს არა „ბოროტებად“, არამედ სახელმწიფოს ძლიერების გარანტიად მიიჩნევდნენ და მის რეფორმას მოითხოვდნენ, რაც, ფაქტობრივად, არმიის ხელახალ ჩამოყალიბებას ნიშნავდა. გაზეთი ყველა ნიუანსს ითვალისწინებდა და მთავრობას სწორ მეთოდებს ჰკარნახობდა.

უპირველეს ყოვლისა, „საქართველოელებს“ ქართულ ჯარში საქმის კვლავ რუსულად წარმოების ფაქტი აღიზიანებდათ: „ახლად ჩამოსულ სოფლელებს მთელი ქვეყნის თვალწინ რუსულად წვრთნიან, ასე იქმნება ქართველთა ჯარით! [91], – აღნიშნავდა გაზეთი და ამ მოვლენას „ცინიზმად“ ნათლავდა.

„საქართველო“ არმიაში პარტიული ნიშნით ვინმეს პრივილეგიურებას ეწინააღმდეგებოდა და ადმინისტრაციაში დარჩენილი რუსობის საქართველოს ქვეშევრდომობაში გადმოსვლას მოითხოვდა: „დაუყოვნებლივ უნდა დათხოვნილ იქმნენ ჯარიდან ყველანი არა საქართველოს ქვეშევრდომნი და ვინც მოინდომებს ჩვენს ქვეშევრდომობას, იმან დაუყოვნებლივ უნდა მიიღოს ფიცი ერთგულებისა! [91]“, – წერდა ის.

გაზეთის შეხედულებით, ქართული ფორმის შემოღება და საქმის ქართულად წარმოება ჯარს რუსული გავლენისაგან საბოლოოდ გაათავისუფლებდა. „საქართველოელები“ ქართული არმიის ძირითად პრობლემად კვალიფიციური კადრების ნაკლებობას ასახელებდნენ. ისინი წერდნენ: „საჭიროა, რომ როტის გამოცდები კომანდირებს, მათზე მალეებს და კანდიდატებს ჰქონდეთ, ხოლო

გამოცდების პროგრამა უნდა წინასწარ იქნეს ზედმინევენით და საფუძვლიანად შემუშავებული [92]“, „გამოცდები უნდა სწარმოებდეს მთელს ჯარშიო [92]“.

გაზეთი არმიიდან დათხოვილთა უკმაყოფილებას ყურადსაღებ მოვლენად არ მიიჩნევდა, რადგან, მისი აზრით, ჯარი არაკომპეტენტური პირებისაგან აუცილებლად უნდა განმენდილიყო. ეს კი ასე უნდა მომხდარიყო: „დათხოვნილი იქმნენ ყველა ოფიცრები და მათი შერჩევა ხელახლად მოხდეს წინასწარ გარკვეული სისტემით, ახალი შერჩევა უნდა მოახდინოს მხოლოდ ერთმა კომისიამ, რომელიც შესდგება სამხედრო პირებისა და პარლამენტის წევრებისაგან [93].

კადრების დეფიციტის აღმოსაფხვრელად, გაზეთის აზრით, „საჭიროა ერთი სამხედრო სასწავლებლის შექმნა, რომელსაც ექნება საგანგებო განყოფილებები – ქვეითა ჯარის, ცხენოსანის, საინჟინერო და სხვა [94]“.

ასევე „ოფიცრები არ იქნას მიღებული სამსახურში პირდაპირ, არამედ, უნდა ჩაირიცხოს მხოლოდ დროებით 6 თვით, საიდანაც არ უნდა მოვიდეს იგი, სასწავლებლიდან თუ გარეშე [94]“.

„საქართველოელები“ წინა პლანზე სამხედრო სიმღერის აუცილებლობასაც წამოწვედნენ: „არ კმარა ჯარისკაცის მარტო ავტომატიური განვრთნა, მან სხვა რამეც უნდა განიცადოს, რომ მექანიკურ მუშაობის დროს სიხარულს-სიამოვნებასაც მოელოდეს და სამშობლოსთვისაც საიმედო იყოს [95]“. დღეს კი სიმღერა სიტყვას და სიტყვა სიმღერას არ შეეფერებაო, – წერდნენ ისინი.

ჯარის გამოკვების პრობლემაზე გაზეთი აცხადებდა: „ახლად შექმნილ რესპუბლიკაში მოქმედობდეს სრულიად გადაახლებული და ნდობით აღჭურვილი საინტენდანტო ნაწილი, რომელმაც შესძლოს ჯარის ყოველ მხრივ პირნათლად სამსახური და დროზედ მისი დაკმაყოფილებაო [96]“.

საბოლოოდ, ჯარზე გაზეთის პოზიცია ასეთი გახლდათ: „ყოველს შემთხვევაში ეს ძალა უსათუოდ უნდა იყოს რეგულიარული, ე. ი., ნესიერად მოწყობილი სამხედრო მეცნიერების = ტაქტიკის –

მოთხოვნის დამაკმაყოფილებელი [97]“ „ქვეყნის კეთილდღეობისათვის ჩვენ ერთხელ და სამუდამოდ უარი უნდა განვაცხადოთ უორგანიზაციო და უდისციპლინო შეიარაღებულ მასსაზე, რომელიც საშიშია საკუთარი სახელმწიფოსთვის უფრო, ვიდრე მტრისთვის [97]. ანუ, მათი აზრით, ჯარის დაკომპლექტებისას ყოველგვარი ეკონომია გაუმართლებელი იყო, რათა პირუკუ შედეგი არ მიეღოთ და ნესრიგის ნაცვლად, ანარქია არ დაემყარებინათ.

ამდენად, როგორც ვხედავთ, „საქართველოელები“ მთავრობას ჯარის მონყობა-რეორგანიზაციის მართებულ გეგმას სთავაზობდნენ. საგულისხმოა ისიც, რომ გაზეთი მოხალისეთათვის განკუთვნილ განცხადება-მონოდებებსაც ხშირად ბეჭდავდა, მაგალითად: II დივიზიის, თეთრი გიორგის მხედრობის და ა. შ. ამით ის ჯარის შევსებას უწყობდა ხელს.

შეიძლება თამამად დავასკვნათ, რომ „საქართველო“ სამხედრო თემატიკას ჯეროვან ყურადღებას უთმობდა.

აქვე უნდა აღინიშნოს ის, რომ ამ თემაზე გაზეთში გამოქვეყნებული მასალები ძირითადად ინფორმაციულ შენიშვნებსა და ქრონიკებს წარმოადგენდა, რაც შეეხება უფრო ვრცელ პუბლიკაციებს, რომელთა რიცხვიც ამ პერიოდულ ორგანოში საკმაოდ დიდია, მათი რომელიმე პუბლიცისტური ჟანრის ტექსტად მიჩნევა რთულია. თუმცა ეს არ ნიშნავს იმას, რომ „საქართველოელები“ სათქმელს ჯეროვნად ვერ აყალიბებდნენ. პირიქით, სამხედრო თემაზე დაწერილი პუბლიკაციები ლოგიკურ მსჯელობას ეფუძნება და მკითხველისთვის გასაგებად არის გადმოცემული.

8 თავი. მიწის საკითხი და „საქართველოელის“ პოზიცია

ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების გარანტიად მიწის რეფორმას მიიჩნევდა. შესაბამისად, გაზეთი „საქართველოც“ აგრარულ თემას ხშირად ეხებოდა. ის მიწის კერძო საკუთრებაში გადასვლას ემხრობოდა, თუმცა მის გადანაწილებაში წესრიგის დაცვის აუცილებლობას აღიარებდა. ამიტომ გლახთა მიერ მემამულეთა მიწების მიტაცების ფაქტებს, რაც იმ დროს ანარქიის მიზეზი იყო, უარყოფითად აფასებდა.

„საქართველოელებს“ ამიერკავკასიის სეიმისათვის წარდგენილი მიწის კანონპროექტი არ მოსწონდათ, რადგან მიაჩნდათ, რომ 7 დესეტინა მიწაზე, რომელსაც ეს უკანასკნელი ნორმად აწესებდა, სერიოზული მეურნეობის გამართვა არ შეიძლებოდა. მთავრობის ამ გადაწყვეტილებით უკმაყოფილო გაზეთი მიიჩნევდა, რომ ის ისეთ რეფორმას შეეჭიდა, რომლის განსახორციელებლადაც ძალა არ ჰყოფნიდა [98].

7 დესეტინის ნორმად დაკანონების შემთხვევაში, გლახებიც მემამულეებად ჩაითვლებოდნენ და ჩამოერთმეოდათ მიწა, რომელიც მათთვის რევოლუციას გადაეცა. ეს კი ანარქიას გამოიწვევდა, რადგან გლახობას უნდოდა „მსხვილ მემამულეთა მიწების ჩამორთმევა და საკუთრებად მიღება და არა კომიტეტებისათვის გადაცემა“ [99].

„საქართველოელები“ ინგლისელ ფინანსისტს, ჰერბერტ სამუელს, ეთანხმებოდნენ და მიწის რეფორმის აუცილებლობაზე წერდნენ: „საქართველო 7 1 /2 მილიონ დესეტინა მიწას შეიცავს და მასზედ სახლობს სამი მილიონი მცხოვრები. ისე უნდა მოეწყოს, რომ მთელი ეს სივრცე საუკეთესოდ იქმნას გამოყენებული მცხოვრებთა კეთილდღეობისთვის. აი, რაში მდგომარეობს მიწის საკითხი [100]“.

პუბლიცისტები ყურადღებას იმ ფაქტზე ამახვილებდნენ, რომ ამერიკა-რუსეთის ველებზე – მსხვილი, ხოლო მრავალფერო-

ვან ადგილებში წვრილი მეურნეობა ამართლებდა. ამიტომ საქართველოში ამ უკანასკნელის წარმოება უფრო უპრიანი იქნებოდა [101].

„საქართველოელები“ კერძო და საზოგადო საკუთრების დაპირისპირებისას უპირატესობას პირველს ანიჭებდნენ, რადგან, მათი თქმით, ყველა წამყვან ქვეყანაში აქცენტი კერძო საკუთრებაზე კეთდებოდა.

გაზეთი მიწის რეფორმის წარმატებული განხორციელებისათვის, პირველ რიგში, სასარგებლო და უსარგებლო ტერიტორიების რაოდენობის დადგენას მოითხოვდა. მისი აზრით, უნდა გარკვეულიყო, რომელ წოდებას როგორი მიწები ჰქონდა და სად იყო მსხვილი და სად წვრილი მიწათმფლობელობა [102].

„საქართველოელთა“ თქმით, ფილიპე გოგიჩაიშვილის საფუძვლიანი შრომა კერძო მფლობელობის შესახებ, ასევე, სხვა სახის მფლობელობაზე არსებული სტატისტიკური კომიტეტის გამოცემები და მიწათმოქმედების სამინისტროს კრებულები მიწათმფლობელობის საკითხს გარკვეულწილად არკვევდა, თუმცა ყველა ეს წყარო, გაზეთის აზრით, ამ კუთხით რეალურ სურათს მაინც ვერ ხატავდა.

„საქართველოელები“ „სააგრარო“ რეფორმის გატარების აუცილებლობას ქადაგებდნენ და საჭირო ფონდს კერძო მიწათმფლობელობაში ეძებდნენ. ამ მხრივ ისინი იმედს თავადაზნაურობის მიწებზე ამყარებდნენ. მათი გაანგარიშებით, ეს უკანასკნელი კერძო მფლობელობის 77%-ს შეადგენდა [103].

ამ ფენას გაზეთის აზრით, დიდი რაოდენობის მიწები აღარ ჰქონდა და ძირითადად წვრილ მესაკუთრეს წარმოადგენდა. ამიტომ, იდეალურ შემთხვევაში, თავადაზნაურობის მიწები დანაწილების შემდეგ თითოეულ ოჯახს 15 დესეტინაზე ნაკლები უნდა შეხვედროდა. თუმცა რეალობა აქედან შორს გახლდათ.

გაზეთის შეხედულებით, თავადაზნაურობის ხელში აკუმულირებული მიწების მხოლოდ მცირე ნაწილი იყო მიწათმოქმედებისათვის გამოსადეგი, რაც არა უმეტეს 19 %-ს წარმოადგენდა. უფ-

რო ხარისხიანი მამულები, „საქართველოს“ აზრით, საშუალოდ 56 %, არათავადაზნაურთა ხელში იყო. ის ფაქტი, რომ წვრილი მფლობელობის მიწები მაღალი ხარისხისა გახლდათ, გაზეთს ასეთი დასკვნის გაკეთების საშუალებას აძლევდა: რამდენადაც იზრდება მფლობელობა, იმდენად ეცემა ხარისხი [104].

„საქართველოელთა“ მოსაზრებით, მსხვილ მფლობელობაში არსებული მიწები რეალურად სააგრარო ფონდს არ ქმნიდა, ამიტომ თუ ტყე-საძოვრები სახელმწიფოს გადაეცემოდა, რასაც ისინიც იზიარებდნენ, ეს მამულები უმინანყოთა ფონდს არ დააკლდებოდა.

გაზეთი აცხადებდა, რომ რადგან მიწების 4/5 გამოუსადეგარი გახლდათ, ხოლო მსხვილ მფლობელობაში სასარგებლო ადგილი ცოტა იყო, გამოსავალი უსარგებლოდ ცნობილი მამულების გადასინჯვა იქნებოდა.

„საქართველოს“ აზრით, ამ კატეგორიის მიწებში ბევრი მართლაც უსარგებლო გახლდათ, თუმცა ამდენივე, მცირე ძალისხმევით ფასად, გამოსადეგი გახდებოდა. ამ კატეგორიას, მისი თქმით, დასაშრობი ჭაობები, მოსარწყავი შირაქის ველი, ყარაიაზი და გორის მაზრის მიწები განეკუთვნებოდა. ეს ღონისძიებები თანხებს უკავშირდებოდა, თუმცა გაზეთის რწმენით, „განუული ხარჯები ერთი ათად ანაზღაურდება მახლობელს ნლებშივე [105]“. როგორც ვხედავთ, ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია მიწის საკითხზე საფუძვლიანად მუშაობდა, ის ამ კუთხით ქვეყნის შესაძლებლობებს იკვლევდა და მთავრობასაც გასათვალისწინებელ რჩევებს აძლევდა.

საბოლოოდ, „საქართველოელები“ ასეთ დასკვნამდე მივიდნენ: „სახელმწიფომ, სასყიდელი უნდა გაიღოს ჩამორთმეულს მიწებში არა მარტო იმიტომ, რომ არ დასაჯოს მთელი საზოგადოებრივი წრე, არამედ იმიტომ უფრო, რომ ამას მოითხოვს თვით სახელმწიფოს ინტერესები [106]“.

გაზეთის აზრით, მთავრობას ზომიერ ფასებში უნდა გამოესყიდა მამულები. შემდეგ ის „გაიყიდება მეურნეებზე და აქედან შე-

მოსული ფული საგრძნობელ დახმარებას გაუწევს საქართველოს ხაზინას [106]“, – წერდნენ „საქართველოელები“.

ამდენად, გაზეთი გარკვეულ ვალდებულებებს სახელმწიფოსაც აკისრებდა და კერძო პირსაც და მიაჩნდა, რომ აგრარულ რეფორმას ეფექტურს მხოლოდ ორმხრივი პასუხისმგებლობის შეგნება გახდოდა.

მთლიანობაში შეიძლება დავასკვნათ, რომ „საქართველოელები“ ქვეყნის აგრარული პოტენციალის შესწავლას დიდ დროს უთმობდნენ და კვლევის საფუძველზე მართებულ მოსაზრებებსაც გამოთქვამდნენ. მათმა ძალისხმევამ შედეგი გამოიღო და მთავრობა გლეხებისათვის მიწის მიყიდვას დასთანხმდა.

მიწის რეფორმის თაობაზე მსჯელობისას „საქართველოელები“ სათქმელს ძირითადად სტატიის ფორმით აყალიბებდნენ. ლოგიკური მსჯელობის, კონკრეტული ციფრებისა თუ პროცენტული გაანგარიშების საფუძველზე, ისინი მკითხველს მიწის რეფორმის გატარების აუცილებლობასა და გარდაქმნის მათეული ვერსიის მართებულობაში არწმუნებდნენ.

9 თავი. ეკონომიკის საკითხები გაზეთ „საქართველოს“ ფურცლებზე

ახალგაზრდა სახელმწიფოში, სადაც ყველა სფერო ჩამოყალიბების პროცესში იყო, ფინანსური სახსრების აუცილებლობა ყველაზე მეტად იგრძნობოდა. რა თქმა უნდა, „საქართველოელებს“ კარგად ესმოდათ, რომ ქვეყნის ძლიერებას მისი ეკონომიკური მდგომარეობა განსაზღვრავდა, ამიტომ ეროვნულ-დემოკრატები ამ სფეროს განვითარებას დიდი სიფრთხილითა და ყურადღებით აკვირდებოდნენ.

გაზეთი ჩვეულ ამპლუას არც ამ თემასთან დაკავშირებით დალატობდა. ის აკრიტიკებდა მთავრობას, ანალიზებდა სიტუაციას და გამოთქვამდა მოსაზრებებს.

„საქართველოს“ 1918-1919 წლების ნომრების გაცნობით შესაძლებელია იმდროინდელი ეკონომიკური სურათის აღდგენა.

„საქართველოელებს“ ქვეყნის ეკონომიკაში არსებულ უპირველეს პრობლემად ინფლაციის საკითხი ესახებოდათ. ისინი აცხადებდნენ, რომ ფულის მოჭრა მაშინ, როცა მას ზურგს ოქრო არ გაუმაგრებდა, კურსის კატასტროფულ ვარდნას გამოიწვევდა. გაზეთი გამოსავალს სახელმწიფო შემოსავლების უზრუნველყოფაში ხედავდა, რაც „გადასახადების განწერისა და აკრების [107]“ გზით უნდა განხორციელებულიყო. მისი აზრით, სიტუაციას ისიც ამძაფრებდა, რომ სოფლად დაგროვილი ფულის ფონზე ახალი ბონები იჭრებოდა. ასევე, ისიც, რომ ორი სხვადასხვა ვალუტა – რუსეთისა და კავკასიის ფული, ერთდროულად მოქმედებდა.

„საქართველოელები“ სოციალ-დემოკრატიული პარტიის საფინანსო პროგრამას აკრიტიკებდნენ [108]. ძირითად სამიზნეს მათთვის სასწრაფო ზომები, ანუ როგორც დეკლარაცია უწოდებდა – „პალიატიური საშუალებები“ წარმოადგენდა. გაზეთი ამ უკანასკნელის სამივე პუნქტს იწინებდა. მონოპოლია მასობრივი მოხმარების საგნებზე, „საქართველოს“ აზრით, შეუძლებელი იყო. მას ამ მხრივ უფრო ეფექტურ გზად ფასების ზრდის შეჩერება ესახე-

ბოდა; წარმოების ნაციონალიზაცია და ტარიფების მომატების იდეაც, რაც მთავრობამ მოიწონა, გაზეთს შორეულ პერსპექტივად მიაჩნდა.

„საქართველოელები“ ვარაუდობდნენ, რომ ფულს მამულე-ბის ხალხისთვის მიყიდვა შემოიტანდა. ისინი ოქრო-ვერცხლის მოჭრას ამ უკანასკნელით ქალაქის ფულის გამაგრებას ამჯობი-ნებდნენ, რასაც, მათი აზრით, ვაჭრობა-მრეწველობის განვითარე-ბა უნდა უზრუნველყო.

გაზეთი უფრო რადიკალურ განცხადებებსაც აკეთებდა. მისი თქმით, ფულის კურსის გამყარებას 150 მილიონის ოქრო სჭირდე-ბოდა, ხოლო საკუთარი ვალუტის შექმნას კი – ნახევარი მილიარ-დის. სესხის აღება გარანტიის გარეშე არ შეიძლებოდა, ამიტომ ის გამოსავალს საბადოთა ნაციონალიზაციასა და მთავრობის შეც-ვლაში ხედავდა [109].

„საქართველო“ ეკონომიკის განვითარებისათვის ტექნიკის მიღწევათა გაცნობასა და სიახლის დაწერგვას ქადაგებდა, რადგან მიიჩნევდა, რომ ახალ რელსებზე საქმეც უკეთ წავიდოდა.

„საქართველოელები“ ფინანსების უზრუნველყოფის სამ გზას გამოყოფდნენ: მინას, ხალხში დაგროვილ ფულსა და ოქრო-ვერცხლის სამკაულ-ნივთებს. ისინი აცხადებდნენ: „თუკი სამშობ-ლო ფინანსებს საჭიროებს და ამისთანა განძი, როგორც მინაა ხელთა გვაქვს, განა არ შეიძლება ჩვენმა ეროვნულმა მთავრობამ ამ საქმეს რეალურად შეხედოს და მინა გაჭირვების დროს სამშობ-ლოს მოახმაროს და ამავე დროს გლეხიც დააკმაყოფილოს [110]!“ სხვა ხარჯებისთვის კი „პროგრესული გადასახადის“ შემოღება და ოქრო-ვერცხლის სამკაულთა გამოყენებაც შეიძლებაო.

„საქართველო“ წერდა: „ეკონომიკური ცხოვრების დაწყობი-სათვის დიდი მნიშვნელობა ექნება ბანკებისათვის ნდობის აღდგე-ნას და მათს ამოქმედებას, მაგრამ ეს მხოლოდ ერთი ზომია, საჭი-როა კიდევ მრავალი [111]“.

მოგვიანებით გერმანულ-კავკასიური ბანკის დაარსების აუ-ცილებლობამ იჩინა თავი. ადგილობრივ გერმანულ და რუსულ

პრესაში დოქტორი ვესტერნჰაგენი წერდა: „უნდა დაარსდეს ახალი ბანკი, რომელიც იმუშავებს ადგილობრივ და გერმანული კაპიტალით და კავშირი ექნება გერმანიასთან [112]“.

„საქართველო“ გერმანიასთან თანამშრომლობის პერსპექტივას დადებითად აფასებდა, თუმცა ბანკამდე სადეპოზიტო კასის გახსნა, მისი თქმით, კანონმდებლობას ეწინააღმდეგებოდა. ის აღნიშნავდა: „გერმანულ-კავკასიური თუ ქართულ-გერმანული ბანკები, რამდენიც არ უნდა დაარსდეს საქართველოში, ყველანი უნდა ექვემდებარებოდეს საქართველოს კანონმდებლობას და სათანადო უწყებას [113]“.

„საქართველოს“ აზრით, სხვა ბანკების კრიზისისას ერთის განსაკუთრებულ პირობებში ჩაყენება არ შეიძლებოდა. ამასთანავე, გერმანია სახელმწიფო ბანკის დაარსებაში დახმარებას ალგვითქვამდა და, გაზეთის აზრით, სანამ ეს არ მოხდებოდა, კერძო, პრივილეგირებული ბანკი არ უნდა გახსნილიყო.

„საქართველო“ აცხადებდა: უპრიანი იქნება მუშაობდეს „ადგილობრივი სახელმწიფო ბანკი, რომელსაც სპეციალურად ამ მიზნისთვის შეუძლიან განსაკუთრებული კასსა გახსნას [113]“.

„საქართველოელები“ ტრანზიტის თემას ეხებოდნენ, ისინი მიიჩნევდნენ, რომ ამ გზით ჩვენი ქვეყანა სხვებს დიდ სამსახურს უწევდა. საჭირო იყო უცხო დოვლათისათვის ადგილობრივს კონკურენცია გაენია, ამიტომ „საქართველო“ ითხოვდა შემდეგს:

„ასეთი ჩვენი შუამავლობა ხანგრძლივი იქმნეს, თუ ამისთვის ჩვენი ინტერესი მიჩნეულ საქონლის რომელიმე %-ის ჩვენშივე დატოვებას მოითხოვს, ეს ყოვლის მოუცილებლად უნდა დაკმაყოფილებულ იქმნას [114]“.

გაზეთი პროტექციონიზმის, ბაჟის, მომხრე იყო და მიიჩნევდა, რომ ეს უკანასკნელი ბაზარს უცხოელთა კონკურენციისგან დაიცავდა, მაგრამ, მისი გათვლებით, ბაჟი მაღალი არ უნდა ყოფილიყო.

„საქართველოელები“ საფინანსო სფეროს გაუმართავობას არა მარტო მინისტრს, არამედ მთელ მთავრობას აბრალებდნენ.

გაზეთის თქმით, ბიუჯეტის შემოსავალ-გასავალი სავალალო მდგომარეობაში იყო. სიტუაციის გასაუმჯობესებლად ის მწარმოებელთა საზოგადოებისა და ამა თუ იმ დარგის ამხანაგობის დაარსებას ითხოვდა.

„თუ ცოტათი მაინც გავუწევთ ხელმძღვანელობას, სოფელი ქოთნებში დამარხულ ფულს გამოიღებს და ახალ წარმოებაში მოათავსებს [115]“, „ეს ზომა საუკეთესო საქაჩავია სოფლიდან ფულის ნიშნების ამოსაწურად და ხაზინასა თუ ბანკებში დასაგროვებლად-ო [115]“, – ნერდა გაზეთი.

„საქართველოელები“ მიიჩნევდნენ, რომ ქვეყანას საკუთარი ვალუტა უნდა ჰქონოდა. ისინი აცხადებდნენ: „ქალაქის ვალიუტის დატოვებით ჩვენ შედარებით უფრო ადვილათ და უმტკივნეულოთ გადავალთ საკუთარ ფულის ერთეულზე [116]“, მაგრამ მთავარი საზრუნავი, მათი აზრით, ძვირფასი მადნის აღმოჩენა-დამუშავება იყო. ეს ოქროს რეზერვს გააძლიერებდა და ვალუტის მდგომარეობასაც სრულიად გარდაქმნიდა.

ამდენად, როგორც ვხედავთ, საფინანსო-ეკონომიკური პრობლემები „საქართველოსთვის“ აქტუალური იყო. პუბლიცისტები უმთავრეს საკითხად ინფლაციის შეჩერებას, საკუთარი ფულის მოჭრასა და წარმოების განვითარებას მიიჩნევდნენ. ისინი მთავრობის კრიტიკითაც ხშირად გამოდიოდნენ და მართებული რჩევებით მათზე ზემოქმედების მოხდენას ცდილობდნენ.

ეკონომიკურ საკითხებზე გაზეთში გამოქვეყნებული მასალების დაბეჭდვით რომელიმე პუბლიცისტური ჟანრისათვის მიკუთვნება ჭირს, თუმცა ზოგიერთი შეგვიძლია სტატიად მივიჩნიოთ.

„საქართველოელების“ მიერ წამოყენებული ყოველი ახალი ინიციატივა, ჩვეულებისამებრ, ლოგიკურ, დასაბუთებულ მსჯელობას ემყარება. მასალებში ჩანს განსახილველი პრობლემის ღრმა ცოდნა და, რაც მთავარია, მკითხველის საკუთარ სიმართლეში დარწმუნების უნარი, რაც უდავოდ პუბლიცისტთა პროფესიონალიზმზე მეტყველებს.

10. თაზი. ბაზეთი „საქართველო“ ბანათლების სფეროში არსებულ პრობლემებსა და გამონაკვეთებს

„საქართველოელები“ საზოგადოების განათლების მნიშვნელობას კარგად აცნობიერებდნენ, ამიტომ მიაჩნდათ, რომ ამ სფეროში რეფორმების გატარება აუცილებელი იყო. მათი შეხედულებით, ამ პრობლემის გადაჭრას კვალიფიციური კადრების ზრდა მოჰყვებოდა, რაც ქვეყნის სასამართლო სისტემას, ჯარსა და სოფლის მეურნეობას სასიკეთოდ წაადგებოდა.

1918 წელს საქართველოს სიყვარულით გულანთებულ მამულიშვილთა ოცნებამ ფრთები შეისხა, რაც ქართული უნივერსიტეტის დაარსებით გამოიხატა. ამ მოვლენას, თავისთავად ცხადია, ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის გაზეთიც გამოეხმაურა. „საქართველო“ საუნივერსიტეტო ცხოვრებას აქტიურად აშუქებდა.

1918-1919 წლების ნომრები იმ პერიოდში განათლების სფეროში მიმდინარე პროცესებზე სრულ წარმოდგენას გვიქმნის.

უნივერსიტეტის დაარსების იდეა, როგორც ჩანს, საზოგადოებაში აზრთა სხვადასხვაობას იწვევდა. ამ თემაზე არაერთგვაროვანი შეხედულებები არსებობდა. პუბლიცისტი იოსებ გულისაშვილი უმაღლესი სასწავლებლის დაარსებას ნაადრევად მიიჩნევდა და აცხადებდა, რომ საჭირო იყო ჯერ მომაგრება. განათლებაზე, ისიც საუნივერსიტეტოზე, ფიქრი მას მეორე ეტაპის ამოცანად მიაჩნდა [117].

ი. გულისაშვილი პრიორიტეტს პრაქტიკულ ცოდნას ანიჭებდა. მისი თქმით, უპრიანი იქნებოდა, თუ ქვეყანაში არსებულ 3-4 საოსტატო სემინარიაში მასწავლებლები მნიგნობრობის გარდა, სოფლის მეურნეობასა და პრაქტიკულ დისციპლინებსაც შეისწავლიდნენ. ასეთ მოსაზრებას პუბლიცისტი იმით ასაბუთებდა, რომ იყვნენ უმაღლესდამთავრებულნი, მაგრამ სოფელს არაფერში ადგებოდნენ. ამიტომ საოსტატო სემინარიის კურსდამთავრებულნი,

მისი აზრით, ხალხის სამსახურში უნდა ჩამდგარიყვნენ, უმაღლესი განათლება კი შემდეგი ეტაპი იყო.

საფიქრებელია, რომ ეს არ გახლდათ მთელი რედაქციის პოზიცია, რადგან „საქართველოელები“ მიესალმნენ ქართული უნივერსიტეტის დაარსებას და ამ მოვლენას ღირსშესანიშნავი უწოდეს.

„ოციოდე ან თუნდაც ათიოდე წლის წინათ ვერავინ გაბედავდა ამაზე საუბარს, მყისვე სეპარატიზმსა და ამბოხს დასწამებდნენო!“, – წერდნენ ისინი.

„საქართველოელები“ ხოტბას ასხამდნენ ივანე ჯავახიშვილის მოღვაწეობას და მას უნივერსიტეტის „გუთნის დედას“ უწოდებდნენ. რედაქცია მისი მისამართით თბილ სიტყვებს არ იშურებდა. აცხადებდა, რომ ივ. ჯავახიშვილმა „ქართული გიმნაზიის შენობა გვიქცია ეროვნული დიდების ტაძრად, მის პირველ უნივერსიტეტის სავანედ [118]“.

გაზეთი მკითხველს უმაღლესი სასწავლებლის გახსნის ღონისძიებას დეტალურად აღუწერდა. ის იტყობინებოდა, რომ 1918 წლის 26 იანვარს, 1 საათზე, გიმნაზიის შენობაში, პატრიარქის ლოცვა-კურთხევით, ეროვნული საბჭოს დავალებითა და უამრავი ხალხის თანდასწრებით, პირველი უნივერსიტეტი დაარსდა [119]. აღევლინა წირვა და თბილისის მიტროპოლიტმა სამადლობელი პარაკლისი გადაიხადა. სიტყვით გამოვიდნენ: ა. ჩხენკელი და პ. მელიქიშვილი, უკანასკნელი მილოცვა გლეხ ვლასა მგელაძისა გახლდათ. რექტორს, პროფ. მელიქიშვილსა და დეკანს, ივ. ჯავახიშვილს მხარს დოცენტები უმშვენებდნენ. ღონისძიებაზე მისალოცი დეპუტებიც წაიკითხეს.

„საქართველომ“ რექტორისა და დეკანის ბიოგრაფიებიც გამოაქვეყნა. მან ცერემონიალიდან რეპორტაჟი შესთავაზა მკითხველებს და შეძლო დასწრების ეფექტის შექმნა.

„საქართველოს“ პუბლიცისტები გამოეხმაურნენ პარლამენტის ინიციატივას რუსული უნივერსიტეტის დაარსების შესახებაც,

მათ არც თავად იდეა მოსწონდათ და არც ამ საქმისათვის 50 000 მანეთის გადადება.

გაზეთი ცდილობდა ქართული ენის დაცვასა და ყველა დონეზე მშობლიური ენისთვის პრიორიტეტის მინიჭებას. რუისის საფეიქრო სასწავლებლის გამგის, ქალბატონი ლაკაშინის ახირებით, მის უწყებაში განათლება რუსულად წარმოებდა, რაც „საქართველოელების“ შეხედულებით, მიუღებელი იყო, რადგან იქ, სადაც უმაღლესი სასწავლებელი არსებობდა, ეროვნული ინტერესებიდან გამომდინარე, მშობლიურ ენასაც ჯეროვანი დაფასება უნდა ჰქონოდა [120].

„საქართველო“ სკოლების სრულ ნაციონალიზაციასა და რუსული ენის მშობლიურით ჩანაცვლებას მოითხოვდა. ვაჟთა ერთ-ერთი გიმნაზიის მაგალითის გათვალისწინებით, გაზეთი აღნიშნავდა, რომ ნაციონალიზაცია მხოლოდ მე-4 კლასამდე განხორციელდა. მე-5-მე-8 კლასებში კვლავაც რუსულად სწავლობდნენ: „განა იმას, ვისაც ქართული ლიტერატურის შესწავლა სურთ ასეთ უსისტიემოდ და უმარილოდ ისწავლიან [121]?“ – წერდნენ უკმაყოფილო „საქართველოელები“.

იპოლიტე ვართაგავა გაზეთ „საქართველოს“ ფურცლებზე წერდა: „რუსული ტიპის სკოლებში ჩვენში დღემდის მოხერხდა მხოლოდ ნაწილობრივი და ისიც ფორმალური გაეროვნება, ნაციონალიზაცია [122]“. „საგნების მიზანშეწონილად გადაჯგუფება და სწავლის ხასიათის და მეთოდის შეცვლა აქაც არ მომხდარა [122]“. „საჭიროა სკოლის გაქართულების პროცესი დაჩქარდეს, საჭიროა შემუშავდეს ტიპები სკოლისა, შეიცვალოს სისტემა სწავლა-აღზრდისა [122]“. ამაში მონაწილეობა საზოგადოებასაც უნდა მიეღო. ამ საქმის განსახორციელებლად, „საქართველოს“ პოზიციით, აუცილებელი იყო ეფექტური ცენტრალური აპარატების არსებობა, რადგან საბჭოები რეფორმებს ვერ ახდენდნენ. განათლების სამინისტრო მხოლოდ რევიზიებისთვის იცლიდა, მაგრამ რუსულ ყაიდაზე წარმოებული ეს ღონისძიება საქმეს ვერ აკეთებდა. სპეცია-

ლური კომისიაც კი, რომელიც ამ საკითხებზე მუშაობდა, უცხოთაგან შედგებოდა და სხდომაც რუსულად წარმოებდა.

„საქართველო“ თავის დამოკიდებულებას ამ მდგომარეობისადმი ასე გამოხატავდა: „უცხო ტომის წარმომადგენლების თანამშრომლობა, მათი ცოდნა, გამოცდილება და პრაქტიკული უნარი ჩვენთვის შეიძლება დღესაც იყოს საჭირო სხვადასხვა ტექნიკურს და პროფესიონალურს სფეროებში, ამის წინააღმდეგ არა გვეთქმის, მაგრამ მათი ჩარევა ისეთს არსებითად ეროვნულ, საშვილიშვილო და სახელმწიფოებრივ საქმეში, როგორც მოზარდ თაობის აღზრდა-განვითარების საქმეა, შეუწყნარებელი და მიუღებელია [123]“.

„საქართველო“ მომავალი თაობის ფიზიკური მომზადების შესახებაც ბევრს წერდა, საუკეთესო მეთოდის დანერგვის მოსურნე იყო და უპირატესობას პერ პენრიკ ლინგის მიერ შექმნილ შვედურ ვარჯიშს ანიჭებდა. „შვედურ გიმნასტიკას შეადგენს გარკვეული, მეცნიერებაზე დამყარებული მოძრაობანი, რომლებიც აძლევენ სხეულს ნორმალურ და ჰარმონიულ განვითარებას [124]“. „საქართველო“ განსაკუთრებით იმას უსვამდა ხაზს, რომ ამ ქვეყანაში ვარჯიშს დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა. გიმნასტიკის ცენტრალური ინსტიტუტი შვედეთის უნივერსიტეტში სულაც ცალკე ფაკულტეტი გახლდათ, ამიტომ მათი გამოცდილების გაზიარებას სწორ ნაბიჯად მიიჩნევდნენ, რადგან ძველი მუშაითობით განვრთნილ ახალგაზრდებს შვედური გიმნასტიკით მომზადებულნი სჯობნიდნენ. „ჩვენ საჭიროდ მიგვაჩნია სხვა ერების მიხედვით, სპეციალურ მისიის გაგზავნა შვეციაში, რომელიც იქ ადგილობრივ გაიცნობს რაციონალურ ფიზიკურ აღზრდის საკითხს და იქ შეძენილი ცოდნით დაბრუნებულნი შესძლებენ ფიზიკურ აღზრდის ორგანიზაციას საქართველოში [125]“, – წერდა გაზეთი „საქართველო“.

„საქართველოელებს“ სურდათ, აღზრდილიყო ჯანსაღი თაობა, რომელიც სამშობლოს დასაცავად უკან არაფერზე დაიხევდა.

მით უმეტეს, რომ შვედურმა ფიზიკურმა აღზრდამ ამ ქვეყანაში ჯარში წასვლის მსურველთა რიცხვი მნიშვნელოვნად გაზარდა.

„საქართველოელებს“ საზღვაო საქმეში კადრების ნაკლებობის საკითხიც აწუხებდათ და მიაჩნდათ, რომ ძლიერი ფლოტის შესაქმნელად საზღვაო სასწავლებლის დაარსება იყო აუცილებელი. უკეთ რომ ვთქვათ, გაზეთი განათლების რეფორმასა და კადრების მომზადების პრობლემას დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა [126].

ამდენად, „საქართველოელები“ სკოლის ნაციონალიზაციარეორგანიზაციას მოითხოვდნენ. განათლების საკითხის განხილვისას ეს მათი ძირითადი ამოცანა გახლდათ, თუმცა უყურადღებოდ არც უნივერსიტეტსა და სხვა სასწავლებლებს ტოვებდნენ.

11 თავი. კულტურა გაზეთ „საქართველოს“ ფურცლებზე

11.1 მწერლობა

კულტურის სფეროში მიმდინარე პროცესებთან დაკავშირებით „საქართველოელებს“ თავიანთი მკვეთრად გამოხატული პოზიცია ჰქონდათ. გაზეთის ფურცლებზე დაინტერესებულ მკითხველს მრავალმხრივი და საინტერესო მასალების გაცნობა შეეძლო.

პოეზიის გამომსახველობითი მხარის, ლექსის ფორმის შესახებ მსჯელობისას გაზეთ „საქართველოს“ პუბლიცისტი გრიგოლ რობაქიძე მიიჩნევდა, რომ რიტმის საბოლოო უგულვებლყოფა სწორი არ იყო, „რიტმი არის ლექსის შინაგანი აღნაგობა, რითმა კი ლექსის სამკაული [127]“, – წერდა ის.

პუბლიცისტის თქმით, უზადო რითმისათვის საჭირო იყო ხმოვნების თანხვედრა, ჯვარედინი დამთხვევა. ის ასევე აუცილებელ მოთხოვნად მიიჩნევდა იმას, რომ ქალური და ვაჟური რითმა ერთმანეთში არ არეულიყო.

იგივე ავტორი გრიშაშვილის გასაგონად აღნიშნავდა, რომ ძველად სონეტში 8 სტრიქონი ორფა რითმით იწერებოდა და არა 4-ით, როგორც ამას მისი ოპონენტი ამტკიცებდა. გრიშაშვილის მონოგრაფიაში „საიათნოვა“, ავტორი სონეტზე თავის შეხედულებას წარმოადგენდა, რასაც გრ. რობაქიძე მთლიანად უარყოფდა და წერდა, რომ გრიშაშვილს ეს ჟანრი საერთოდ არ ემარჯვებოდა. პუბლიცისტის დასკვნით: „ყველამ უნდა იცოდეს, რომ სონეტს გარდა გარე მხარისა ეჭირვება შინა მხარეც თავის შინაური სტილით სონეტი გოტიკის ფორმაა ნამდვილი, – და გრიშაშვილს „ყარაჩოღული“ სტილი უფრო ეხერხება, ვიდრე გოტიკის ნათელი და მტკიცე მარმარილო [128]“.

რობაქიძის კრიტიკის ობიექტმა, როგორც ჩანს, „სახალხო საქმის“ N379-ში პასუხი გამოაქვეყნა, რამაც „საქართველოს“ პუბლიცისტს ახალი გამოსვლისკენ უბიძგა [129]. რობაქიძე მკით-

ხველს განუმარტავდა, რომ სონეტი „ცისფერყანწლებამდე“ არც ყოფილა. იმ ლექსებს, რომლებიც ასე იწოდება, ტიცინი და გალაკტიონი თვითონაც არ მიიჩნევენ სონეტებად, რადგანაც ამ ჟანრისთვის დამახასიათებელ ფორმაზე ლაპარაკიც ზედმეტიაო. გრიშაშვილის სონეტებს, ავტორის თქმით, მასთან საერთო მხოლოდ თოთხმეტსტრიქონიანობა ჰქონდათ.

გაზეთი ნიკოლოზ ბარათაშვილის შემოქმედების პოპულარიზაციას ცდილობდა. აღსანიშნავია, რომ იპოლიტე ვართაგავამ ამ თემას სამ სხვადასხვა ნომერში ვრცელი განხილვა, პუბლიკაციათა მთელი სერია, მიუძღვნა.

იპ. ვართაგავა მას ზეცის შვილად სახავდა, რომელიც სულითობლობას განიცდიდა და „ქართლის ბედზე“ იყო დაფიქრებული [130].

ვართაგავას თქმით, პოეტი ცხოვრების მიზნის პოვნას ესწრაფვოდა. ის მას მცირე ხნით სარწმუნოებრივ განცდაში („ვპოვე ტაძარი“) და სიყვარულში („რად ჰყვედრი კაცსა“, „არ უკიჟინო სატრფოო“, „თავ. ჭ-ძის ასულს“) ჰპოვებდა, მაგრამ ეს მსწრაფლ განქარვებადი გრძნობა აღმოჩნდა. პუბლიცისტი აღფრთოვანებული გახლდათ იმით, რომ ბარათაშვილი ბედს არ დაემორჩილა და „მერანი“ უცნობი სამყაროსკენ გააქროლა.

ბედისწერის დასაძლევად „მოყვასს მოშორებული“ პოეტი გრძნობდა, რომ შეიძლებოდა სანადელისთვის ვერ მიეღწია, მაგრამ ერთი იდეით სულდგმულობდა – „რომ ჩემს შემდგომად მოძმესა ჩემსა სიძნელე გზისა გაუადვილდეს [131]“, – წერდა ვართაგავა.

პუბლიცისტის აზრით, „მოძმეში“ პოეტი არა მარტო მეგობარს, არამედ მთელ კაცობრიობას გულისხმობდა. მისივე განცხადებით, თუ „ქართლის ბედი“ ილიამ „ბაზალეთის ტბაში“ აკვანში ჩაწოლილ „ყრმასთან“ გააიგივა, აკაკიმ ნესტან-დარეჯანი, იგივე სამშობლო, ცხრაკლიტულში ჩასვა და გამომხსნელს ეძებდა, ვაჟამ – „ბახტრიონში“ ჩაამწყვდია და დახსნა ფშავ-ხევსურთ არგუნა – ეს ტერიტორიული, ადგილობრივი ძალით პრობლემის მოგვარების ვარაუდი იყო. ბარათაშვილი კი მსოფლიო სევდას უერთდებოდა

და, კაცობრიობის ბედზე დაფიქრებული, გოეთესა და ბაირონს უტოლდებოდა. ავტორის აზრით, ამ მხრივ მას ილია და აკაკიც ვერ შეედრებოდნენ.

იპ. ვართაგავა ბარათაშვილს დიდ ჰუმანისტად ასახელებდა და მიაჩნდა, რომ ეს ყველა ქართველისთვის გასაგები უნდა ყოფილიყო. მისი პუბლიკაციებიც სწორედ ამ მიზანს ემსახურებოდა [132].

გაზეთი „საქართველო“ ახალი ლიტერატურული ჟურნალების დაარსებას ყოველთვის დიდი სიხარულით ხვდებოდა, თუმცა პირველივე ნომრებიდან მათ მუშაობას ყურადღებით აკვირდებოდა და თავის მკითხველს კრიტიკულ რეცენზიებს სთავაზობდა.

„საქართველომ“ ჟურნალ „პრომეთეს“ პირველი ნომერი განიხილა, რომელიც სამი განყოფილებისაგან შედგებოდა [133]. ეს გახლდათ: „ახალი მწერლობა“, (განსახილველ ნომერში ამ რუბრიკით გამოქვეყნდა: ა. შანიძის „ქართული ეროვნული ჰიმნი“, დ. კლდიაშვილის „სამშობლოს ნუგეში“), „ძველი მწერლობა“, და „სამეცნიერო განყოფილება“ (მასალები: ივ. ჯავახიშვილის „ქალაქები, საქალაქო წყობილება და ცხოვრების ვითარება საქართველოში მე-17-18 სს-ში“, კ. კეკელიძის „იოანე პეტრინის სამწერლო მოღვაწეობა“, ე. თაყაიშვილის „ლაბეჭინის ეკლესიის სახარება“).

„საქართველოელი“ კრიტიკოსი წერდა, რომ ჟურნალის ენა გარანდული არ იყო და კორექტურული შეცდომებიც მრავლად მოიძებნებოდა. მაგალითად, „პრომეთელებს“ „ენის“ მაგივრად დაბოლოება „ნენ“ უნდა ეხმარათ. პუბლიცისტს არც ჟურნალის სახელწოდება მოსწონდა და აცხადებდა, რომ სწორი სახელი არა „პრომეთე“, არამედ „პომეთეოსი“ იყო, თუმცა, მისი აზრით, მაინც „ამირანი“ სჯობდა.

ჟურნალის სარედაქციო კოლეგიის მიმართ, რომელსაც: ა. შანიძე, აკ. პაპავა, იოსებ ყიფშიძე და კონსტანტინე გამსახურდია შეადგენდნენ, კრიტიკოსი დადებითად გახლდათ განწყობილი და მომავალში მათ წარმატებას უსურვებდა.

მოგვიანებით „საქართველო“ ქუთაისელი ყმანვილების მიერ პოეტური აღმანახის გამოცემის ფაქტს გამოეხმაურა. მისი შეფასებით, „აისი“ „ცისფერი ყანების“ გამოდახილი იყო და ეს ახალგაზრდებიც ვალერიან გაფრინდაშვილის ირგვლივ იყვნენ შემოკრებილი [134].

„ცისფერი ყანების“ საერთო აძახილი, „აისში“ ასონანსების ხმარებაში იხატება და სიტყვის იმპრესიონისტულ ახმაურებაში [134]“, – წერდა გრ. რობაქიძე.

აღმანახის შექმნაში მონაწილეობდნენ ცნობილი „ცისფერყანელები“: ვალ. გაფრინდაშვილი, პ. იაშვილი, ტ. ტაბიძე, ასევე, კაზმული პროზის წარმომადგენლები: კ. კაპანელი, ნ. ასათიანი, ნ. მინიშვილი, ა. ბერეკაშვილი, და ა. შ.

გრიგოლ რობაქიძე მის მიერ გაზეთ „საქართველოს“ ფურცლებზე გამოქვეყნებულ რეცენზიაში „აისის“ პირველ ნომერში დაბეჭდილ ყველა ნაწარმოებზე საგანგებოდ შეჩერდა და თავისი აზრი გამოთქვა.

იმავე გაზეთის ფურცლებზე იგივე ჟურნალი განსხვავებულადაც შეფასდა. გრ. რობაქიძის ნეიტრალურ პოზიციას გ. ლეონიძე არ იზიარებდა. ის პირიქით „აისისა“ და „პრომეთეს“ მიმართ უარყოფით დამოკიდებულებას ამჟღავნებდა და წერდა: „აისი“ ავადმყოფი ყმანვილია, მას ბევრი უსვია „ცისფერი ყანებით [135]“, „თუ „აისში“ რტოული ძიებაა ლექსის, აქვეა ქართულ პროზის სიკვდილი [135]“, – ეს სიტყვები უსათუოდ „პრომეთეს“ ეხებოდა.

ლეონიძე გაცილებით რადიკალურ განცხადებებსაც არ მორიდებია და ცალკეულ ავტორებსაც აკრიტიკებდა. მაგალითად: ი. გრიშაშვილს „შუშებით ათვალმარგალიტებულ პოეტს“ უწოდებდა, რომლის რითმაც ქალურია და ლექსი სიტყვებით „მოჩირჩხლულია“.

„პრომეთეს“ ავტორების დახასიათებისას პუბლიცისტი კ. გამსახურდიას კეთილშობილსა და ცნობიერს უწოდებდა, მაგრამ

ამბობდა, რომ ის ვერ მოშორდებოდა ძველ „ტეხნიკასა“ და სახეებს.

ჩემი აზრით, ლეონიდის პოზიციას მთელი რედაქცია არ იზიარებდა, რადგან „საქართველო“ სიხარულით შეხვდა „პრომეთესა“ და „აისის“ დაარსებას. თუმცა კოლეგებს ნაკლებეც მიუთითა და ლეონიდის განსხვავებული მოსაზრებაც დაბეჭდა, რათა საზოგადოებას ალტერნატიული აზრისთვისაც მიექცია ყურადღება.

მოგვიანებით „საქართველოელებმა“ მკითხველის ყურადღება „მეოცნებე ნიამორების“ პირველ ნომერზე შეაჩერეს. „საქართველოს“ პუბლიცისტის, ტიცციან ტაბიძის, დამოკიდებულება კოლეგებისადმი საკმაოდ კრიტიკული იყო. ის წერდა, რომ ქუთაისში ვალ. გაფრინდაშვილმა და ალ. ცირეკიძემ ჟურნალი დააარსეს, რომელიც ზოგმა „ცისფერი ყანების“ მორიგ ნომრად მიიჩნია. „ნიამორებში“ მოთავსებულია ისეთი ავტორებიც, რომელნიც „ყანებისში“ ვერასოდეს ვერ დაიბეჭდებიან [136]“.

„მეოცნებე ნიამორების“ პირველი ნომრის პირველ გვერდზე დაიბეჭდა გრ. რობაქიძის „უაილდი პარიზში“, რომელსაც ტ. ტაბიძე დადებითად აფასებდა, თუმცა აღნიშნავდა, რომ სიტყვები „ზოგი ძველი ლექსიკონიდან არის აღებული და ზოგი ავტორისგან გამოგონილი, სტოვებს გაურკვეველობის შთაბეჭდილებას“.

ტიცციან ტაბიძე მოწონებით შეხვდა პ. იაშვილის „ოფელიას ორდენის კავალერს“, ვალ. გაფრინდაშვილის „მისტიურ მარულას“, „ჯვარისწერები დაისპის“, და ა. შ., თუმცა აცხადებდა, რომ გაფრინდაშვილისეულ სახეებს (ოფელია, დაისი და სხვა) მისი მოწაფეებიც იმეორებდნენ, რაც შაბლონს ბადებდა.

„მეოცნებე ნიამორების“ მკვეთრად გამოხატული უარყოფითი მხარე, ტიცციანის განცხადებით, ის იყო, რომ „ჟურნალში ბევრია ბალასტი და ყველაზე უფრო მიუღებელია მხატვრული ქრონიკა [136]“.

„საქართველოელებმა“ მკითხველს ფუტურზიმის არსი განუმარტეს. ამ ლიტერატურულ მიმდინარეობასთან დაკავშირებით რედაქციაში აზრთა სხვადასხვაობა იყო. იპ. ვართაგავა წერდა,

რომ ფუტურიზმი დეკადენტობა იყო და მისკენ მისწრაფება ცხოვრების წინსვლამ და ტექნიკის დახვეწამ გამოიწვია. მისი თქმით, ეს თავისებური ავადმყოფური შემოქმედება გახლდათ, რომელიც არარეალურს არეალურებდა. ფუტურიზმის მამამთავრად იპ. ვართაგავა ფრანგ ვერლენს ასახელებდა, ხოლო მის წინაპრად კი ბოდლერს მიიჩნევდა [137].

ამ მიმდინარეობის მიმდევართ: ბოდლერს, ვერლენს, მალარმეს, მეტერლინკსა და ოსკარ უაილდს ავტორი არაჩვეულებრივი, ანომალიური თვისებების მატარებლებს უწოდებდა და მიიჩნევდა, რომ მათ უთუოდ ნერვების დაზიანება ჰქონდათ, ანუ ვართაგავა ფუტურიზმს ავადმყოფთა მიმდინარეობას უწოდებდა [138].

იპ. ვართაგავას პოზიციას არ იზიარებდა გრ. რობაქიძე, მისი აზრით, „შეფერილი სმენა“ ნორმალური მოვლენა გახლდათ და ფუტურისტები ავადმყოფები არ იყვნენ. საკუთარი პოზიციის დასამტკიცებლად რობაქიძემ უამრავი რომანტიკოსის მაგალითი მოიყვანა, რომელთაც გრძნობათა და ხმათა ფერებით გამოხატვა ახასიათებდათ.

პუბლიცისტის თქმით, გოეთეს ამის შესახებ გამოკვლევა ჰქონდა, ხოლო ვილჰელმ ვუნდტი კი ფერთა გემოს შეგრძნების შესაძლებლობას ამტკიცებდა [139]. ამიტომ, მისი აზრით, ფუტურისტების „ფსიხიკის მერყეობასა“ და ნერვების დაზიანებაზე ლაპარაკიც არ შეიძლებოდა.

ამდენად, გრ. რობაქიძე იპ. ვართაგავას შეხედულებებს აბათილებდა. რაკილა ეს მასალები ერთი და იგივე გაზეთის ფურცლებზე დაიბეჭდა, უნდა ვივარაუდოთ, რომ „საქართველოებს“ მკითხველისთვის ერთი აზრის მოხვევა არ უნდოდათ. მათთვის მნიშვნელოვანი იყო, რომ საზოგადოება ალტერნატიულ პოზიციასაც გასცნობოდა და ლიტერატურული პროცესები მერე შეეფასებინა.

ამდენად, როგორც ვხედავთ, გაზ. „საქართველო“ მკითხველის ინფორმირებასა და ლიტერატურული გემოვნების ჩამოყალიბებას ერთმანეთთან წარმატებით ათავსებდა. გაზეთი მწერლობა-

ში მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვან ყველა მოვლენას მიმოიხილავდა და კრიტიკულად აფასებდა. ასეთი ქმედება ორმაგ ეფექტს იძლეოდა: მკითხველის გემოვნებასაც ხვენდა და შემოქმედთა ყურადღების კონცენტრირებასაც ახერხებდა.

11.2 ხელოვნება

ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის ორგანო „საქართველო“ დიდ ყურადღებას იჩენდა მისი თანამედროვე ხელოვნების მიმართ. 1918-1919 წლებში თეატრალური ცხოვრება გამოცოცხლდა. ამ მოვლენას გაზეთში სპეციალური რუბრიკა: „თეატრი და ხელოვნება“ დაეთმო, თუმცა კულტურის საკითხებზე ცალკე ვრცელი პუბლიკაციებიც ხშირად იბეჭდებოდა.

„საქართველოელთა“ აზრით, „ხელოვნება სულს უდგამს ადამიანს, იგი ესაუბრება საერთაშორისო ენით [140]“. ამიტომ მან არ იცის მტრობა და ეროვნება. სწორედ ამის გამო დაპირისპირებული ერები ერთმანეთის გენიოსებს დიდად აფასებდნენ. 1870 წელს, როცა გერმანიის ჯარი პარიზს იღებდა, ფრანგები ბეთჰოვენის, გერმანელი გენიოსის, ასი წლის თავს დღესასწაულობდნენ.

გაზეთის პუბლიცისტთა აზრით, ყოველ ეროვნებას თავისი თვისება და კოლორიტი ჰქონდა. მაგალითად, ჩვენს შემთხვევაში, მათი აზრით, ჭირსა და ლხინს აუცილებელ ატრიბუტად სიმღერა სდევდა. ამის საილუსტრაციოდ ილიკო აბაშიძეს ფრიდონთან მიმავალი ავთანდილის მიერ სიმღერით მხეცთა მოხიბვლის მაგალითი მოჰყავდა.

„საქართველოელები“ წერდნენ: „საჭიროა ყურადღება მიექცეს თეატრს, ოპერას, კონცერტებს, მხატვრობას, ხუროთმოძღვრებას, ფიზიკურ ვარჯიშობას და საერთოდ ხელოვნებას [141]“ და თავიანთი მოღვაწეობით ცდილობდნენ ხელი შეეწყოთ ამ დარგების განვითარებისთვის.

„საქართველოელებს“ ქართული თეატრის აღორძინების აუცილებლობა კარგად ესმოდათ. თავიანთ პუბლიკაციებში ეხებოდნენ ყველაზე მწვავე პრობლემებს. მაგალითად, ისინი გულისტკივილით აცხადებდნენ, რომ დრამატული საზოგადოების ორთვიანი დაპირების მიუხედავად, დამწვარი თეატრის აღდგენა მხოლოდ ლატარიის გაუნადგებელ თამასუქებზე იყო დამოკიდებული, რაც მიუღებლად ეჩვენებოდათ.

ამავე დროს დასის პრობლემაც აწუხებდათ და ღიად გამოხატავდნენ საკუთარ პოზიციას: „გამოვეთხოვეთ აბაშიძე, მესხიშვილ-ყიფიანებს და გაბუნია-ცაგარლისა და საფაროვ-აბაშიძე, ჩხეიძე-დავითაშვილის ასულთ და მათ მემკვიდრეებს ველარ ვხედავთო [141]“, – წერდნენ „საქართველოელები“.

პუბლიცისტთა სკეპტიციზმის მიუხედავად, დრამატული საზოგადოება ახალ იმედს ებლაუჭებოდა. კერძოდ, აცხადებდა: „ნაშოენია ბიუჯეტი, ამასთანავე განზრახულია სრულიად ახალი დასის შექმნა“ და ძველი გავლენისაგან გათავისუფლებო. ამის მისაღწევად დრამატული საზოგადოება დააარსებდა სტუდიას, რომელიც უფასოდ შეასწავლიდა: დიქციას, მიმიკას, გრიმს, პლასტიკას, რიტმს, დელ კროზის სისტემით ფარიკაობას, ხმის დაყენებასა და სხვა [141].

დრამატულ საზოგადოებას ამ საქმის ხელმძღვანელად და რეჟისორად გ. ა. ჯაბადარი მიუწვევია, რომელსაც 70-გვერდიანი ნიგნაკი – „დიქცია“ ეკუთვნოდა. „საქართველოს“ ეს კანდიდატურა მოსწონდა, რადგან მიიჩნევდა, რომ „დრამამ და განსაკუთრებით ტრაგედიამ გარყვნა ჩვენი სახიობა მით, რომ უცხო ენის ინტონაციას სესხულობდა არა თუ თარგმნილ პიესებში, არამედ ორიგინალურშიაც კი [142].“

პუბლიცისტები თამამად გამოხატავდნენ თავიანთ კრიტიკულ დამოკიდებულებასა და სკეპტიციზმს, ამავე დროს, არ ერიდებოდნენ არსებული რეალობისათვის თვალის გასწორებას, რასაც თუნდაც ამგვარი შეფასებები ცხადყოფს: ვნახოთ, როგორ შეძლებს ჯაბადარი ახალი დასის შექმნას, თუ ძველი ტრაფარეტობის

ჭაობში ჩაიხრჩობაო; თუ დრამატული საზოგადოება შენობას ვერ გამოძებნის, არაფერი გამოვა, რადგან სახაზინო თეატრი საოპეროდაა მოწყობილი, არტისტულ სახლს სომხობა და რუსობა დაიჭერს, სახალხო სახლი კი ისედაც უსარგებლოაო; სარაჯიშვილის მიერ დატოვებული თანხითა და ლატარეით ახალი შენობის აშენება შეიძლება, ამიტომ გეგმასა და ადგილზე ფიქრის დაწყება დროული იქნებაო [143].

„საქართველოს“ პუბლიცისტები დრამატული სტუდიის დასის რეპერტუარსა და შესრულებასაც კრიტიკულად აფასებდნენ. პირველ გამოსვლას სულაც მარცხი უწოდეს. მათი აზრით, ჯაბადარს უთუოდ ეროვნული დრამა უნდა წარმოედგინა, მან კი ბრიოს „სარწმუნოება“ დადგა. გაზეთი ამას ეგვიპტელთა ცხოვრების გადმოცემის ძალდატანებით ცდად მიიჩნევდა და მსახიობთა ოსტატობასაც ინუნებდა – „არტისტისათვის სცენაზე მისი საკუთარი სხეული მორჩილი ინსტრუმენტი უნდა იყოს [144]“.

გრიგოლ რობაქიძე თავის პუბლიცისტურ წერილში მკაცრად აკრიტიკებდა ხელოვანებს, მას არც მსახიობები მოსწონდა და არც მათი ხმა, წარმოდგენას კი „ვარჯიშობას“ უწოდებდა. კრიტიკოსმა გამოსვლა ერთმნიშვნელოვნად მკვეთრად უარყოფითად შეაფასა, ერთადერთი, რასაც უწონებდა დასს, ის იყო, რომ ამდენი ენერჯია კულტურულ „ვარჯიშში“ დაიხარჯა. რასაკვირველია, მსგავსი ირონიული შენიშვნები ნეგატიურ განწყობას უფრო ამძაფრებდა.

თუმცა გაზეთი იმის ჩვენებას შეეცადა, რომ მიუხედავად უარყოფითი შეფასებისა, სტუდიას ფარ-ხმალი არ უნდა დაეყარა და მეცადინეობით წარმატებისთვის მიეღწია. ეს ის შემთხვევაა, როცა კრიტიკა მტრობად კი არ უნდა ჩაითვალოს (ასე არც არის), არამედ სწორი გზის ჩვენებად და ნაკლოვანებათა გამოსწორების საფუძვლად. კრიტიკა აქ „სარკის“ ჩვეულ ფუნქციას ასრულებს.

„საქართველოელები“ „ვოზროჟდენიეს“ ქართული კულტურის სიახლეებისადმი გულგრილობას საყვედურობდნენ. მათ განსაკუთრებით ის ფაქტი აღელვებდათ, რომ ამ რედაქციაში ქართველები მუშაობდნენ, რეცენზენტებიც ჰყავდათ, მაგრამ პირველ

ქართულ ოპერაზე („ქრისტიანე“), არაფერი გამოუქვეყნებიათ. წარმოდგენა რამდენჯერმე გაიმართა, თუმცა მისთვის „ვოზროჟდენი-ეს“ ყურადღება მაინც არ მიუქცევია.

კარგარეთელი აცხადებდა, რომ მან თავად შეიარა „ვოზროჟდენიეს“ რედაქციაში და ამ თემაზე რამის დაწერის ნებართვა ითხოვა. ბ. სამინსკიმ კი უპასუხა, რომ რეცენზენტმა ამ ოპერაში ვერავითარი ღირსება ვერ იპოვა და ამიტომაც არ გამოეხმაურაო. მოგვიანებით აღმწოთებული კარგარეთელი წერდა, კრიტიკა რალაცის გათვალისწინების საშუალებას წარმოადგენს, უგულბელყოფა კი ცოცხლად დამარხვის ტოლფასიაო: „საწყალი ქართველი მუსიკოსები, როდემდის უნდა იყვნენ თავიანთ მინა-წყალზედაც კი განუკითხავნი და თავისუფალ სამშობლოში მშიერ-მწყურვალნი [145]“. გაზეთის პუბლიცისტთა პოზიციით, პირველი ქართული ოპერის დადგმა იმდენად მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო, არაფრით არ შეიძლებოდა, მისი იგნორირება. ნაკლოვანებების გამოსწორებას კი დასი მაშინ შეძლებდა, თუკი კრიტიკოსები სწორ გზას მიუთითებდნენ. სხვაგვარად, მათი აზრით, ქართული კულტურის განვითარება წარმოუდგენელი იყო.

„საქართველოს“ პუბლიცისტები არც არაპოპულარულ განცხადებებს გაურობდნენ. კრიტიკის ობიექტად პატივსაცემი ხალხიც არაერთხელ უქცევიათ, თუ მათი აზრით, ისინი თავიანთი ქმედებით ამას იმსახურებდნენ. მაგალითად, შეგვიძლია დავასახელოთ ილია აბაშიძის მიერ კომპოზიტორ ფოცხვერაშვილის გაკრიტიკების ფაქტი. ის მუსიკოსს შეუფერებელ ქცევაში ადანაშაულებდა და არასერიოზულ ტიპად, ლაზღანდარად მიიჩნევდა, რომელიც, მისი თქმით, ჰიმნ-საგალობელთა აკადემიის კონცერტზე სულაც ქულაჯით გამოვიდა, რითაც საკუთარი ხასიათი კიდევ ერთხელ გამოააშკარავა.

აბაშიძე ჰიმნსა და ტექსტსაც აკრიტიკებდა: „სიტყვებიც (ლექსი) და მუსიკაც ხალხური უნდა აიღოს კომპოზიტორმა და არა გერმანული ჰიმნი, როგორც ეს დაამახინჯა ფოცხვერაშვილმაო [146]“.

პუბლიცისტი მას ასეთ ულტიმატუმს უყენებდა: „მოვითხოვთ, რომ ბ. ფოცხვერაშვილი დაემორჩილოს „ესტრადის“ ეთიკასა ან ჩამოეცალოს მას [146]“.

როგორც ვხედავთ, კრიტიკოს აბაშიძისთვის ყოველგვარი კომპრომისი მიუღებელი იყო, რადგან საქმე ჰიმნსა და მის ავტორს ეხებოდა.

მოგვიანებით, როცა ფოცხვერაშვილი ჰიმნ-აკადემიის გაფართოების საქმეს შეეჭიდა, „საქართველომ“ კრიტიკის საბაბი ისევ აღმოაჩინა. ამ შემთხვევაში, გაზეთს ამ ორგანიზაციის სახელწოდება არ მოსწონდა, რადგან ის ამერიკულ რეკლამას აგონებდა. მათი აზრით, კი ქართულ საქმეს ქართული სახელი უნდა რქმეოდა.

„საქართველოელები“ დიდი სიხარულით აშუქებდნენ მუსიკოსთა ყოველ ახალ წამოწყებას და ცდილობდნენ თავიანთი კეთილი რჩევებითაც გაენიათ მათთვის სამსახური. ამ ქმედებაში იგრძნობოდა კიდევ მათი პატრიოტიზმი და პროფესიონალიზმი.

ამის დასტურად რამდენიმე მაგალითის მოხმობაც საკმარისია – „საქართველოელები“ მუსიკალური სასწავლებლის რეორგანიზაციის ფაქტს მიესალმებოდნენ, რაც ქართულ ენაზე სწავლებას, ქართული მუსიკის შეგროვების ორგანიზებასა და ეროვნული ხელოვნების განვითარებაზე ზრუნვას ითვალისწინებდა, ანუ გაზეთი მუდმივი კრიტიკის რეჟიმს კი არ ირჩევდა, არამედ გულწრფელად იწონებდა იმას, რაც ხარისხიანად კეთდებოდა.

„საქართველო“ ილიკო ქურხულის მიერ წამოყენებულ მოხეტიალე დამკვერელთა კონსერვატორიის დაარსების იდეასაც გამოეხმაურა, პუბლიცისტი საქმის წამომწყებს მუსიკოსთა მობილიზაციასა და მათ შორის კომისიის არჩევას ურჩევდა [147].

თუ ყოველგვარ მუსიკალურ სიახლეს გაზეთი „საქართველო“ დიდ ყურადღებას უთმობდა და კოლეგებისგანაც იმავეს მოითხოვდა, გასაკვირი არ არის, რომ ზაქარია ფალიაშვილის ოპერის – „აბესალომ და ეთერის“ პრემიერას, რომელიც 1919 წლის 21 თე-

ბერვალს უნდა გამართულიყო, ისინი განსაკუთრებულ მოვლენად აღიქვამდნენ და ჯეროვნადაც გააშუქებდნენ.

მანამდე, რამდენიმე ხნით ადრე, მსმენელთა სამსჯავროზე დ. არაყიშვილის „თქმულება შოთა რუსთაველზე“ გამოვიდა. გაზეთს განსაკუთრებით ის ახარებდა, რომ ორი კვირის განმავლობაში ორი ახალი ოპერა დაიბადა.

ოპერების შეფასებისას პუბლიცისტი აღნიშნავდა: „შოთა ქართული მუსიკის აღმოსავლეთური თარგია, ხოლო „აბესალომ“ იმავე მუსიკის ეროვნული თარგი [148]“; „აბესალომ და ეთერი“ ეპიური დრამის შინაარსს შეეფერება და საორკესტრო ფერადებითაც მდიდარია. მასში დაცულია ყველა საოპერო ტრადიცია და ყველა მოვლენას თავისი ლაიტმოტივი აქვს.

თითოეული არია, მსახიობთა ოსტატობა, დადგმა, ალ. ზალცმანისეული დეკორაცია საგანგებოდ იყო შეფასებული და, საერთო ჯამში, „საქართველო“ ამ მოვლენას დადებითად გამოეხმაურა.

„საქართველოელები“ კულტურის მუშაკთა დასაცავად ხშირად გამოდიოდნენ. ერთი მაგალითის დასახელებაც საკმარისია, იმის საჩვენებლად, თუ როგორ აფასებდნენ ისინი შემოქმედებს.

გაზეთი წერდა: მთავრობის განკარგულებით, მათ ერთგვარი შემუშავებული ნიშანი უნდა გადასცემოდათ. პირველი ჯილდო კი უცხოელ მომღერალს მიაკუთვნეს, „ჩვენ არა ვართ იმის წინააღმდეგნი, რომ უცხოელიც იყოს დაჯილდოვებული თუ კი ეს მან დაიმსახურა, მაგრამ ჩვენების დაჩაგვრას და გულის ტკენასაც ვერ შევურიგდებით [149]“.

გაზეთის მასალათა შესწავლა იძლევა საფუძველს განვაცხადოთ, რომ „საქართველოელები“ ხელოვნებისა და კულტურის თემატიკას ჯეროვან ყურადღებას უთმობდნენ, ამის დასტურია მუდმივი რუბრიკის – „თეატრი და ხელოვნება“ – არსებობა. ამ რუბრიკაში კულტურული ღონისძიებების შესახებ მცირე მოცულობის მასალები იბეჭდებოდა, სადაც მითითებული იყო: ღონისძიების თარიღი, მონაწილეთა ვინაობა და ავტორის აზრი.

როგორც ვხედავთ, „საქართველო“ ყველანაირად ცდილობდა კულტურის სამსახურში ჩამდგარიყო, განსაკუთრებით აღსანიშნავია კრიტიკულ მასალათა მაღალი დონე, რაც ავტორთა კომპეტენტურობაზე მიუთითებს.

12. საშინაო პოლიტიკა „საქართველოთა“ თვალთახედვით

გაზეთი „საქართველო“ სპეციალურ რუბრიკაში – „კორესპონდენცია“ ქვეყანაში მიმდინარე პოლიტიკურ პროცესებს აქტიურად აშუქებდა. აქ განთავსებული პუბლიკაციები უმთავრესად აღწერიითი ხასიათის იყო და მკითხველს სხვადასხვა რაიონის, კუთხის ან ქალაქის პრობლემებს აცნობდა.

გაზეთში ვრცელი მასალები იბეჭდებოდა, რომლებიც არა რომელიმე კუთხის ცალკეულ პრობლემას, არამედ მთელი ქვეყნის ინტერესს ეხებოდა. პუბლიკაციათა შესწავლის საფუძველზე რამდენიმე ძირითადი პრობლემა გამოიკვეთა, რომლებზეც „საქართველოელები“ ყურადღებას განსაკუთრებით ამახვილებდნენ:

„საქართველო“ ოსეთის მხრიდან გარდაუვალ საფრთხეს გრძნობდა და ყველანაირად ცდილობდა მთავრობა მკაცრი ღონისძიებების გატარების აუცილებლობაში დაერწმუნებინა.

გაზეთი აღშფოთებას ვერ მალავდა კირილე ნინიძის პუბლიკაციის გამო, რომელიც „ერთობაში“ დაიბეჭდა და ოსთა მოძრაობას სათანადოდ ვერ აფასებდა. „არის მიმდინარეობა, თუმცა სუსტი, რომელიც ცდილობს ნაციონალური ხასიათი მისცეს მოძრაობასო [150]“, – წერდა ნინიძე, თუმცა „საქართველოელთა“ აზრით, ვერც „ერთობა“ და ვერც ცხინვალის ამბების თვითმხილველი ნინიძე ვერ ხვდებოდნენ, რომ „ოსებს სხვის მიწა-წყალზე საკუთარი სახელმწიფოს დაარსება ჰქონდათ განზრახული [150]“. ისინი ჩრდილო ოსების შემწეობითა და ბოლშევიკების ფულით იყვნენ გულმოდგინეულები. მთავრობა კი დამარცხებული ოსების მეთაურებს მიტინგებზე ღარიგებებს აძლევდა და ვერც კი ამჩნევდა, რომ ისინი თავიანთი მიზნების განხორციელებას განაგრძობდნენ.

„საქართველოელთა“ აღშფოთებას მთავრობის გულუბრყვილობა იწვევდა: „ჩვენ არ ვიცით, სად გადაწყდება ოსობის საკითხი, პარლამენტში, თუ ბრძოლის ველზე. ყოველს შემთხვევაში, უეჭველია, რომ ეს საკითხი საქართველოს შინაური საკითხია [151]“.

„საქართველო“ ცდილობდა დაესაბუთებინა, რომ ოსებს დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნის ილუზია არ უნდა ჰქონოდათ. საკუთარი პოზიციის არგუმენტირებისათვის პუბლიცისტები სხვადასხვა მეთოდებს მიმართავდნენ: „ჯავის ხეობის ოსებს აქვთ თავიანთი ენა, მაგრამ არა აქვთ ლიტერატურა, და ეროვნული კულტურა, ამიტომ შეუძლებელია ოსურ კულტურულ ან ტერიტორიულ ავტონომიაზე ლაპარაკი [151]“. ამიტომ, ვინც ოსებს გონებას უმღვრევს, „რუსეთის იმპერიალიზმის საქმეს“ აკეთებსო. პუბლიცისტები ცდილობდნენ, მთავრობა საფრთხის რეალურობაში დაერწმუნებინათ, ოსებისთვის კი განემარტათ, რომ არც კულტურა და არც შესაძლებლობა ხელს არ უწყობდათ რამენაირი ავტონომიის შექმნისათვისაც კი და უნდა შეეგნოთ, რომ საქართველოს გარეშე მიმშილი ელოდათ.

„საქართველო“ საინგილოს გაკარგვის რეალურ საფრთხესაც გრძნობდა. ისინი მთავრობის გასაგონად მაჰმადიანების მიერ ინგილოთა სისხლიან დევნაზე განცხადებებს ხშირად აკეთებდნენ, მაგრამ, მათივე თქმით, ასეთ პუბლიკაციათა შინაარსი მმართველობას მალევე ავინყდებოდა. გაზეთი ყველას ინგილოთა მიშველებისკენ მოუწოდებდა და აცხადებდა: „ახლა მაინც ვუსმინოთ ტანჯულ ინგილოებს, ახლა მაინც ვიღონოთ რამე, რომ ამ ბედშავ ჩვენს ძმებს შეუნარჩუნოთ ფიზიკური არსებობაო [152]“.

მოგვიანებით, როცა საინგილოს ბედი სავალალოდ გადაწყდა, „საქართველო“ მწუხარებით აღნიშნავდა: ის „დაგვეკარგა, მხოლოდ იმიტომ, რომ ჩვენი დარაჯები დროით ვერ ჩავაყენეთ საინგილოს მიჯნაზე [153]“. თუმცა რედაქცია ფარ-ხმალს მაინც არ ყრიდა და მთავრობას მძიმე მდგომარეობიდან ასეთ გამოსავალს სთავაზობდა: „მეგობრულად გამოველაპარაკოთ თვით იმ „საყდარის“ მეპატრონებს, დავპირდეთ ადმინისტრაციული თუ კულტურული თვით მმართველობაც და ასრე შემოვუერთოთ ჩვენს რესპუბლიკას [154]“.

ყველაზე მთავარი მაინც ის გახლდათ, რომ არც დედაქალაქს უღბინდა. „საქართველოელები“ თბილისის ბედზეც წუხდნენ და

დედაქალაქის თვითმმართველობის უნიათობა აღიზიანებდათ, მაშინ, როცა ქალაქი გაუსაძლის პირობებში იყო, მთავრობა არაფერს აკეთებდა.

გაზეთი წერდა: „მცხოვრებნი მშიერ-მწყურვალნი უპატრონოდ დარჩენილნი ლამის ერთი მეორის ხორციით გაძლნენ, – და ისინი, ვინც მათ სახსნელად მათივე ხმებით არიან არჩეულნი მხოლოდ ჩხუბსა და კინკლაობას უნდებიათ [155]“. ამას ისიც ემატება, რომ „საქართველოს დამოუკიდებლობისას, ქართველ ხმოსანს არ ალაპარაკებენ ქართულად საქართველოს დედა ქალაქში [155]“.

ეს უკანასკნელი გარემოება „საქართველოელებს“ ავიქრებიანებდათ, რომ ქალაქის საბჭოს ხმოსნებს სურდათ თბილისი რესპუბლიკაში დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ გამოეცხადებინათ. იქ, მათი აზრით, ბოლშევიზმის სუნი ტრიალებდა. გაზეთი აღშფოთებით აღნიშნავდა: „დღესაც ჩვენი დედა ქალაქის საბჭოსა და გამგეობაში საქმის წარმოება და ბჭობა უცხო ენაზედ სწარმოებს და როდესაც ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის წარმომადგენელმა იქ ქართულად ხმა ამოიღო, სიცილიც დააყარესო [156]“.

დედაქალაქის შესახებ პუბლიკაციათა მთელი სერია დაიბეჭდა, რომელიც მომრავლებულ პრობლემებს შეეხებოდა და მთავრობის მხრიდან სასწრაფო ჩარევას საჭიროებდა:

სასურსათო გამგეობის სიკოტრემ ხალხი შიმშილობამდე მიიყვანა, წერდა „საქართველო“, – მომრავლდა სპეკულაციის ფაქტები საზიზღარ ფორმებში, სამეურნეო და ადმინისტრაციული აპარატები დაიშალნენ, არ იყო ელექტრონი, წყალი, ტრანსპორტი, ამას ხოლერის ეპიდემიაც დაერთო, რის ფონზეც „ალექსანდროვის“ საავადმყოფოც დაიხურა. ყოველივე ამას დიდი სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობა აქვს და აუცილებლად უნდა მიექცეს შესაფერი ყურადღება [157];

სოციალ-დემოკრატებმა ქალაქის საბჭოში ჰეგემონობა სომხებს ჩამოართვეს და ქართველებს გადასცეს, თუმცა, გაზეთის შეფასებით, დედაქალაქის საქმე წინ არ წასულა. „საქართველოელები“ მხოლოდ ერთ გამოსავალს ხედავდნენ, მათი აზრით, ერთი

თვის განმავლობაში პარლამენტში ქალაქებისთვის ახალი კანონი უნდა დამტკიცებულიყო. მთავარი მოთხოვნა თბილისის ქალაქის საბჭოს დაშლა იქნებოდა [158].

გაზეთის აზრით, დედაქალაქის გაქართულება უნდა დაწყებულიყო, პირველ რიგში, კომისიას ქუჩებისთვის წარწერები არა მარტო უნდა შეეცვალა, არამედ ქართული სახელები დაერქმია. „საქართველო“ აცხადებდა: „უნდა მოხდეს გაერთიანება შეძლებისდაგვარად ქალაქის გამგეობისა და მის ხელქვეით დაწესებულებათა [159]“.

„საქართველოელები“ მხოლოდ პრობლემათა წამოჭრით არასოდეს კმაყოფილდებოდნენ, ისინი სავალალო ვითარებიდან გამოსვლის საკუთარ ვერსიას წარმოადგენდნენ. საშინაო პოლიტიკაში დადებითი ძვრების მისაღწევად, მათი აზრით, შემდეგი ქმედებები იყო საჭირო: „ერობის სახით ჩვენ უნდა შევქმნათ ძლიერი ორგანიზაცია მთელი ქვეყნისა და ხალხისათვის, რომელსაც თამამად უნდა დაეყრდნოს ჩვენი მთავრობა, რომელსაც იგი ნდობით გაყვება [159]“; მათი თქმით, უნდა შექმნილიყო სასოფლო თვითმმართველობა და ცენტრალი, რომელიც მათ მუშაობას კოორდინირებას გაუწევდა. ერობის თავმჯდომარეს მთავრობასთან უშუალო კავშირი უნდა ჰქონოდა. მათი გაანგარიშებით, შინაგან საქმეთა სამინისტრო ორ მთავარ ნაწილად: სათვითმმართველო ერთეულად და საადმინისტრაციო და მოქალაქეობრივი წესრიგის დეპარტამენტებად უნდა დაყოფილიყო; ყველაფერ ამასთან ერთად „საქართველოელები“ ტელეგრაფის ნაციონალიზაციას მოითხოვდნენ [160]. ამის საფუძველს ოცი წლის წინ ვალიკო გუნიას მიერ გადმოქართულებული მორზესეული ანბანი იძლეოდა, რომელშიც, ხმარებიდან გამოსულ ასოთა გამოკლებით, 33 ნიშანი შედიოდა.

გაზეთს 1897 წელს ვ. გუნიას კალენდარში განთავსებული, მათე იანქოშვილისგან ქართულად გადმოღებული, მორზესეული ნიშნებიანი ანბანი ნიმუშად მოჰყავდა. მას რუსული, ფრანგული და ქართული ასოები ჰქონდა წარმოდგენილი.

ამავე დროს, „საქართველო“ რკინიგზის რეორგანიზაციის პრობლემასაც წამოწევდა. სპირიდონ კედია წერდა: „გვლუპავს რუსეთის სკოლა და აზიური ბუნება“, „რა უმწეობა და უსუსურობა უნდა მეფობდეს ამ წრეებში, რომ ამ ერთ მტკაველ რკინის გზაზე კაცმა დისციპლინა და წესი ვერ დაამყაროს [161]“.

საერთო მდგომარეობის გამოსასწორებლად „საქართველო“ ერთობლივ ძალისხმევას ითხოვდა. ის აცხადებდა: „დრო არის ყველამ იბრუნოს პირი ყოველდღიურ შრომისკენ, რომ დაგროვდეს ჩვენს სამშობლოში ჩვენი კულტურული წინამსვლელობისათვის აუცილებელი დოვლათი [162], „მთავრობამ ერის პოტენციური ძალა აამოძრავოს ეროვნული სიმდიდრის შესაქმნელად [162]“.

ქვეყნის გაძლიერების აუცილებელ პირობად „საქართველოს“ პროვინციებისათვის ფუნქციათა გადანაწილება მიაჩნდა. ჩემი აზრით, ეს პრობლემა დღესაც აქტუალურია.

იოსებ ხახანაშვილი წერდა: „სათანადო უწყებამ თავის დროზე არ მოუღო ბოლო ასეთ ყოვლად შეუწყნარებელ კულტურულ ცენტრალიზაციას, ჩვენ ისეთივე კულტურულ კატასტროფას უნდა მოველოდეთ, როგორიც რუსეთს მოუვიდათ უბრალო პოლიტიკური ცვლილების გამო. არ შეიძლება კულტურული ენერჯის თბილისში დაგროვება და პროვინციის უდაბნოდ ქცევა [163]“. ეს მართებული პოზიციაა, რადგან ქვეყნის მთელი პოტენციალის ერთ წერტილში აკუმულირებით რეგიონები უფუნქციოდ რჩება, რაც მთელი ქვეყნის წინსვლაზე უარყოფითად მოქმედებს, ამიტომ „საქართველოელთა“ ეს მოსაზრება დასაფიქრებლად მიმაჩნია.

წინამდებარე მასალის გაცნობის შემდეგ თამამად შეიძლება აღინიშნოს, რომ „საქართველო“ ქვეყანაში მიმდინარე პროცესებს აქტიურად და თანმიმდევრულად აშუქებდა და ყველა პრობლემასთან დაკავშირებით საკუთარი პოზიცია და გამოსავლის თავისეული ვერსია გააჩნდა, რისი გათვალისწინებაც, ჩემი აზრით, მთავრობის მხრიდან უპრიანი იქნებოდა.

13 თავი. „საქართველო“ პოლიტიკის საკითხებთან დაკავშირებით

გაზეთი „საქართველო“ მსოფლიოში განვითარებულ მოვლენებზე ხშირად წერდა. პუბლიცისტები მსოფლიოს მაშინდელი ჰეგემონი ქვეყნის – გერმანიის მიმართ კეთილგანწყობილნი იყვნენ და მის მოკავშირეობაზე დიდ იმედებს ამყარებდნენ. თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ „საქართველოელები“ მომავალში ზესახელმწიფოდ ამერიკას მოიაზრებდნენ.

გაზეთ „საქართველოს“ პუბლიკაციების ანალიზის საფუძველზე შეიძლება განვაცხადოთ, რომ, მათი შეხედულებით, ჩვენი და დიდ სახელმწიფოთა ინტერესების თანხვედრას იმდენად ძლიერი ტალღის წარმოქმნა შეეძლო, რომ ეს უკანასკნელი რუსეთის პოლიტიკურ ორბიტას საბოლოოდ მოგვწყვეტდა.

„უკუღმართია და თავისებური რუსეთის რევოლუცია, უსისტემო და ტლანქია იგი, როგორც თვით უმთავრესი მოქმედი მასში სლავენის ერი“, – წერდა რ. ინგილო. მისი აზრით, ბოლშევიკური პარტიის აღზევებამ დამფუძნებელი კრება გარეკა და რუსეთის ცენტრალისტური მიდრეკილება უფრო გაამწვავა, რამაც ის დაშალა კიდევ. ამიტომ ჩაგრულ ერებს და, მათ შორის, საქართველოსაც დაგროვილი ენერგია სათავისოდ უნდა გამოეყენებინათ [164].

ჩრდილოელი მეზობლის მიერ საკუთარი ინტერესების გატარება რ. ინგილოს თითქმის შეუძლებლად მიაჩნდა, რადგან ბოლშევიკურმა ზავმა მას გერმანიის პირობების მიღება აიძულა და თითქმის მთელი ბალტიის მხარე და პოლონეთი ჩამოაცალა. ასევე, 1925 წლამდე რუსეთი ვალდებული იყო მისთვის სამთამადნო სიმდიდრე უბაჟოდ გაეტანებინა [165].

ა. ასათიანი წერდა: „ბოლშევიკური ზავის შემდეგ რუსეთი ისპობა არა მარტო როგორც პირველხარისხოვანი იმპერია – ის ეხლა მესამე ხარისხოვან ევროპის სახელმწიფოდაც აღარ ჩაითვლება“. სოციალისტებმა დერჟავა დაშალეს და გააკოტრეს, ამიტომ ჩაგრულმა ერებმა თავიანთ თავს უნდა მიხედონო [166], – როგორც

ჩანს, ისტორიის ჩარხის სხვაგვარად შეტრიალებას ვერავინ წარმოიდგენდა.

მეტიც, „საქართველოელთა“ პოზიციით, გერმანიისა და საქართველოს ინტერესები ერთმანეთს ეთანხმებოდა, რადგან მსოფლიო ჰეგემონს რუსეთი ინდოეთისკენ მიმავალ გზად სჭირდებოდა. ამიტომ, ოსმალეთის მეშვეობით, ის დერჟავისთვის შავ ზღვას დაახშობდა, რაც ჩვენს ქვეყანას ხელს აძლევდა.

რუსეთთან დაკავშირებით „საქართველოში“ ვკითხულობთ:

„ბოლშევიკებმა მართლაც დიდი რევოლუცია მოახდინეს. მათი წყალობით რუსეთი გამოვიდა ინგლის-საფრანგეთის კოალიციიდან და მზად არის გერმანიის პოლიტიკურ ორბიტაში შევიდეს“. ამიერიდან ვილჰელმ მეორეს ლენინი და ტროცკი აღარ სჭირდება [167];

„ამიერ-კავკასიის განთავისუფლებულ ხალხს რუსეთის აღდგენა და ეროვნული თავმოყვარეობის გაღვიძება ასიამოვნებს, მაგრამ იმას კი ვერ შეურიგდება, რომ ამ ფაქტს შედეგად მოჰყვეს ჩვენი ქვეყნის განმეორებითი ოკუპაცია [168]“;

„ეს უზარმაზარი იმპერია ხელოვნურად არის შექმნილი და მისი სხვადასხვა ნაწილები ერთი მეორეზე მექანიკურად მიკონინებული“, თუმცა მისი აღდგენა შესაძლებელია, მაგრამ „ეს ოჯახი ყოფილი რუსეთის იმპერია კი არ იქნება, არამედ ალბად ეს იქნება მოსკოვის რუსეთი, რომელიც შეადგენს ერთს სხეულს, ერთს ქვეყანას, ერთ ტერიტორიას“; „რუსეთის აღდგენა მოსალოდნელია თუნდაც იმიტომ, რომ დიდი ევროპის სახელმწიფოები ამ მხრივ ნივთიერად დაინტერესებულნი არიან“. კავკასიის დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად დაშლა კი, ოსმალეთის გარდა, ყველა დიდ სახელმწიფოს ხელს აძლევს [169].

„საქართველოელთა“ გააზრებით, რუსეთის აღდგენა არა დერჟავად, არამედ სახელმწიფოდ სრულიად რეალური იყო, რადგან ეს დიდი ქვეყნების სურვილიც გახლდათ, როგორც ის, რომ კავკასია დამოუკიდებელ სუბიექტებად დაშლილიყო. როგორც

ჩანს, მათ რუსეთთან ნორმალური თანაცხოვრების იმედი ჰქონდათ.

გაზეთი აცხადებდა: „ჩვენ გვსურს რუსეთი აღდგეს სახელმწიფოებრივად, მაგრამ ვერავითარ შემთხვევაში ვერ შევეურიგდებით იმას, რომ მისი აღდგენა იყოს დასაწყისი განთავისუფლებულ ხალხთა დამოუკიდებლობის აღსასრულისა [169]“.

„საქართველო“ არ ეთანხმებოდა ქ. უფაში შეკრებილი სახელმწიფო სათათბიროს გადაწყვეტილებას, რომლის ძალითაც რუსეთს „ფედერატიული“ კავშირის საფუძველზე განდგომილი ოლქების შემოერთება სურდა, მცირე ერებისთვის კი პერსონალურ-ტერიტორიული ავტონომიის მინიჭებას აპირებდა. „საქართველო“ ამ გადაწყვეტილებას რუსების იმპერიალისტების „იარაღის ჟღარუნად“ ნათლავდა და ემიჯნებოდა.

ცნობილია, რომ ჩვენი ქვეყნის მიერ დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ მას სომხეთმა და აზერბაიჯანმაც მიბაძეს. „საქართველოელები“ ამ ფაქტს კანონზომიერად მიიჩნევდნენ: „ამიერკავკასიის კონგლომერატული ერთეული სრულად მოკლებული იყო ნორმალური სახელმწიფოს თვისებებს და პირველ დღიდანვე განიცდიდა რღვევის პროცესს“, „საქართველო სიამოვნებით ეგებება ახალს პოლიტიკურ ერთეულებს და იმედოვნებს, რომ მასთან მეგობრული განწყობილება ექმნება [170]“. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ მეზობლები საქართველოს სუვერენიტეტს ასეთი სიხარულით არ შეჰგებებიათ. „საქართველოელები“ სინანულით აღნიშნავდნენ: აქამდე, როცა ჩვენი ქვეყანა რუსეთს, მაჰმადიანებს, სომხებს აშენებდა და თვითონ ინგრეოდა, მას ემეგობრებოდნენ და ემეზობლებოდნენ, ხოლო, როცა სათავისოდ დაიწყო ზრუნვა, ყველანი აუჯანყდნენო.

დაშნაკუტიუნის გაზეთმა „ლრაბერმა“ ამიერკავკასიის დანგრევაში ჟორდანიას, რამიშვილისა და ჩხენკელის პოლიტიკა დაადანაშაულა, „საქართველოს“ განცხადებით კი მათი საქმიანობა „სხვებისთვის უფრო ნათელი იყო, ვიდრე თვით საქართველოსთვის [171]“.

პუბლიცისტები წერდნენ: მათ არც ჩვენი დამოუკიდებლობა მოსწონდათ და არც ის, რომ „სომხეთის მთავრობას წინადადება მიეცა თფილისიდან გასულიყო,“ „საქართველო შეუდგა თავის სახელმწიფოს მოწყობას და ის შეეცდებოდა თავის ტერიტორიაზედ განმტკიცოს თავისი სუვერენიტეტი [171]“.

„საქართველოელები“ მიესალმებოდნენ მთავრობის გადანყვეტილებას, რომლის თანახმადაც საგარეო პოლიტიკის საფუძვლად „სრული დამოუკიდებლობა და ნეიტრალობა“ ცხადდებოდა. მათ გერმანიისა და მის მოკავშირეთა: ავსტრია-უნგრეთისა და ბულგარეთის დახმარების იმედიც ჰქონდათ: „შვეციის და დანიის მთავრობათ, ფაქტიურად უცვნიათ უკვე საქართველოს დამოუკიდებლობა, სხვებიც ნელ-ნელა გვცნობენ [172]“, – წერდა გაზეთი. ასეთ დროს ის საზოგადოებასაც და მთავრობასაც განსაკუთრებული სიფხიზლის გამოჩენისკენ მოუწოდებდა: „ქართველ ერს ერთი რამ მუდამ უნდა ახსოვდეს – საგარეო პოლიტიკაში ჩვენ უნდა გვაავსებოდეს ყოველივე პარტიული უთანხმოება და ვიყვეთ, როგორც ერთი პიროვნება [172]“.

საგარეო პოლიტიკაზე მსჯელობისას „საქართველო“ მსოფლიო ასპარეზზე ინგლისის როლის წამოწევასაც უსვამდა ხაზს, რაც, მათი აზრით, რუსეთისთვის მომგებიანი უნდა ყოფილიყო. „ინგლისელები უპირველესად ყოვლისა ხელს შეუწყობენ ბოლშევიკური მთავრობის დამხობას და რუსეთის აღდგენას ეთნოგრაფიულ საზღვრებში [173]“. „საქართველოელებს“ შესაძლებლად მიაჩნდათ რუსეთის 1914 წლის ისტორიულ ტერიტორიამდე და მეტადაც გაზრდა.

ამასთან დაკავშირებით „საქართველო“ წერდა: „ამ შესაძლებლობას ჩვენ უნდა დავუპირდაპიროთ მტკიცე ნაციონალური თვითშეგნება და სხვა დაინტერესებულ ერებთან შეთანხმებით და სოლიდარული მოქმედებით შევქმნათ საკმარისად ძლიერი ოპოზიცია [174]“.

„საქართველოს“ პუბლიცისტთა აზრით, ეროვნული სუვერენიტეტის შესანარჩუნებლად მთავრობას ყველა ღონე უნდა ეხმარა.

ბუმბერაზთა შერკინების დროს ნეიტრალიტეტის შენარჩუნება, სხვა შემთხვევაში კი საკუთარი ინტერესების შესაბამისად მოქმედება, ყველაზე სწორი ტაქტიკა იქნებოდა მაშინ, როცა რუსეთ-გერმანია-ინგლისის შორის ურთიერთობა განუწყვეტელი ცვალებადობით ხასიათდებოდა.

გაზეთი ყურადღებით აკვირდებოდა გერმანიის რევოლუციის განვითარებასა და სპარტაკელთა აჯანყებას, მათი აზრით: „გერმანიის რევოლუცია საერთოდ იმ გზით მიდის, რომელიც რუსეთის რევოლუციამ განვლო [175]“, თუმცა კლასობრივი ანტაგონიზმი, „საქართველოს“ აზრით, აქ უფრო თვალშისაცემი იყო.

„საქართველო“ დიდ იმედებს ამყარებდა „ხალხთა ტრიბუნალზე“. გაზეთის პუბლიცისტები ფიქრობდნენ, რომ ეს სამშვიდობო კონფერენცია მიიღებდა დიადი სამსჯავროს ხასიათს: „ის იქნება ხალხთა ტრიბუნალი. იქ უნდა წარდგეს ყოველი თავისი ცოდვებითა და კეთილი ნამოქმედარით. მისთვის ემზადებიან გაფაციცებით ევროპისა და აზიის სახელმწიფონი [176]“. იმედის საფუძველს ის იძლეოდა, რომ იქ მიღებული გადაწყვეტილება საყოველთაო უნდა ყოფილიყო.

სამაგიეროდ, „საქართველოელთა“ დამოკიდებულება ხალხთა ლიგის მიმართ სრულიად საპირისპირო იყო. ამ ორგანიზაციას საფუძვლად მუდმივი ზავის იდეა ედო, რომელიც ძველმა ისტორიკოსებმა შეიმუშავეს და გერმანელმა ფილოსოფოსმა კანტმა განავითარა.

ხალხთა ლიგაში გერმანიის მონინალმდევე კავშირი შევიდოდა: ამერიკის, ინგლისის, საფრანგეთის, იტალიისა და იაპონიის სახით, რომელთაც კიდევ 24 წევრი უნდა მიეღოთ. მათ თავიანთი აღმასრულებელი საბჭო და სეკრეტარიატი ეყოლებოდათ და სუსტ ქვეყნებზე იზრუნებდნენ. „საქართველოელთა“ აზრით, ჩამოთვლილ სახელმწიფოებს ამ იდეის განსახორციელებლად ძალა არ შესწევდათ, ამიტომ ისინი აცხადებდნენ: „ეს არის ერთი მორიგი პოლიტიკური ილუზია, რომლითაც თავს ინუგეშებს ომით მოქან-

ცული და სისხლ დაცლილი კაცობრიობა [177]“. გაზეთს ეს იდეა უტოპიურად ერქვენებოდა და არასერიოზულად მიაჩნდა.

„საქართველოელები“ უფრო გლობალურ საკითხებსაც აანალიზებდნენ. მათი შეხედულებით, მსოფლიო ბატონობისთვის აქამდე ორი ძალა: გერმანული და ინგლისური კოალიცია იბრძოდა, იგივე მიზანი მოსკოვსა და პარიზსაც ჰქონდათ, მაგრამ, გაზეთის აზრით, მათ თავს დასცქეროდათ „ამერიკის ფხიზელი ზედამხედველობა, რომელსაც არასდროს წილად არ ჰხდომია ისეთი დიდი, მსოფლიო მნიშვნელობის როლი, როგორიც დღეს [178]“. გაზეთი მომავალ ზესახელმწიფოდ ამერიკას აცხადებდა. მათი შეხედულება საფუძველს წამდვილად არ იყო მოკლებული, რაც მოგვიანებით გამართლდა კიდევ.

შეგვიძლია თამამად დავასკვნათ, რომ „საქართველოელები“ მაშინდელ საგარეო პოლიტიკურ კლიმატს სწორად აფასებდნენ.

14. თაპი. გაზეთი „საქართველო“ (1918-1919წწ)

(დასკვნის მაგიერ)

ერონულ-დემოკრატიული პარტია ილიას გზის ღირსეული გამგრძელებელი იყო და, შესაბამისად, „თერგდალეულთა“ ფასეულობებით საზრდოობდა. მათი პოლიტიკური პლატფორმა, პირველ რიგში, ეროვნული გზით სვლის აუცილებლობას აღიარებდა და უპირველეს ნაბიჯად რუსეთის ნანგრევებიდან დაუზიანებლად გამოღწევას ასახელებდა.

ერონულ-დემოკრატიულ „საქართველოს“ ამიერკავკასიის სახელმწიფო და სეიმი დამოუკიდებელი ქვეყნისკენ გარდამავალ ეტაპად მიაჩნდა. გაზეთის პოზიციით, ჯერ ეროვნული, ხოლო შემდეგ „კლასიური“ პრობლემები უნდა მოგვარებულიყო. სოციალური საკითხები მას მეორეხარისხოვნად ესახებოდა.

„საქართველოელები“ ყველა პრობლემას ეროვნული თვალსაზრისის მიხედვით განიხილავდნენ, ამიტომ მკვეთრი ზღვარი მათ პოლიტიკურ მოსაზრებებსა და ეროვნულ საკითხებზე გამოქვეყნებულ პუბლიკაციებს შორის, ფაქტობრივად, არ არსებობს. ისინი რუსეთის პოლიტიკური ორბიტიდან გამოსვლის, ეროვნული საბჭოს ფორმირებისა და გერმანული ორიენტაციის არჩევის აუცილებლობას ქადაგებდნენ.

„საქართველოელები“ მიიჩნევდნენ, რომ საზღვრების გადამიჯვნის პრობლემის მოგვარებისას ისტორიული, პოლიტიკური, ეკონომიკური და სტრატეგიული საკითხები უნდა გაეთვალისწინებინათ. რაც სოციალისტების მიერ აღიარებულ „რეალი მოსახლეობის“ პრინციპს გამორიცხავდა. მათი მოსაზრებით, ეს საკითხი დამოუკიდებელი საქართველოს კონსტიტუციას უნდა დაერეგულირებინა. გაზეთი წერდა, რომ ამგვარმა პრობლემებმა თავი ახალციხე-ახალქალაქში, ზაქათალასა და სხვა რეგიონებშიც იჩინა. მისი მოთხოვნით, ეს საკითხი არა ეთნიკური უმრავლესობის ნიშნით, არამედ ისტორიული მიკუთვნებულობის მიხედვით უნდა გადაჭრილიყო.

„საქართველო“ ბრესტ-ლიტოვსკში რუსეთის მიერ ოსმალეთისათვის ყარსისა და ბათუმის ოლქების დაუკითხავად გადაცემის ფაქტს აპროტესტებდა და ოსმალეთთან სეპარატიული ზავის მომხრე იყო. გაზეთი აქცენტს იმაზე აკეთებდა, რომ საქართველო მოლაპარაკებაში ცალკე მხარედ უნდა გამოსულიყო და დამოუკიდებლობის აღდგენის ფასად დათმობაზე ნასვლაც არ ეთაკილა. ბრესტ-ლიტოვსკის მარცხს ის მთავრობის არაკომპეტენტურობას აბრალებდა.

მოგვიანებით, როცა დღის წესრიგში სომხეთ-საქართველოს ზავის დადების საკითხი დადგა, „საქართველო“ ამას მხოლოდ იმ შემთხვევაში ემხრობოდა, თუ სომხობა ბორჩალოსა და ახალქალაქზე ფიქრსაც კი შეწყვეტდა.

„საქართველოელები“ სამხედრო თემატიკაზე მსჯელობისას მუდმივ ჯარს არა ბოროტებად, არამედ სახელმწიფოს ძლიერების გარანტიად მიიჩნევდნენ და მის რეფორმირებას მოითხოვდნენ. რაც იმას გულისხმობდა, რომ სამხედროებს საქმე ქართულად უნდა ეწარმოებინათ, ქართული ფორმა და სიმღერა შემოეღოთ. ჯარს, მათი თქმით, ორგანიზებული საინტენდანტო ნაწილი უნდა მომსახურებოდა. კადრების ნაკლებობის აღმოსაფხვრელად სამხედრო სასწავლებლები უნდა შექმნილიყო. სამსახურში ხალხი გამოცდის წესით მიეღოთ და თანამდებობაზე მხოლოდ 6-თვიანი გამოსაცდელი ვადის შემდეგ დაენიშნათ. ჯარი „რეგულიარული“ – მწყობრად მონყობილი უნდა ყოფილიყო.

„საქართველო“ მიწის რეფორმის გატარებას აუცილებელ საქმედ მიიჩნევდა, თუმცა მთავრობის მიერ ნორმად 7 დესეტინის დაკანონება დაუშვებლად მიაჩნდა, რადგან ამ ფართობზე სერიოზული მეურნეობის წარმოება, მისი აზრით, არ შეიძლებოდა. ამიტომ ისინი მთავრობას მიწის რეფორმის თავისეულ ვარიანტს სთავაზობდნენ – პირველ რიგში, „საქართველოელები“ მიწების რაციონალურად და მაქსიმალურად გამოყენებას მოითხოვდნენ. მათი აზრით, საქართველოში წვრილი მეურნეობის წარმოება უფრო უპ-

რიანი იქნებოდა. გაზეთი უპირატესობას მიწების კერძო საკუთრებაში გადაცემას მოითხოვდა.

ამავე დროს, „საქართველოელები“ მიიჩნევდნენ, რომ აუცილებელი იყო სასარგებლო და უსარგებლო ტერიტორიებისა და მსხვილი და წვრილი მინათმფლობელობის გარკვევა-გადარჩევა. რადგან მსხვილ მინათმფლობელობაში არსებული მამულები რეალურად სააგრარო ფონდს არ წარმოადგენდა.

მათი აზრით, უსარგებლოდ ცნობილი მიწები უნდა გადასინჯულიყო. ჭაობები უნდა დაეშროთ, შირაქის ველი, ყარაიაზი და გორის მაზრის მამულები – მოერწყათ. აუცილებელი იყო ჩამორთმეული მიწებისათვის სასყიდლის გადახდა, მამულების ზომიერ ფასებში შესყიდვა და შემდეგ მათი მეურნეთათვის მიყიდვა. აღებული ფული კი, მათი თქმით, ხაზინაში უნდა გადარიცხულიყო.

„საქართველო“ ეკონომიკის საკითხების გაშუქებისას საქმის ღრმა ცოდნას ამჟღავნებდა. ის ინფლაციის წინააღმდეგ გადასახადების განერისა და აკრეფის ორგანიზების ინიციატივით გამოდიოდა. მისი აზრით, ფულს მამულების ხალხისათვის მიყიდვა შემოიტანდა. გარდა ამისა, გაზეთი პროტექციონიზმის – ტრანზიტისას ბაჟის დაწესების მომხრე იყო, ასევე, მწარმოებელთა საზოგადოების დაარსების წინადადებით გამოდიოდა.

ოქრო-ვერცხლის მოჭრას „საქართველოელები“ ამ უკანასკნელით ქალაქის ფულის გამაგრებას ამჯობინებდნენ და აქცენტს საკუთარი ვალუტის შემოღების აუცილებლობაზე აკეთებდნენ. ამავე დროს, ისინი საბადოთა ნაციონალიზაციის ინიციატივითაც გამოდიოდნენ.

„საქართველო“ ბანკებისათვის ნდობის აღდგენის მოსურნე იყო. უპირატესობას ადგილობრივი სახელმწიფო ბანკის დაარსებას ანიჭებდა.

„საქართველოელები“ განათლების საკითხების გაშუქებისას აქცენტს ქართული სასწავლებლებიდან რუსული ენის განდევნისა და სკოლის ნაციონალიზაცია-რეორგანიზაციის დაჩქარების აუცილებლობაზე აკეთებდნენ. საგანგებოდ შეეხნენ ქართული უნი-

ვერსიტეტის დაარსების ფაქტს და უდიდესი მნიშვნელობის მოვლენად შერაცხეს. განათლების დონის ამაღლება ქვეყნის აღმავლობისა და პროგრესის წინაპირობად მიაჩნდათ და ამიტომ ამ სფეროში არსებული პრობლემების გაშუქებას დიდ ყურადღებას უთმობდნენ.

„საქართველო“ სასულიერო საკითხებზეც წერდა. ის ეკლესიის რუსიფიკაციის მცდელობას ეწინააღმდეგებოდა. ასევე, აუცილებლად მიაჩნდა სახელმწიფოს ეკლესიისთვის საკადრისი ადგილი მიენიჭებინა და საღვთო სჯულის სწავლების შეწყვეტას (სკოლებიდან განდევნას) შესწინააღმდეგებოდა.

„საქართველოელები“ მკითხველს თანამედროვე მწერლობასა და ხელოვნებას აცნობდნენ. ეს ნაბიჯი საზოგადოების განვითარებასა და მისი გემოვნების დახვეწას ემსახურებოდა. აღსანიშნავია ისიც, რომ გაზეთი მხოლოდ ლიტერატურული პროცესების გაშუქებით არ შემოფარგლულა, არამედ ზოგადად ხელოვანთა პრობლემებს შეეხო და მკითხველს მათი შემოქმედების კრიტიკული შეფასებაც შესთავაზა. „საქართველომ“ იმ პერიოდისათვის დაარსებული ლიტერატურული გამოცემების: „პრომეთეს“, „აისის“, „მეოცნებე ნიამორების“ პირველი ნომრების რეცენზირებას დიდი ყურადღება დაუთმო.

რედაქცია ნ. ბარათაშვილის შემოქმედების პოპულარიზაციას ეწეოდა. ამავე დროს, ცდილობდა მკითხველისთვის ახალი ლიტერატურული მიმდინარეობის, ფუტურისმის, არსი განემარტა. „საქართველო“ საზოგადოების გასათვითცნობიერებლად მისი თანამედროვე პოეზიისა და პროზის ნიმუშებსაც აქვეყნებდა. უნდა აღინიშნოს, რომ ვასილ ბარნოვის „ტრფობა ნამებული“ პირველად სწორედ ამ პერიოდულ ორგანოში დაიბეჭდა.

„საქართველოელები“ ხელოვნების სხვა დარგებში არსებულ პრობლემებსაც ეხებოდნენ. ისინი მუსიკალური სასწავლებლის რეორგანიზაციისა და თეატრისთვის ახალი შენობის აშენების აუცილებლობის შესახებ წერდნენ. დრამატული საზოგადოების მიერ ახალი დასის ჩამოყალიბებას აშუქებდნენ. კრიტიკული შენიშვნე-

ბის გამოთქმას არ ერიდებოდნენ და მიაჩნდათ, რომ განვითარებისთვის მნიშვნელოვანი პირობა, ნაკლზე მითითება იყო. აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ გაზეთში ახალი ოპერის, „აბესალომ და ეთერის“ რეცენზიაც დაიბეჭდა.

„საქართველო“ საშინაო პოლიტიკის პრობლემებზე საუბრისას ძირითად აქცენტს ოსთა სეპარატიზმზე, საინგილოს დაკარგვის საფრთხეზე, დედაქალაქის საყოფაცხოვრებო პრობლემებზე, მისი გაქართულების აუცილებლობაზე, თბილისის საბჭოს უნიათობაზე, რკინიგზის გამართვის საჭიროებაზე, ტელეგრაფის ნაციონალიზაციაზე აკეთებდა.

ასევე, პუბლიცისტებს მიაჩნდათ, რომ აუცილებელი იყო პროვინციებისათვის ფუნქციონირება, რათა ერის გონებრივ და ფიზიკურ პოტენციალს მხოლოდ ერთ წერტილში არ მოეყარა თავი და დედაქალაქს ქვეყნის სხვა ნაწილები უფუნქციოდ არ დაეტოვებინა. „საქართველო“ ერობის შემოღების აუცილებლობასაც ქადაგებდა. ანალიზისას პუბლიცისტები საკითხის ღრმა ცოდნას ამჟღავნებდნენ. მსჯელობა თანმიმდევრული და არგუმენტირებული იყო და, რაც ყველაზე მთავარია, მკითხველისათვის გასაგებ ენაზე ფორმულირებული.

„საქართველოს“ პუბლიცისტები საგარეო პოლიტიკის საკითხებშიც შესანიშნავად ერკვეოდნენ. ძირითადი აქცენტი ამ შემთხვევაშიც ანალიზზე კეთდებოდა. პუბლიცისტთა პოზიცია ცალსახა იყო, მათი აზრით, გერმანიის მოკავშირეობა იმ პერიოდში ჩვენი ქვეყნისთვის ყველაზე მომგებიანი იქნებოდა.

ისინი აშკარად გამოხატავდნენ თავიანთ განწყობას რუსეთის მიმართ. „საქართველოელებისათვის“ მისი აღდგენა არა დერჟავად ან ფედერაციად, არამედ ჩვეულებრივ ქვეყნად იყო მისაღები. ჩვენი ქვეყნის დამოუკიდებლობის გამოცხადება კი გაზეთისთვის კანონზომიერი მოვლენა გახლდათ. „საქართველო“ იმედს ხალხთა ტრიბუნალზე ამყარებდა, რადგან ამ სამშვიდობო კონფერენციაზე საქართველოს მსოფლიოს წინაშე წარდგომის შანსი ეძლეოდა.

გაზეთი თავის მოსაზრებებს გლობალურ საკითხებთან დაკავშირებითაც გამოხატავდა. მაგალითად, ხალხთა ლიგის ცნებას აშკარად ორჭოფულად უცქერდა, რადგან მუდმივი ზავის კანტისეული იდეა უტოპიად მიაჩნდა.

საგულისხმოა ის ფაქტი, რომ გაზეთი მომავალ მსოფლიო ჰეგემონად ამერიკას აცხადებდა. როგორც ვხედავთ, მისი ეს ვარაუდი გამართლდა, რაკილა ამერიკა დღეს მსოფლიოში ერთ-ერთი ძლიერი სახელმწიფოა და პოლიტიკურ ამინდს ნამდვილად განაპირობებს.

ამდენად, შეგვიძლია დაბეჯითებით განვაცხადოთ, რომ არ დარჩენილა იმ პერიოდისათვის წამოჭრილი არცერთი მნიშვნელოვანი პრობლემა, რაზეც გაზეთ „საქართველოს“ თავისი მოსაზრება არ გამოეთქვას.

ბამოყენებული ლიტერატურის ჩამონათვალი:

1. პ. სურგულაძე, „ქართული პარლამენტის სათავეებთან“, 1991წ., გვ. 5;
2. ო. ჯანელიძე, „საქართველოს ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია (1916- 1923წწ)“, 1999წ., გვ. 31;
3. ალ. ასათიანი, „ძველი და ახალი მემკვიდრეობა“, წიგნი I, პარიზი, 1928წ გვ.124;
4. გიორგი გვაზავა, საქართველო და ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია, წერილი მეორე, პარიზი, 1928წ, გვ. 4;
5. ო. ჯანელიძე, „საქართველოს ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია (1917- 1923წწ)“, 1999წ., გვ. 21;
6. გ. შარაძე, „უცხოეთის ცის ქვეშ“, წიგნი I, 1991წ., გვ. 95;
7. ალ. ასათიანი, „ძველი და ახალი მემკვიდრეობა“, 1928წ., გვ. 142;
8. გ. შარაძე, „უცხოეთის ცის ქვეშ“ წიგნი I, 1991წ., გვ. 100;
9. განცხადება ხელისმომწერთათვის, გაზ. „საქართველო“, N 5, 1919წ., გვ. 1;
10. გივი მიქაძე, „ფსევდონიმების ლექსიკონი“, 1984წ;
11. გრ. ვეშაპელი, „პროგრამა და ტაქტიკა: ქართული ორიენტაცია“, გაზ. „საქართველო“, N9, 1918წ., გვ. 2 ;
12. გრ. ვეშაპელი, „საქართველოს დროებითი მთავრობა“, გაზ. „საქართველო“, N 24, 1918, გვ. 1-2;
13. გივი გოლლენდ, „კლასიური და ეროვნული“, გაზ. „საქართველო“, N 37, 1918 წ., გვ. 1-2;
14. უავტორო, „პოლიტიკური მომენტისათვის“, გაზ. „საქართველო“, N222, 1918წ., გვ. 1;
15. ტიტე მარგველაშვილი, „დემოკრატიული პოტენცია“, გაზ. „საქართველო“, N 221, 1918წ., გვ. 1;
16. ა. ასათიანი, „კოეფიციენტი თუ საქმე?“, გაზ. „საქართველო“, N 19, 1918წ., გვ. 1-2;

17. რ. ინგილო, „რევოლუციური კონტროლი თუ სეიმი?“, გაზ. „საქართველო“, N44, 1918წ., გვ. 2;
18. ი. გ., „სოციალიზმით დაავადება“, გაზ. „საქართველო“, N67, 1918წ., გვ. 2;
19. შუეპოვარი, „ჩვენ და ისინი“, გაზ. „საქართველო“, N105, 1918წ., გვ.1-2;
20. ვასილ წერეთელი, „სოციალური და ლიბერალური სისტემები“, გაზ. „საქართველო“, N 112, 1918წ., გვ. 1;
21. ვასილ წერეთელი, „ჩვენი სოციალ-დემოკრატია“, გაზ. „საქართველო“, N115, 1918წ., გვ. 2;
22. ვასილ წერეთელი, „მთავრობის ტაქტიკა და ოპოზიცია“, გაზ. „საქართველო“, N129, 1918წ, გვ. 1-2;
23. ა. ასათიანი, „ორი იდეოლოგია“, გაზ. „საქართველო“, N44, 1918წ., გვ. 1-2;
24. უავტორო, „დამღუპველი პოლიტიკა“, გაზ. „საქართველო“, N98, 1918წ., გვ. 1;
25. რ.ინგილო, „ჯადოსნური წრე“, გაზ. „საქართველო“, N60, 1918წ., გვ.1;
26. უავტორო, „რუსული პარტია, რუსული პოლიტიკა?“, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N95;
27. ვაშაკიძე, „ზოგი რამე ჩვენი ცხოვრებიდან“, გაზ. „საქართველო“, N125, 1918წ., გვ.3-4;
28. ავტორი მოხეულია, „მომენტისათვის“, გაზ. „საქართველო“, N99, 1918წ., გვ.1;
29. ს.ჯაიანი, „დღევანდელი ვითარება და ჩვენი მთავრობის მოვალეობა“, გაზ. „საქართველო“, N120, 1918 წ., გვ. 2;
30. რ. ინგილო, „სოციალ-დემოკრატიული მთავრობა და ეროვნულ-დემოკრატები“, გაზ. „საქართველო“, N122, 1918 წ., გვ. 2-3;
31. ვასილ წერეთელი, „არ ვიცოდი“ გაზ. „საქართველო“, N120, 1918წ., გვ. 1-2;
32. იასონ ლორთქიფანიძე, „პარლამენტის წევრთა აბსცენტიზმი“, გაზ. „საქართველო“, N213, 1918წ. , გვ.2;

33. უავტორო, „სახელმწიფოს მტრებისათვის“, გაზ. „საქართველო“, N221, 1918წ., გვ.;
34. რ. ინგილო, „დამფუძნებელი კრებისათვის“, გაზ. „საქართველო“, N51, 1919წ., გვ. 1-2;
35. გრ. ვეშაპელი, „პროგრამა და ტაქტიკა: საქართველოს დამოუკიდებლობა და ფედერალიზმი“, გაზ. „საქართველო“, N5, 1918 წ.;
36. უავტორო, „ფედერალისტების კომეტა“, გაზ. „საქართველო“, N70, 1919 წ., გვ. 1-2;
37. ასათიანი, „ეროვნულ ძალთა ორგანიზაცია და ჩვენი პარტია“, გაზ. „საქართველო“, №14, 1918წ., გვ. 1.
38. უავტორო, „ქართული პრესა“, გაზ. „საქართველო“, №61, 1918წ., გვ. 2.
39. უავტორო; „ქართული პრესა“, გაზ. „საქართველო“, №98, 1918 წ., გვ. 1;
40. რ. ინგილო, „ერთობის ეტიკეტი“, გაზ. „საქართველო“, №108, 1918წ., გვ. 1-2;
41. უავტორო, „ქართული პრესა“, გაზ. „საქართველო“, №105, 1918წ., გვ. 2;
42. უავტორო, „სომხების მუქარა“, გაზ. „საქართველო“, №213, 1918წ., გვ. 2;
43. უავტორო, „პრესა“, გაზ. „საქართველო“, №129, 1918წ., გვ. 2;
44. უავტორო, „The Trans Caucasian Post“, გაზ. „საქართველო“, №46, 1919წ., გვ.1-2;
45. ი. ჟორდანიას, „პროვინციელის ფიქრები“, გაზ. „საქართველო“, N 4, 1918წ., გვ. 1;
46. უავტორო, „დამფუძნებელი კრების გარეკა“, გაზ. „საქართველო“, N 6, 1918წ., გვ. 3;
47. შ. ამირეჯიბი, „ამიერ კავკასიის სეიმი“, გაზ. „საქართველო“, N 11, 1918წ., გვ. 2;
48. ვასილ წერეთელი, „ამიერ-კავკასიის სეიმი“, გაზ. „საქართველო“, N 16, 1918წ., გვ. 2;

49. უავტორო, „დამოუკიდებელი საქართველო“, გაზ. „საქართველო“, N 94, 1918წ., გვ.1;
50. უავტორო, „ჩვენი განსაცდელი“, გაზ. „საქართველო“, N 59, 1918წ., გვ. 4;
51. უავტორო, „საქართველოს ერები“, გაზ. „საქართველო“, N 105, 1918წ., გვ. 1;
52. უავტორო, „ეროვნული საფრთხე“, გაზ. „საქართველო“, N 124, 1918წ., გვ. 1;
53. უავტორო, „ახალი სამინისტრო“, გაზ. „საქართველო“, N 125, 1918წ., გვ. 1;
54. ვასილ ნერეთელი, „პარლამენტის დიქტატურა“, გაზ. „საქართველო“, N 116, 1918წ., გვ. 1-2;
55. რ. ინგილო, „უსახელო დაწესებულება“, გაზ. „საქართველო“, N 187, 1918წ., გვ. 1;
56. ა. ასათიანი, „გერმანეთის მფარველობა“, გაზ. „საქართველო“, N89, 1918წ., გვ.1;
57. შეუპოვარი, „ეროვნული საფრთხე“, გაზ. „საქართველო“, N 92, 1918წ., გვ. 2;
58. რ.გ., „გაფრთხილება“, გაზ. „საქართველო“, N115, 1918წ., გვ.3-4;
59. რ.ინგილო, „საქართველოს მტრები“, გაზ. „საქართველო“, N 211, 1918წ., გვ.1;
60. უავტორო, „ომი“, გაზ. „საქართველო“, N 241, 1918წ., გვ. 1;
61. მ. ადამაშვილი, „კარებები ჩავკეტოთ“, გაზ. „საქართველო“, N19, 1918წ., გვ.2;
62. უავტორო, „საქართველოს კონსტიტუცია“, გაზ. „საქართველო“, N88, 1918წ., გვ. 1;
63. რ. ინგილო, „საზღვრების გადამიჯვნა და საინგილო“, გაზ. „საქართველო“, N115, 1918წ., გვ. 4;
64. ს. კაკაბაძე, „შავი ზღვის სანაპიროსათვის“, გაზ. „საქართველო“, N190, 1918წ., გვ. 1;

65. სპირიდონ კედია, „სომხეთის თავდასხმა“, გაზ. „საქართველო“, N203, 1918წ., გვ. 1;
66. გერონტი ქიქოძე, „სომხეთ-საქართველოს კონფლიქტი“, გაზ. „საქართველო“, N205, 1918წ., გვ. 1;
67. უავტორო, „ჩვენს უფლებაზე“, გაზ. „საქართველო“, N205, 1918წ., გვ. 1;
68. რ. ინგილო, „კიდევ ტერიტორიისათვის“, გაზ. „საქართველო“, N207, 1918წ., გვ. 1;
69. პ. სურგულაძე, „სომეხთა იერიში საქართველოს წინააღმდეგ“, გაზ. „საქართველო“, N213, 1918წ., გვ. 2;
70. პ. სურგულაძე, „სომეხთა იერიში საქართველოს წინააღმდეგ“, გაზ. „საქართველო“, N213, 1918წ., გვ. 2;
71. 2. რ. ინგილო, „კონფერენცია და ტერიტორიის საკითხი“, გაზ. „საქართველო“, N213, 1918წ., გვ. 1;
72. მ. ადამაშვილი, „საქართველოს საზღვრები“, გაზ. „საქართველო“, N37, 1919წ., გვ. 1;
73. მ. ადამაშვილი, „საქართველოს საზღვრები“, გაზ. „საქართველო“, N38, 1919წ., გვ. 1;
74. უავტორო, „სომხეთ-საქართველოს ხელშეკრულება“, გაზ. „საქართველო“, N64, 1919წ., გვ. 1;
75. უავტორო, „კავკასიის ერთა კონფერენციისათვის“, გაზ. „საქართველო“, N77, 1919წ., გვ. 1;
76. ა. სურგულაძე, პ. სურგულაძე, „ბრესტის ზავი და საქართველო“, „საქართველოს ისტორია“, 1992 წ., გვ. 193;
77. ა. სურგულაძე, პ. სურგულაძე, „ბრესტის ზავი და საქართველო“, საქართველოს ისტორია“, 1992წ., გვ. 195;
78. უავტორო, „ზავის საკითხი“, გაზ. „საქართველო“, N53, 1918წ., გვ. 1;
79. ასათიანი, „ეროვნული პოლიტიკა“, გაზ. „საქართველო“, N75, 1918წ., გვ. 1-2;

80. რ. ინგილო, „საზავო დელეგაციის მოხსენების გამო“, გაზ. „საქართველო“, N81, 1918წ., გვ. 1;
81. უავტორო, „ოსმალეთ საქართველოს დამოუკიდებლობის გამო“, გაზ. „საქართველო“, N84. 1918წ., გვ. 2;
82. უავტორო, „მშაკი“ ომისა და ზავის შესახებ“, გაზ. „საქართველო“, N248, 1918წ., გვ. 2;
83. უავტორო, „სახალხო საქმე“ ზავის პირობებზე“, გაზ. „საქართველო“, N250, 1918წ., გვ. 1-2;
84. საქართველოს ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტი, „ქართველი ერისადმი“, გაზ. „საქართველო“, N 29, 1918წ., გვ. 1;
85. გერონტი ქიქოძე, „საქართველოს ჯარი“, გაზ. „საქართველო“, N 45, 1918წ., გვ. 1;
86. უავტორო, „ყაზარმის გარეშე ვარჯიშობის მონყოლა“, გაზ. „საქართველო“, N 48, 1918წ., გვ. 1;
87. უავტორო, „ეროვნული მთლიანობა“, გაზ. „საქართველო“, N 55, 1918წ., გვ. 1;
88. უავტორო, „წითელი გვარდია“, გაზ. „საქართველო“, N 64, 1918წ., გვ. 1;
89. ავ. აბესაძე, „საუკეთესო მამულისშვილის აღზრდა იაპონიაში“, გაზ. „საქართველო“, N 66, 1918წ., გვ. 3;
90. შ. ამირეჯიბი, „ცხინვალის ფრონტი“, გაზ. „საქართველო“, N 64, 1918წ., გვ. 2;
91. პ. სურგულაძე, „ქართველთა ჯარი და ქართული ენა“, გაზ. „საქართველო“, N 186, 1918 წ., გვ. 3;
92. ვ. პ. სურგულაძე, „საქართველოს ჯარი“, გაზ. „საქართველო“, N 196, 1918 წ., გვ. 2-3;
93. უავტორო, „ქართული ჯარისათვის“, გაზ. „საქართველო“, N 213, 1918 წ., გვ. 4;
94. უავტორო, „ქართული ჯარისათვის“, გაზ. „საქართველო“, N 214, 1918 წ., გვ. 4;

95. აჯი, „საქართველოს ჯარისათვის (II)“, გაზ. „საქართველო“, N 223, 1918წ., გვ. 4;
96. ი. კარგარეთელი, „სამხედრო სიმღერა“, გაზ. „საქართველო“, N 6, 1919წ., გვ. 4;
97. ევ. დეკანოზიშვილი, „რა აბრკოლებდა ჯარის წესიერად გამოკვებას?“, გაზ. „საქართველო“, N 48, 1919 წ., გვ. 4;
98. ვ. ა. ბა-ლი, „რესპუბლიკის შეიარაღებული ძალა“, გაზ. „საქართველო“, N 75, 1919 წ., გვ. 2;
99. ა. ასათიანი, „მინის საკითხი“, გაზ. „საქართველო“, N 52, 1918 წ., გვ. 1;
100. უავტორო, „სეიმის მონოდება“, გაზ. „საქართველო“, N 61, 1918წ., გვ. 1;
101. ა. ასათიანი, „მინის საკითხი საქართველოში“ („I. მიწათმფლობელობის ფორმები“), გაზ. „საქართველო“, N 111, 1918წ., გვ. 2-3;
102. ა. ასათიანი, „მინის საკითხი საქართველოში“ („II. მიწათმფლობელობა საზოგადო და კერძო საკუთრებით“) გაზ. „საქართველო“, N 112, 1918წ., გვ. 2-3;
103. ა. ასათიანი, „მინის საკითხი საქართველოში“ („IV. მიწათმფლობელობის მასალები და სახაზინო, საუფლისწულო და ხიზნების მფლობელობა“), გაზ. „საქართველო“, N 123, 1918 წ., გვ. 2-3;
104. ა. ასათიანი, „მინის საკითხი საქართველოში“ (V. „კერძო მიწათმფლობელობა“), გაზ. „საქართველო“, N 124, 1918წ., გვ. 3-4;
105. ა. ასათიანი, „მინის საკითხი საქართველოში“ („VI. კერძო მფლობელობის ხასიათი, მინის ფონდი“), გაზ. „საქართველო“, N 125, 1918 წ., გვ. 2;
106. ა. ასათიანი, „მინის საკითხი საქართველოში“ („VII. კერძო მფლობელობის მინის ფონდი“), გაზ. „საქართველო“, N 126, 1918წ., გვ. 2;

107. ა. ასათიანი, „მინის მესაკუთრეთა დაკმაყოფილება“, გაზ. „საქართველო“, N 191, 1918 წ., გვ. 1;
108. გ. ქ. „ახალი ბონები“, გაზ. „საქართველო“, N 10, 1918წ., გვ. 2;
109. იასონ ლორთქიფანიძე, „საფინანსო პროგრამა“, გაზ. „საქართველო“, N 45, 1918 წ., გვ. 3-4;
110. უავტ., „ფინანსიური მდგომარეობა“, გაზ. „საქართველო“, N 96, 1918 წ., გვ. 1;
111. რევაზ გედევანიშვილი, „სამი გზა საქართველოს ფინანსების უზრუნველსაყოფად“, გაზ. „საქართველო“, N 123, 1918 წ., გვ. 3;
112. უავტორო, „პირველი ნაბიჯი“, გაზ. „საქართველო“, N 123, 1918წ., გვ. 1;
113. ა. ასათიანი, „გერმანულ-კავკასიური ბანკი“, გაზ. „საქართველო“, N183, 1918წ., გვ. 1;
114. ა. ასათიანი. „გერმანულ-კავკასიური ბანკი“, გაზ. „საქართველო“, N 186, 1918წ., გვ. 1-2;
115. ტიტე მარგველაშვილი, „ჩვენი ვალიუტა და ტრანზიტი“, გაზ. „საქართველო“, NN№ 199, 1918წ., გვ. 3;
116. ტიტე მარგველაშვილი, „სასოფლო მეურნეობის პოლიტიკა“, გაზ. „საქართველო“, N 217, 1918წ., გვ. 2;
117. ტიტე მარგველაშვილი, „ჩვენი ვალიუტა“, გაზ. „საქართველო“, N 60, 1919წ., გვ. 2;
118. იოსებ გულისაშვილი, „პროვინციელის ფიქრები“, გაზ. „საქართველო“, N 7, 1918წ გვ. 4;
119. მ. ჯანაშვილი, „ქართული უნივერსიტეტი“, გაზ. „საქართველო“, N 10, 1918წ, გვ. 3-4;
120. დ. კ., „ქართული უნივერსიტეტის გახსნა“, გაზ. „საქართველო“, №23, 1918წ., გვ. 3;
121. ელ. დეკანოზიშვილი, „რუისის საფეიქრო სასწავლებელი“, გაზ. „საქართველო“, N 47, 1918წ., გვ. 4;

122. გიორგი ნადირაშვილი, „ქართული ენა განახლებულ სკოლაში“, გაზ. „საქართველო“, № 50, 1919 წ., გვ. 4;
123. იპ. ვართაგავა, „სკოლის რეორგანიზაციისათვის“, გაზ. „საქართველო“, N 75, 1919წ, გვ. 2;
124. იპ. ვართაგავა, „სკოლის რეორგანიზაციისათვის“, გაზ. „საქართველო“, N 78, 1919წ, გვ. 1-2;
125. ა. მანსვეტაშვილი, „ფიზიკურ აღზრდაზე“, გაზ. „საქართველო“, № 185, 1918წ., გვ. 4;
126. ა. მანსვეტაშვილი, „ფიზიკურ აღზრდაზე“, გაზ. „საქართველო“, N 186, 1918წ, გვ. 4;
127. სტანისლავ სააკაშვილი, „საზღვაო საკითხი“, გაზ. „საქართველო“, № 75, 1919წ, გვ. 4;
128. გრ. რობაქიძე, „ქართული ლექსი“, გაზ. „საქართველო“, N 5, 1918წ, გვ. 2;
129. გრ. რობაქიძე, „პასუხად გრიშაშვილს“, გაზ. „საქართველო“, N 211, 1918წ, გვ. 3;
130. გრ. რობაქიძე, „სონეტი საქათველოში“, გაზ. „საქართველო“, N 214, 1918წ, გვ. 3;
131. იპ. ვართაგავა, „სული ახალის საქართველოსი“ (ნ. ბარათაშვილი), გაზ. „საქართველო“, N 23, 1918წ, გვ. 3;
132. იპ. ვართაგავა, „სული ახალის საქართველოსი“ (ნ. ბარათაშვილი), გაზ. „საქართველო“, N 24, 1918წ, გვ. 3;
133. იპ. ვართაგავა, „სული ახალის საქართველოსი“ (ნ. ბარათაშვილი), N 25, 1918წ, გვ. 2-3;
134. მ. ჯანაშვილი, „კრიტიკა და ბიბლიოგრაფია“, გაზ. „საქართველო“, N 19, 1918წ, გვ.4;
135. გრ. რობაქიძე, „აისი“, გაზ. „საქართველო“, N 55, 1918წ, გვ. 2;
136. გ. ლეონიძე, „პრომეთე“ და „აისი“, გაზ. „საქართველო“, N 68, 1918წ., გვ. 3;
137. ტიცციან ტაბიძე, „მეოცნებე ნიამორები“ გაზ. „საქართველო“, N 44, 1919წ., გვ. 2;

138. იპ. ვართაგავა, „წინაპარნი და მამამთავარნი ფუტურისტები-სა“, გაზ. „საქართველო“, №41, 1918წ., გვ. 2-3;
139. იპ. ვართაგავა, „წინაპარნი და მამამთავარნი ფუტურისტები-სა“ გაზ. „საქართველო“, N 42, 1918წ., გვ. 3;
140. გრ. რობაქიძე, „შეფერილი სმენა“, გაზ. „საქართველო“, N 48, 1918წ., გვ. 3-4;
141. ილიკო აბაშიძე, „ხელოვნება და ეროვნული გრძნობა“, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N 51, გვ 4;
142. ილ. აბაშიძე, „ხელოვნებისათვის“, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N 201, გვ. 4;
143. დ. კასრაძე, „ქართული თეატრის აღორძინება“, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N 88, გვ. 3;
144. დ. კასრაძე, „თეატრის აღორძინება“, გაზ. „საქართველო“, N 95, 1918წ., გვ.3;
145. გრ. რობაქიძე, „დრამატული სტუდია“, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N 226, გვ. 2;
146. ი. კარგარეთელი, „თეატრი და ხელოვნება“: „წერილის მაგიერი“, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N 130, გვ. 3;
147. ილ. აბაშიძე, „თეატრი და ხელოვნება“, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N 109, გვ. 4;
148. დუდუკი, „თეატრი და ხელოვნება“, „მუსიკალური ექსკურსია“, N 129, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., გვ. 4;
149. ინენა, „ზაქარია ფალიაშვილის ოპერა „აბესალომ და ეთერი“, გაზ. „საქართველო“, 1919წ., N 39, გვ. 2;
150. ნ. ყ., „ეროვნული ჯილდოს გამო“, გაზ. „საქართველო“, 1919წ., N 43, გვ. 4
151. უავტორო, „ცხინვალის ამბები და მთავრობის გამჭრიახობა“, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N 65, გვ. 1-2;
152. გ. ქ. , „ოსების საკითხი“, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N 124, გვ. 1;

153. მიტროპოლიტი ლეონიდი, „ახლა მაინც უსმინოთ ტანჯულ ინგილოებს“, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N 105, გვ. 1;
154. მ. ჯანაშვილი, „კვლავ საინგილოს შესახებ“, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N 223, გვ. 1;
155. მის. კიაზოშვილი, „ქალაქის თვითმმართველობა“, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N 131, გვ. 3-4;
156. პართენ გოთუა, „მიჰხედეთ ჩვენს დედა-ქალაქს თბილისს (I)“, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N 182, გვ. 1;
157. პართენ გოთუა, „მიჰხედეთ ჩვენს დედა-ქალაქს თბილისს (II)“, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N 185, გვ. 1-2;
158. პართენ გოთუა, „მიჰხედეთ ჩვენს დედა-ქალაქს თბილისს“, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N 187, გვ. 1-2;
159. უაგტორო, „თბილისის გაქართულებისათვის“, გაზ. „საქართველო“, 1919წ., N 47, გვ. 4;
160. ტ. მარგველაშვილი, „ერობის ყრილობა“, გაზ. „საქართველო“, N 43, 1919 წ., გვ. 1-2;
161. მათე იანქოშვილი, „ტელეგრაფის ნაციონალიზაცია“, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N 27, გვ. 4;
162. სპ. კედია, „უპატრონო გზა“, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N 219, გვ. 1;
163. პ. სიორიძე, „შინაური საქმიანობისათვის“, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N 226, გვ. 4;
164. იოსებ ხახანაშვილი, „პოლიტიკურ და კულტურულ აღმშენებლობისათვის“, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N 236, გვ. 1-2;
165. რ. ინგილო, „რუსეთის დამფუძნებელი კრების ბედი“, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N 13, გვ. 2;
166. რ. ინგილო, უსათაურო, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N 27, გვ. 1;
167. ა. ასათიანი, „ბოლშევიკური ზავის შედეგები“, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N 35, გვ. 1-2;

168. უავტორო, „საერთაშორისო მდგომარეობა“, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N 47, გვ. 1;
169. რ. ინგილო, „რუსეთი იღვიძებს“, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N 96, გვ. 1;
170. ვლ. მიქელაძე, „შესაძლებელია თუ არა რუსეთის აღდგენა?“, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N 193, გვ. 1-2;
171. რ. ინგილო, „ქ. უფის „სახელმწიფო სათათბიროს გამო“, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N 195, გვ. 1-2;
172. უავტორო, „ჩვენი მეზობლები“, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N 106, გვ. 1;
173. ლ. ჯაფარიძე, „მეგობრები და მეზობლები“, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N 118, გვ. 1;
174. პ. სურგულაძე, „საქართველოს მთავრობა და საგარეო პოლიტიკა“, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N 206, გვ. 1;
175. კ. სიორიძე, „რუსეთის პერსპექტივები“, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N 228, გვ. 1;
176. უავტორო, „რევოლუციის პერსპექტივები“, გაზ. „საქართველო“, 1919წ., N 44, გვ. 1 ;
177. ტიტე მარგველაშვილი, „ხალხთა ტრიბუნალი“, გაზ. „საქართველო“, 1918წ., N 207, გვ. 1;
178. უავტორო, „ხალხთა ლიგა“, გაზ. „საქართველო“, 1919წ., N 46, გვ. 1;
179. ი. ხახანაშვილი, „საერთაშორისო პერსპექტივები“, გაზ. „საქართველო“, 1919წ., N 71, გვ. 2.

კომპიუტერული უზრუნველყოფა
ნანა დუმბაძე

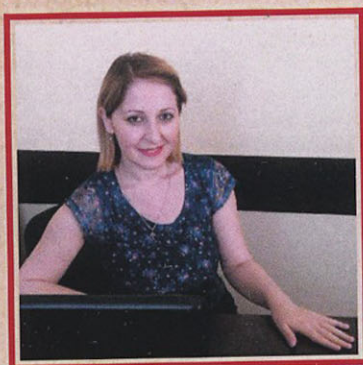
ყდის დიზაინერი
გიორგი გოგოხია

გამომცემლობა „**უნივერსალი**“

თბილისი, 0186, ა. პოლიტბოშჩაიას №4. ☎: 5(99) 33 52 02, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal505@ymail.com; gamomcemlobauniversali@gmail.com

ციცინო ბუკია

დაიბადა 1980 წლის 29 ოქტომბერს. წარჩინებით დაამთავრა საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ბაკალავრიატი და მაგისტრატურა (ჟურნალისტიკის მიმართულებით) (1999-2005წწ).

2013 წელს დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია თემაზე: „პოლიტიკური პრობლემატიკა თანამედროვე ქართულ პრესაში“. არის სოციალური მეცნიერებების დოქტორი და კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი.

ISBN 978-9941-26-803-8

9 789941 268038